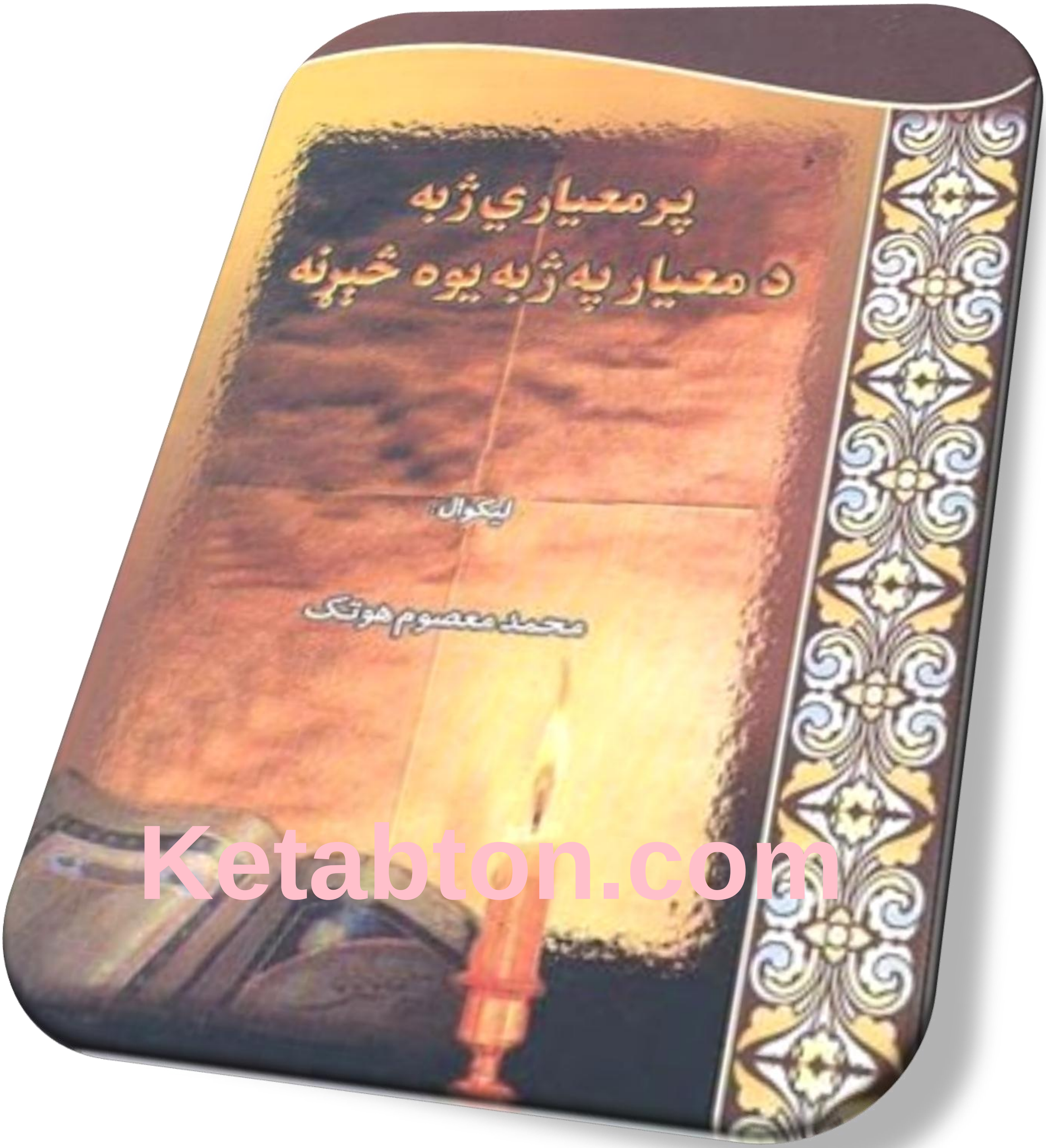

Ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

پرمعیاري ژبه
دمعیارپه ژبه
یوه څېړنه

لیکوال:
محمد معصوم هوتک

(c) ketabton.com: The Digital Library

د کتاب پېژندنه

د کتاب نوم: پر معیاري ژبه د معیار په ژبه یوه څېړنه
لیکوال: محمد معصوم هوتک
دلیکلو نېټه: ډسمبر ۲۰۰۶ ع
دلیکلو ځای: اوکویل ـ کاناډا
کمپوز: محمد معصوم هوتک
ډیزاین: م - روهیال
خپروونکی: علامه رشاد خپرندویه ټولنه - کندهار
دچاپ نېټه: جنوري ۲۰۰۷ ع
دچاپ شمېر: زر ټوکه
انلاین چاري: ګل اغا احسان - لراوبر ډاټ کام
www.Larawbar.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

د کتاب لړليک

سرليک

- دلوی خدای په نامه
- ژبه
- مفاهمه
- دژبي مبداء
- دژبو تاريخي څېړنه
- دخيل لغتونه
- ژبه او دملتو په جوړښت کي دهغې رول
- لهجه څه ته وايي ؟
- دژبو کورنۍ
- ليکدود
- دپښتو ليکدود پرون او نن
- معيار ــ دژبي د معياري کولو اړتـ..
- معياري ژبه څه ته وايي ؟
- دپښتو ژبي د معياري کولو هڅي څه...
- د معياري ليکني پر هڅو باندي د ...
- دنوو جوړو سوو لغتو دتلفظ ستونزه
- دژبي د سوچه توب دوه اړخه
- پښتو د سوچه توب پر پېچومو
- په خوله کړلي تصفيه په زړه منلی...
- پښتو نيولوګيزم ژبنی اړتياکه..
- نظري معيار عملي ګډوډي
- د(په) او (پر) ګډوډي
- دمجهولي (ي) لانجه
- چې ــ مي ــ کې

(c) ketabton.com: The Digital Library

- ښځینه جمعي
- التباس ته نه پاملرنه
- دایې لابله
- مونږ - موږ - موږه
- آیا د معیاریت هڅه بري ته رسېـ..
- د معیاري ژبې عامیانه درک
- د کره لیکنې پښتو داوسنۍ هڅي....
- څه باید وسي ؟
- په پښتویې وکاږم که پرپښتو ؟
- ټکي په ټکي ژباړي ـ تلفظي...
- پرپښتو کره لیکنه باندي دنیول...
- د متروکو اوارکاییکو لغتونو
- دایوه مې لاواورئ نورنو ستاسـ..
- سپلمۍ وهڅولم
- ماخذونه

(c) ketabton.com: The Digital Library

دلوی خدای(ج) په نامه

غالباًبه د ۱۳۲۷ش کال شاوخوا وه، چي د علامه رشاد مرحوم په کورکي مي د دوی عالمانه خبروته غوږنیولی و. د خبرو په ترځ کي مي د پښتو د هغه وخت په نشراتو کي د مسلطي ژبي او د هغې په برخه کي د خپلو ستونزو په باب ځیني پوښتني ځني وکړې. په دغه وخت کي ما د باختر آژانس په پښتو څانګه کي دغړي په توګه کارکاوه. استاد د ژبي او د هغې د تحولاتو او تطوراتو په باب او دغه راز د هغه وخت د دولتي پښتو ضد پالیسیو په باره کي او ږدې څرګندوني وکړې. د خبرو په پای کي ما ځني و پوښتل چي ولي په دې برخه کي څه لیکئ نه ؟ په جواب کې راته وویل: ٌ دا کار ستاسي ځوانانو رسالت دئ. ژبه ملي امانت دئ. موږ دادئ ترتاسي پوري راورسوله. ښه مو راورسوله که بده ، سمه مو را ورسوله که ناسمه ، دا به وروستي نسلونه قضاوت کوي. خواوس وار ستاسي دئ چي له دغه امانت سره بې پروایي ونه سي. اصالت ته یې صدمه ونه رسیږي. لوبي ورسره ونه سي.ٌ ماورته د فارسي دابیت ووایه:

آسمان بارامانت نتوانست کشید
قـــرعهٔ فال بنام من دیوانه زدند

استاد و مسل اوزیاته یې کړه.ٌ په دې پلمونسې خلاصېدلای. دا امانت تاسي ته درپاته دئ.ٌ له هغې ورځي څخه بیاترننه پوري چي زه د ٌ امانتٌ کلمه واورم ، اوږې مي راته درنې سي . داسي راته وایسي لکه ددغه امانت وړلوتوان چي نه لرم . خوداستاد(رح) آهنګ لرونکې خبره مي ترغوږوهیسته ازانګې وکړي.ٌ دا کار ستاسي ځوانانو رسالت دئ.ٌ د همدغه ملکوتي ږغ اغېزه وه ، چي نن یې په ماکي پردغه رازجنجالي موضوع(اوسنی پښتو یا کره پښتو؟) باندي دلیکلو جرأت پیداکړ .

ددې لیکني په شروع کي زه په دووزړوکي وم چي آیا پردغه مشخصه موضوع (دپښتودمعیاري کولوپرهڅو) باندي دڅه لیکلواجازه لرم که یا؟ ډاکټرپالوال وایي : هو ، لري یې (۱) .ډاکټرزیاروایي دژبي مسایل ژبپوهانوته پرېږدئ څکه دادهغوی مسلکي دنده ده . نو ګویا دده جواب منفي دئ . زه له ډاکټرپالوال څخه تشکرکوم چي دده دفتواله اسیته مي پدل مات سو اوپردغه موضوع باندي مي دلیکني جواز تر لاسه کړ اوپر څنګ یې له ډاکټرزیارڅخه بخښنه غواړم چي بې لایسنسه مي قلم چلولی دئ.

(c) ketabton.com: The Digital Library

ځرنګه وکړم هغه دچاخبره ‹‹ کې خورمه کافرکېږم ، کې نه خورم وږی کېږم ›› ددغه راز پاڼ وپرانګ ترمنځ به سترګي پټي کړم ، دخدای توکل به واخلم اودهغه حق مجراینه به وکړم چي دپښتانه خواراونتلی قوم یې راباندي لري اوپرځنګ به مي داستادعلیه الرحمه هغي توصیې ته هم یوه داوړوپزه جوړه کړې وي ، چي په ډېره جدي لهجه یې راته کړې وه اوتاسي ته مي ځوکرښي وړاندي یادونه وکړه . واهمه مي ځکه ډېره ده ، چي لوړګرنګ دئ . ببرېږم چي ځان ژوبل نه کړم . یوشی چي دلیکني جرئت راکوي هغه دمشرانو پوهانو بزرګواري اودکشرانواخلاص دئ اوپرځنګ یې هررازانتقاداوکره کتني ته زماخلاصه غېږده . که زماله دې تولي لیکني او استدلال سره سره بیاهم یوچاپه دغه خبره سررا خلاص کړ، چي انډیواله ! کږه دي اخیستې ده . بیابه زه هم له خپل نیلي ځخه راکښته سم اوپرخپله تږه به ځم . معناداچي خپلي خبري نعوذبالله من ذلک ، قرآني احکام نه ګڼم .

په دې اثرکي ماله ځینوکتابوځخه اوږده اوږده اقتباسونه کړي دي . دا کار دي لوستونکي دلیکني دپندوالله په انګېزه نه ګڼي . زمارساله بې هغه هم خواره بوښکې ده . زماهدف دمعیاریت اوسني جریان ته کره کتنه غوندې ده . ددې له پاره زه دنظریاتواونقل قولونوبیارانقلولوته اړ کېدم ځکه له رانقلېدوپرته یې لوستونکي په تاریکه کي پاتېدل . خو له دې سره دي هم مالوستونکي وبخښي . په کتاب کي یوشمېرمکررو خبروزماپه خیال ځه بېخوندي پیښه کړې ده.مادموضوع دلازیات وضاحت په نیامت دمکرراتوبېخوندي پرځان منلې ده . هیله ده ښاغلي لوستونکي یې په بزرګواری سره په ‹‹ تکرارحسن ›› کي وشمېري .ددې لیکني ځیني برخي ترجمې دي ، چي په متن کي مي یې ماخذ ښوولی دئ اونوره زماخپله څېړنه ده .

په پښتنوکي له بده مرغه پرعلمي مسئلوباندي دنظرځرګندولو پای ناندرواوشخړوته دریږي . په دغه حقیقت باندي له پوهېدوسره سره ، بیاهم زه خپل تاریخي مسئولیت دې ته اړکړی یم چي دهغوزرونو پښتنو اندېښني منعکسي کړم ،چي دپښتودننی په اصطلاح کره لیکني له بابته ورته پیښي سوي دي .

اګربیني که نابیناوچـــاه است
اګرخاموش بنشستي ګناه است

+++++

محمدمعصوم هوتک
اوکویل ـ کاناډا
۲۰ نومبر۲۰۰۶ع

(c) ketabton.com: The Digital Library

۱) (ډاکټرصاحب پالوال دا خبره دلغاتو جوړولو په برخه کي کړې ده اووايي چي دلغاتو جوړول دژبي دهر مستعدويونکي حق دئ .خوزه به ددوى له دغي اجازې څخه لږڅه پراخه استفاده وکړم.
)وګ: معياري پښتو ـ ۲۴۰مخ. (

(c) ketabton.com: The Digital Library

ژبه

په انسا سیکلو پیډیا بریټانیکا کي یې د ژبې په تعریف کي کښلي دي چي ژبه د ږغیزو سیمبولونو د خپلي خوښې سیستم دئ چي د هغه په واسطه انسانان د یوې ټولنیزي ډلي او د یوه کلتور د برخه والو په توګه متقابله پوهونه او راپوهونه (مفاهمه) سرته رسوي. په دې تعریف کي ځای سوي مفاهیم که جلا جلا وشنل سي ، نو به :
ږغیز (vocal) معناداچي د ژبې په تعریف کي مورږ د مفاهمې په برخه کي یوازي د (وینا) پر اړخ زوراچوو. د مفاهمې نور سیستمونه هم سته لکه د یوه ټاکلي مفهوم د افادې له پاره د سرا ولاس ښورول ، داوړو پورته کول ، د ستر ګو کښول ، پزه بوچه نیول او نور، چي د اهریوې د یوه مشخص مفهوم په ښوونه کي مرسته کوي خو مورږ په ژبه کي یوازي ږغیز سیستم په پام کي نیولی دئ (۱ .)
له خپلي خوښې مطلق (arbitrary) سیستم څخه مو مراد دادئ چي د ژبني سمبول او د هغه د اصلي مادي ترمنځ هیڅ راز لازمي اړیکي نه وي. د مثال په توګه په پښتو کي یو حیوان ته آس وایي. د دغه نامه له پاره په پارسي کي اسپ ، په عربي کي فرس ، په هندي کي ګهوړا ، په انګرېزي کي هورس ، په فرانسوي کي شاوال او په روسي کي لوښاد ؟ ټاکل سوی دئ. له دغو لغتونو څخه هیڅ یو یې د نو موړي حیوان له واقعي حالت سره مناسبت نه لري ، بلکي صرف یوه نومونه ده چي د (ولي ؟) له پاره یې نه جواب سته او نه ژبپوهان له دې بابته پر ځان باندي د څېړني تکلیف ایږدي. د اخبره حتی په تقلیدي لغتونو (imitative words) کي ، چي د یوه ږغ د تمثیلولو له پاره وضع سوي وي ،لاهم تر یوې اندازې صدق کوي. په انګرېزي کي د پیشو خرهاري ته (purr) وایي او په فرانسوي کي ورته (ronronner) وایي. دواړه لغتونه د پیشي (پیشو) د خرکي ږغونه تمثیلوي خو تاسي وینئ چي د هغو په شکل او جوړښت کي څومره توپیر سته .
سیمبولونه د شیانو څرګندوونکي دي خو پخپله شیان نه دي. د کتاب لغت پخپله کتاب نه دئ بلکي د هغه څرګندوی دئ.

کله چي مورږ د ژبې لغت پر خوله راوړو ، تر زیاتي اندازې پوري مو مراد د ویلو ژبه (spoken language) ده . لیکلې ژبه بیا یو بل سیستم دئ چي له وینا سره سیده اړیکي لري.
اروا ښاد پوهاند دوکتور محمد رحیم الهام لیکي: ٌ ژبه د انساني ږغونو یو رمزی سیستم دی چی دیوې ژبنی ټولنی غړی یی د مفاهمی له پاره په کاروی. مورږ ژبی د غه ږغیز سیستم ته وینا وایو. انسانانو د خپلو وینایی ژبو د ثبتولو او ساتلو له پاره ګرافیک سیستمونه اختراع کړي دي چي

(c) ketabton.com: The Digital Library

موږېږي لیک بولو . ویناا ولیک په ماهیت کې دوه بیل سیستمونه دي. دوینا اساسي جوړونکي عناصر ږغونه دی اودلیک اساسی جوړوونکی عناصر توري دي. ږغونه داسې فزیکی پدیدې دي چې احساس یې دغوږونو په واسطه کیږي اوتوري بیا داسي بل ډول فزیکي پدیدې دي چی احساس یې دسترګوپه واسطه کیږي.... " (۲)
ډاکترعبدالرازق پالوال دژبي یوډېرخوندورتعریف کړئ دئ اوهغه داچي "ژبه د پوهوني اوپوهېدني هغه صوتي سیمبولیک وسیله ده چي ودي او تکامل یې بشردانسانیت وتکاملي پړاوته، اودلیک ایجاد یې انسان د مدنیت وتکاملي پړاوته رسولئ دئ." (۳)

)۱(ځیني پوهان دمرغانو ربز ، دانسانانوله خواد "هو" پرځای سرښورول ، یادبې علاقه ګۍ ښوولو پر ځای داوږوپورته کول هم په ژبه کي راوړي خوپه دې شرط چي دغه حرکات اونخښې تل همدا یوه معنا ورکړي .
)وګ: الستریتیډ ورلډ انسایکلوپیډیا ـ ۳۰۳۲ مخ ـ نیویارک (
۲(دخان شهیدیاد ـ دمقالو مجموعه ـ ۷۳ مخ ـ دسرحدونوچاروو زارت ـ کابل ـ ۱۳۷۰ ش
۳(پالوال ، ډاکترعبدالرازق ـ معیاري پښتو ـ دپشتۍ لومړی مخ ـ ۱۳۸۴ ش

(c) ketabton.com: The Digital Library

مفاهمه

انسانان ټولنیزژوند کوي. دهغوی په سلوک کي یوله بل سره متقابل عملونه اودغه رازله چاپیریال سره متقابل عملونه دواړه شامل دي. دغه متقابل عملونه اوفعالیتونه دمفاهمې له لارې ، یوبل ته د پیغامو او اطلاعاتودرسولوله لارې سرته رسېږي. دغه رازمنظم اوپر یوه ټاکلي سیستم باندي ولاړمتقابل عملونه یوازي دانسانانو ځانګړتیاده. نور حیوانان (ژوي)هم دټاکلوږغونواوحرکتونوپه واسطه یوبل ته پیغا مو نه رسوي ، خودهغوی مفاهمه دانسانانودمنظم ژبني سیستم په توګه نه وي.ژوي یوازي دږغونو جوړولوغریزوي وړتیا لري خوانسانان دخپلي ټولنیزي ډلي دژبي دزده کولواونوروته دورلېږدولوتوان هم لري. دپوهني دلېږدوني همداتوان دبشري مدنیت دمنځ ته راتګ تاداوګڼل کېدلای سي. که دژبي تعریف په پام کي ونیول سي نوانسانانوهروخت د خبروکولوتوان درلود ، خوددې معنادانه ده چي ژبه دي نودکلمې په واقعي معنادانسان د پیدا ایښت همزولې وي .

په مفاهمه کي درې ډوله سیستمونه شامل دي چي یوېې ږغونه دي ، بل یې دبدن حرکتونه دي اودریم یې ، چي ترنوروددوو ډولونوډېرزیات بنسټیزاهمیت لري ، ژبه ده. په ژبه کي ببلا ببل ږغونه تریوه ځانګړي انتظام لاندي اوډل سوي وي.

ټولوانسانانو دځان له پاره دویلویوه ژبه جوړه کړې ده اوهرچیري چي بیا مدنیتونه منځ ته راغلي دي ، هورې بیا ورسره سم لیکلې ژبه ایجادسوې ده. له لرغونوژبوڅخه ببلا ببلي نوري ژبي رازېږېدلي دي اواوس په نړۍ کي تریوززیاتي ژبي سته چي ځیني یې په میلیونونو ویونکي لري اوځیني یې بیایوازي په یوه محدوده قبیله کي د یو لږ شمېرویونکوله خوا ویل کېږي. ژبه دانسانانواوانساني مدنیت یوه ډېره ستره بریا (لاس ته راوړنه) ده.

(c) ketabton.com: The Digital Library

دژبي مبداء

دبشريت په تاريخ كي دداسي يوه وخت اټكل كېدلای سي چي دنڼيوانسانانو نيكه ګانو دي دمفاهمې له پاره دژبي په نامه يوه منظمه وسيله نه درلوده. تاريخي څېړني دنړۍ دموجودوژبو نېټه فقط يوڅو زره كاله وړاندي بيولای سي. دداسي يوې ژبې يا ژبو په باب زموږ سره معلومات نسته، چي موږ يې دانسانانو لومړنۍ (primitive)ژبه وبولو. دومره قدرپوهېږو چي په انساني تاريخ كي نه بې ژبو انسانانو وجود درلوداونه بل حيوان دخبرو كولو استعداد لري. دانسانانو د فوسيلونو څېړنه(١) موږته ديوملیون كالو ياترهغه وړاندي زمانه كي دژبي دسته والي څرک راكوي .

١) فوسيل fossil دلرغونوژوندیوموجوداتو(حيواني يانباتي)آثارويابقاياووته ويل كيږي لكه هډوكي اوغاښونه چي دمځكي په طبقاتوكي پاته سوي وي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

دژبو تاریخي څېړنه

ننني حالت ته دژبو دتکاملي سیر څېړنه ځکه سخته ده ، چي په دې برخه کي زیات
مواد او ارقام (data) نسته. خوله نېکه مرغه ننۍ ژبي سره پرتله کېدلای سي او که دهغو ترمنځ منظم
ورته والی وموندل سي ، ددغه ورته والي له مخي ځوک کولای سي دنومورو ژبو یوه مخکېنۍ او
زړه مرحله پیدا کاندي. هغه پوهنه چي دغه رازمسایل څېړي ، د تاریخي ژبپوهني (historical
languistics)په نامه یادېږي او مقایسوي ژبپوهنه (comparative languistics) دهمدې علم یوه
څانګه ده .

ژبي دژوندیو موجوداتو دنورو فعالیتو په شان دچاپیریال له بدلو نو څخه اغېزمني کیږي.
دوګړو دکلتوري سیستمونو په هره برخه کي چي کوم بدلون راسي ، اړونده ژبه یې هم تریوې اندازې
پوري هرومرو بدلېږي. له دې سره سم دژبي زاړه لغتونه او اصطلاحات له استعماله لوېږي یا یې
معناوي بدلون مومي ، نوي لغاتونه منځ ته راځي. سربېره پردې دژبي ویونکي هم تل تغیرمومي.
لوییږي ، زړېږي ، مري او نوي ویونکي منځ ته راځي. دیوې ژبي هرویونکی فردهم دخپل عمرپه
اوږدوکي دژبي دویلوځیني لاري چاري بدلوي. له دغه فردسره بنایي نورهم دده دلاري تقلیدوکړي.
په دې ډول دوخت په تېرېدو سره په ژبه کي ډېربدلون راځي. دابهېرورو ورو پرمخ ځي. که ځوک
دیوې ژبي د ډېروسپین ږیرواوزلمیوویونکوویناوي واوري ، په هغوکي به د یادوني
وړتوپیرووویني. دلغتونو داستعمال په برخه کي هم ورو ورو او ناڅاپي بدلونونه پېښېږي. که
چیري دیوې ژبي لیکلي ثبتونه موجود وي ، نوڅېړونکي په اسانۍ سره کولای سي چي دغه
رازبدلونونه پیدا کړي .

په لغتونوکي بدلونونه په څوډوله منځ ته راځي:

ـ معناوي یې بدلون وومومي(۱ .)
ـ یو لغت له استعماله لوېږي .
ـ نوي لغتونه او اصطلاحات جوړېږي.
ـ له نوروژبو څخه لغتونه اخیستل کېږي .

۱) (دمثال په توګه په انګرېزي کي د (deer)لغت چي نن دهوسۍ په معنارواج لري ، په زړه
انګلیسي کي په عمومي توګه د(حیوان) په معناکارېدئ. په پښتوکي دسیال کلمه دپښتنانه له پاره
یوه درنه اودویاړ وړ کلمه وه، نن یې دمعیارکاروباریان ددښمن له پاره کاروي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

دخيل لغتونه

له نورو ژبو څخه دلغتونو اخيستلو بهېرته (لغت پورول) وايي اوکوم لغتونه چي په دې ډول ژبي ته ننوزي د(دخيلو لغتونو) په نامه يادېږي. هره ژبه خوراډېر دخيل لغتونه لري او مجرده ژبه په نړۍ کي اصلاً وجود نه لري. ارواښاد علامه رشاد(رح) وايي: "په دنيا کي مجرده ژبه نه سته او مجرد قوم هم نه سته. تاسي وګورئ عربي داسي يوه ژبه ده چي قرآن پکښې نازل سوی دی اودعربو قدامت هم واضح دی. مګرپه قرآن کي اتلس توري غيرعربي راغلي دي. هغه دعربونه دي اودعربي دخيلو لغاتو له پاره خفاجي يولوی کتاب ليکلی ، شفاءالعليل ياځيني کسان يې شفاءالغليل لاوايي ... سيد سليمان ندوی دلغات جديده په نامه باندي يوبل کتاب ليکلی ، چي په هغه کي يې په عربي کي نوي ور داخل سوي لغات څېړلي دي..." (۱)
انګرېزي ژبي ته تر۱۰۶۶م کال وروسته خوراډېر فرانسوي لغتونه ننوتل (۲) . د مثال په توګه د (chair) لغت په همدې وخت کي انګرېزۍ ته ننوتئ چي نن ورځ ثوک دد خيل لغت خيال لانه ورباندي کوي. په زړه انګرېزي کي پخوا دهمدې لغت پرځای (stol) يا (stool)رواج درلود.

دد خيلو لغتونو له مخي ديوې ژبي دويونکو اړيکي له بلي ژبي اوبل قوم سره څرګند بدلای سي. کله چي يوې ژبي ته کوم لغت له بلي ژبي څخه ورننوت اوهورې يې په ژبه کي وا خښل سو ، نوريې نودژبي ويونکی خپل لغت اودژبي خپل مال بولي .
لکه وړاندي چي مووويل ،ژبي تل دېېريو په اوږدو کي بدلون مومي .
که دانسانانو دوه داسي ګروپونه په پام کي ونيسو ،چي په پيل کي يې يوه ژبه ويله خود ځينو عواملو له امله يوله بله سره ببل ژوند کولو ته اړسول ، څو سوه کاله وروسته به يې ژبي يوله بله سره ډېرتوپيرولري اوکه داحالت همداسي روان وي نو څوزره کاله وروسته به يې ژبي دومره سره ليري سوي وي ، چي يوازي به دژبي ماهران په پوهېږي چي ددې دووژبو مورګنۍ يوه وه .

دهرقوم ژبه دهغه قوم له ټولنيز، اقتصادي اوکلتوري حالته سره تړلي ده . که يې قوم دسيالانو سيال و، ژبه يې هم ترسيالانو نه پاتېږي. پښتو دپښتنانه ژبه ده . دپښتنو تاريخ دپښتنو له تاريخ سره تړلی دئ. ترقي اوپرمختګ يې هم دپښتنو له ترقۍ اوپرمختګ سره سيده اړيکی لري. پښتانه چي دخپل ټولنيز انکشاف په داسي پړاوکي وي ، چي په ببسوادۍ کي پاچهۍ کولای سي، خانۍ کولای سي، سوداګرۍ کولای سي، پيرۍ اومريدۍ کولای سي، نوژبه به يې خرنګه اوولي

LARAWBAR

(c) ketabton.com: The Digital Library

پر مختللې وي ؟

هره ژبه که د هغې له ویونکو څخه مجرده وڅېړل سي ، ګویا نه ده څېړل سوې. ژبه پر ویونکو اغېزه کوي او ویونکي بیا ژبه سره سمبالوي او سموي یې .

)۱ (ګوربت مجله ـ لومړی کال ، شپږمه ګڼه ـ ۲۳مخ

)۲ (په دغه کال انګلستان د Normans له خوا فتح سو . د نورمن نوم پخوا په عمومي توګه د سکاندنیویایي خلکو له پاره کارېدئ خو وروسته یوازي د ناروې خلک په دغه و بلل سول.

(c) ketabton.com: The Digital Library

ژبه او دملتوپه جوړښت کي دهغې رول

دیوه ملت د جوړېدو اساسي عناصرګډه جغرافیایي سیمه ، ګډ تاریخ اوګډ کلتور(دین ، ژبه ، ....) دي خودډې عناصرو د اغېزې درجې یورازنه دي. زیاتره پوهان په دې عقیده دي چي ژبه دیوه ملت د جوړېدو ډېرمهم عنصردئ. د مانچسټرپه پوهنتون کي د انګرېزۍ ژبي استاد ټوني کراولي Tony Crowley (۱دژبي دهغې اغېزې په باب چي په نونسمه پېړۍ کي یې په اروپا کي دنوو منځ ته راغلو ملتوپه ژوند کي درلوده ، داسي لیکي :

په۱۹ پېړۍ کي په اروپا کي یوشمېرمهمي سیاسي پرمختیاوي منځ ته راغلې اودهغوپه ترځ کي ځیني نوي ملتونه راڅرګندسول چي خپل ځانونه یې دلومړي وارله پاره وپېژندل اوله نوروڅخه یې هم دېپژندني غوښتنه وکړه. په دغه کلتوري او سیاسي بدلون کي ژبي مهم رول ولوباوه. ځکه لکه څرنګه چي ژبه په یوه ملت کي دشاملېدلو اوله هغه څخه دوتلوله پاره یوه په زړه پوري اساسي وسیله وه ، دغه رازدیوه ملت د منځ ته راتګ لومړنۍ وسیله هم وه .

Pedersen څرګنده کړې ده ، په نونسمه پېړۍ کي داروپاد ملي وېښتیا او دژبپوهني پیلتیا له یوه لاسه بل لاس ته کېدله اود زیاترو نوو را پیدا سوو ملتوله پاره دګرامرکتاب لیکنه یادیوې ډیکشنرۍ ترتیبول د سیاسي ارمان اعلامیې اوڅرګندوني وې .

لکه میولر Mullerچي ویلي دي ژبه دبشریت دټول تاریخ یوژوندی او ګویا شاهد دئ. دی زیاتوي چي په دې ډول به ژبه دبشریت دیوه یو موټي اوډله ییز ګروپ یا په بل عبارت یوه ملت ژوندی اوګویا شاهد هم وي.کله چي میولر وایي،په معاصروخت کي دځینو ډېرو سرسامونکو ټولنیزواوسیاسي لانجود حل له پاره ژبپوهني ته مراجعه سوې ده ، په حقیقت کي یې دژبي دمطالعې پرسیاسي رول باندې تبصره کړې ده. دغه رول دواکمنو کورنیو اودهغوی دترونونو په ګټه لوبېدلی نه دئ بلکي دهغوی پرضد یې دملتونو اوژبو په ګټه عمل کړی دئ. دنونسمي پېړۍ په دغه عصرکي دغي مفکورې ډېره وده وکړه چي ٌژبه ملي هویت اوتشخص منعکسويٌ. دمثال په توګه G.F.Graham د ژبي د رول او اهمیت په باب داسي څرګندوني لري :

ژبه دیوه ملت دتمایلاتو اوعادتونو څرګنده څېره ده اوددوی دپوهي او احساساتو ډېرغوره محک دئ. که دا تشریح ومنله سي نوطبیعي نتیجه یې دا راوزي چي داولسو اودهغودژبي ترمنځ اړیکی دومره سره نژدې دئ چي یویې بایدد بل له مخي وپېژندل سي.ژبه داولس دخوی اوخصلت وروستی یادګاردئ. دی ور پسي زیاتوي چي ژبه دیوه ملت له یووالي سره په غوڅه توګه تړلې ده.

(c) ketabton.com: The Digital Library

G.P.Marsh لیکلي دي: څرګنده ده چي دیوه اولس دیووالي له پاره د ژبي یووالی اساسي توکی دئ. د ملت په جوړښت کي د ژبي اشتراک د دین او حکومت تر اشتراک زیات غښتلی عنصر دئ. دیوې ژبي همزمانه ملتونه که هرڅو د عقایدو او سیاسي تشکیلاتو د توپیرونو له امله د شکل له مخي سره بېل سوي وي، خو په اصل کي یو کلتور، یو ارمان او د حوادثو په مقابل کي یو راز عکس العمل لري.

۱) (ټوني کراولي په لیورپول کي زېږېدلی او لوی سوی دئ. د اکسفورډ، سوت ټامپټن، رتجرز، بارسیلونا او سانډیاګو په پوهنتونو کي درس لوستی دئ. اوس (۲۰۰۵م کال) د مانچسټر پوهنتون د انګلیسي ژبي پروفیسر دئ. د ده په لیکلو آثارو کي ?Proper English، Language in History، and The Politics of Language in Northern Ireland او Standard English and The Politics of Language) یادوني وړ دي.
دهمدې عنوان مطالب د ټوني کراولي د Standard English & the Politics of Language د کتاب له دوهم چاپ د ۵۲ ـ ۵۷ مخونو څخه اخیستل سوي دي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

لهجه dialect څه ته وايي؟

لهجه د خبرو اترو طرز یا د خبرو د ادا د اداي یو ډول دئ. لهجې ته په انګرېزي کي dialect وايي چي د یوناني لغت dialectos څخه مشتقه کلمه ده او ډیالکټوس د خبرو کولو طریقې ته ویل کیږي.
لهجه د یوې ژبي محلي نوعه هم بللای سو. لهجې ته فرېزیو لوجي phraseology هم ویله سوې ده (۱) او هغه هم د افادې د ځرګندولو لاري ته ویل کېږي.

لهجې پر جغرافیایي ماحول سربېره په ټولنه کي د یوې ژبي د ویونکوله ټولنیزاو اقتصادي د ریځ سره هم بدلون مومي. د کلیوالو لهجه، د بزګرو لهجه، د مامورینو لهجه، د اشرافو لهجه، او نوري ډېري لهجې یې په مثالو کي راتللای سي.

د ژبي پوهان په دې عقیده دي، چي د ژبي لهجه هغه وخت منځ ته راځي چي ویونکي یې له خپل اصلي او طبیعي ټاټوبي څخه د بېلابېلو ټولنیزو، اقتصادي، سیاسي او نظامي عواملوله امله نورو سیموته ولېږدېږي او هوري د نورو ژبو په ګاونډ کي واقع سي او د نورو ژبو او ثقافت تر اغېزې لاندي راسي. د ځینو لهجو د انکشاف لړۍ دومره پسې اوږده سي، چي یوه بله ژبه منځ ته راوړي.

۱)(ټوني کاولي ۸۳مخ

(c) ketabton.com: The Digital Library

دژبوکورنۍ

ژبپوهانو دانسانانو دبېلابېلو نژادونو ، قومونو او ملتونو ژبې سره مقایسه کړې دي او هغه یې پرکورنیو باندې سره وېشلې دي. دژبودې راز مقایسې ته comparative method وایي. ددې مقایسې په نتیجه کې دوی ته ثرګنده سوې ده چې په ځینو ژبو کې لغتونه یو له بل سره ورته ښکاري او له دې څخه داسې نتیجه راباسي چې دا ژبې په یوه واحده ژبنۍ کورنۍ پورې اړه لري. دوی هڅه کوي چې ددې ژبنۍ کورنۍ مبداء ژبه پیدا کړي. دغه مبداء ژبه زیاتره فرضي hypothetical ژبه وي ځکه دهغې دسته والي دثبوت له پاره پوره اندازه لیکلي مواد په لاس کې نه وي(۱. (

په ژبنیو کورنیو کې یوه دهندواروپایي Indo-European ژبو کورنۍ ده. دهندواروپایي ژبو مفهوم واردواره دووتنوورونو جرمن ژبپوهانو ویلیام ګریم او جیکب ګریم نړۍ ته اعلان کړ. په دې ورونو کې جیکب ګریم دیو قانون پرکشف باندې بریالی سو ، چې وروسته دګریم دقانون په نامه مشهور سو(۲) .ګریم پخپل قانون کې وښودله چې انګلیسي ، جرمني ،لاتیني او دا روپا دېرې نورې ژبې په یوه کورنۍ پورې اړه لري اودا کورنۍ وروسته دهندواروپایي کورنۍ په نامه یاده سوه. پوهانو ته لا دا خبره ښه پوره معلومه نه ده چې دهندو اروپایي ژبو مبداء چېرې ده (۳).

پښتو دهمدې کورنۍ د آریانۍ څانګې په ختیځ ښاخ اړه لري.

۱) (الستریتید ورلډ انسایکلوپیډیا ـ دیارلسم ټوک ـ ۳۰۳۱ ، ۳۰۳۳ مخونه ـ نیویارک

۲)(جیکب لـــــــــــودویګ ګریم Jakob Ludwig Grimm(1785-1863) او ویلیام کارل ګـــــــــریم Wilhelm Karl Grimm(1786-1859)دوه ورونه وه چې څه دپاسه دوه سوه کاله وړاندې په جرمني کې اوسېدله. دوی پرجرمني فولکلور باندې ډېر کار وکړ او د فولکلوریکو کیسو یوه مجموعه یې راغونډه کړه چې نن Grimm?s Fairy Tales نومېږي. دا کیسې په ټوله نړۍ کې شهرت لري خو په وروستیو کلونو کې دکیسو دکرکټرونو دخشن توب له امله تر انتقاد لاندې راغلې دي. (وګ: الستریټیډ ورلډ انسایکلوپیډیا ـ لسم ټوک ـ ۲۴۲۷ مخ)

۳) (هماغه اثر ـ ۲۷۴۲ مخ

۴) (ویکیپیډیا Wikipedia دایره المعارف ـ دانترنیټ په حواله

(c) ketabton.com: The Digital Library

لیکدود

دلیکلو (writing) عملیه پریوه وسیله باندي د کرکټرونو (تورو) کیندل یا کښل دي. له دې فعالیت څخه مراد د لغاتو او نورو هغو جوړ ښتو سره اوډل یا ثبتول دي ، چي د یوې ژبې نمایندګي کوي. داوډلو او ثبتولو له پاره له ټایپ څخه هم کار اخیستل کېږي خو دلیک دقیق ماهران ټایپ کولو ته دلیکلو عملیه نه وایي. ددوی په نزد لیکل (writing) او ټایپ کول (typing) دوې سره بېلې عملیې دي. په نړۍ کي دلیکلو اساسي سیستمونه پر څلورو برخو وېشل سوي دي: لوګو ګرافي ، سیلابي، الفبایي او شکلي. په دې ټولو کي یې زموږد بحث وړ برخه الفبایي سیستم دئ. الفبې د سمبولونو یو مجموعه ده چي هر سمبول یې د ژبې د یوه فونیم (ږغ) نمایندګي کوي. بشپړې الفباوي هغه الفباوو ته ویل کېږي چي د اړوندي ژبې ټول اوازونه او حرکتونه په پشپړه توګه سره تمثیل کړلای سي. یعني که یوه لیکونکي ته د یوه لغت تلفظ ورکړه سي ، دی یې دلیکلو تر عهده ووتلای سي او که یوه لوستونکي ته یو لیکل سوی لغت وړاندي سي ، دی یې د تلفظ کولو تر عهده ووتلای سي.(۱) د سیمبولونو یا الفباوو په واسطه د یوې ژبې تمثیل ته د هغې ژبې لیکدود وایي. څرنګه چي د یوې ژبې او بلې ژبې تر منځ او د غه راز په یوه ژبه کي د ننه د بېلا بیلو لهجو تر منځ د ږغونو توپیر سته ، ځکه نو لیکدودونه هم توپیر سره لري. هر څو مره چي د یوې مشخصي ژبې دلهجو د ویونکو تر منځ راشه درشه او نور ټولنیز او کلتوري اړیکي سره نږدې کېږي،هغومره یې د واحدي ژبې او واحد لیکدود له پاره زمینه برابرېږي .

د یوې ژبې دلیکني سیستم (لیکدود) تل د هغې ژبې د ویونکو د اړتیاوو پر بنسټ بدلون او انکشاف مومي. کله کله د وخت په تېرېدو سره د سمبولونو په شکل کي هم بدلون راځي. له همدې امله دئ چي د یوې لیکلې نسخې د انکشاف د څېړني له لاري هم د اړوندو ویونکو د اړتیاوو په باب معلومات ترلاسه کولای سو او هم یې د وخت په اوړدو کي د بدلونو په څرنګوالي پوهېدلای سو. د همدې حقیقت له امله باید د متونو په ثبت او خپرولو کي د خطاط د سلیقې یا لهجې په خاطر بدلون رانه وستل سي ځکه که دا کار و سي ، متون مسخه کېږي او د ژبې د تاریخي مطالعې په څېړنه کي څېړونکی بې لاري کېږي او پر خپله څېړنه باندي غلطي نتیجې بنا کوي .

د الفبې تاریخي سابقه لرغوني مصر ته رسېږي او پیل یې د ۲۷۰۰ ق م څخه را نښول کېږي. لرغونو مصریانو د هیروغلیف د دوه ویشتو سمبولو په ایجاد او انکشاف سره د خپلې ژبې کانسو نینټونه را پېژندلي دي. د لیکدود د تاریخچې او دلیک د ډولو نو څېړنه زموږ تر بحث وتلې ده

(c) ketabton.com: The Digital Library

.

)۱ (ارواښاد پوهاند ډاکټر الهام ليکلي دي: د پښتو په اوسني ليکدودي سيستم کې
د هر کانسونانتي ږغيز واحد (فونيم) له پاره يو خاص ليکدودي واحد (ګرافيم) شته او کومه ستونزه
په کې نه احساسيږي. مګر د پښتو د ږغيز سيستم جوړښت واولي ږغيز واحدونه لري خو د ليکدود په
سيستم کې يې يوازې پنځه ګرافيمونه موندلای شو. له بلې خوا پښتو ځينې داسې ږغونه هم لري
چې له دوو واولونو څخه ترکيبيږی او په ليکدود کې ګرافيمونه ورته نشته
او د پښتو د ليکدود ستونزې له همدی کمبو تيو څخه راولاړيږي .
)وګ: د خان شهيد ياد ـ ۷۴ مخ(

(c) ketabton.com: The Digital Library

دپښتو ليکدودپرون اونن

د پښتو الفبې د منځ ته راتګ پر خبره باندي کوږني او بهرني پوهان په يوه خوله نه دي. او ددي لانجې تاداو پر دغه حقيقت باندي ولاړدئ چي دليک مرحلې ته د پښتو ژبې د رسېدلو دوخت په باب موږ پوره مدارک په لاس کي نه لرو. دليکدود پر سرباندي په اوسنۍ زمانه کي لا نه توافق او يو لړ نورعيني واقعيتونه ددې خبري ښکارندويي کوي چي پښتنو دي تر نورو ګاونډيو وروسته ليک ته اړتيا موندلې وي. ددې موضوع تفصيلي څېړنه موږله خپل هدف څخه ليري کوي. د پخوانيو روايتو او اوسنيو څېړنوله مخي د پښتو الفبې ايجاد ، يا په يوه روايت سمول دغزنوي سلطان محمود(۳۸۷ ـ ۴۲۱ هـ ق)زمانې ته رسېږي. دا روايت د خيراللغات دمولف قاضي خيرالله نوښاري له خوا دنوموړي کتاب په
مقدمه کي (د۱۹۰۳ع چاپ) بيان سوی او وروسته عام سوی دئ. قاضي خيرالله ددغه روايت نه راوي ښوولی دئ او نه يې هم ماخذ ، چي څېړونکي دي دنورو څېړنوله پاره ورته مراجعه وکړي. علامه رشاد (۱۳۰۰ ـ ۱۳۸۳هـ ش) ددغو روايتوترياد وني وروسته د پير روښان بايزيد(۹۳۱ ـ ۹۸۰ هـ ق) هغه ادعا رانقلوي چي وايي پر عربي تورو باندي د پښتو تورو ورزيا تول دده(بايزيد) کارنامه ده. (۱) د پښتو تورو په جوړولو کي د روښان پير دغه ادعا دده يو پياوړي مريد او پيرو دولت لواني په دغه بيت سره تاييد کړې ده:

افغاني لفظ مشکل و ، لوست کو ښن نه شه
ورته وشـــــوه، کننده ديارلس حرفـــونه

د پښتو دا توري د روښان پيرد لوی عقيدوي او سياسي مخالف اخوند درويزه ننګرهاري (۹۳۹- ۱۰۴۸هـ ق)له خوا هم کارسوي دي او له همدې استعمال څخه ګيورګ مارګنسترني (۱۸۹۲ـ ۱۹۷۸ع) داسي نتيجه اخيستې ده چي ګويا د روښان پير پورتنۍ ادعا حقيقت نه لري(۲).
که دغزنوي سلطان محمود په وخت کي د پښتو الفبې په باب غښتلي اسناد تر لاسه هم سي ، له دې حقيقت څخه سترګي نسي پټېدلای چي دغي الفبې دايجاد له زمانې (پنځمي هجري پېړۍ) څخه بيا د روښان پير تر وخته (لسمي هجري پېړۍ) پوري منظم او پرله پسې تداوم نه دئ موندلی او که يې موندلی هم وي ، زموږ په واک کي داسي اسناد نسته چي له هغو څخه دي ددغه تداوم د سته والي په باب د استدلال له پاره کار واخلو. د موجودو اسنادو له مخي د پښتو الفبې مستند ليکلې ثبت چي وروسته يې زموږ تر زمانې پوري له ډېر وبدلونو سره پرله پسې تداوم موندلئ دئ ، د خيرالبيان ليکدود دئ چي زموږ په څېړنو کي ورته روښاني ليکدود ويل سوئ دئ.روښاني

(c) ketabton.com: The Digital Library

لیکدود د دغه غورځنګ په نشراتو او شعري دېوانونو کي پالل سوئ دئ او په دغه لیکدود باندي لیکلي سوي نسخې د پښتو نسخو په زېرمو کي موندل کېږي. تررو ښاني ادبیاتو ، چي مراد مي دروښاني غورځنګ د پیروانو دېوانونه دي ،په هاخوا زموږ په لاس کي اوس داسي کومه خطي نسخه نسته چي دغه لیکدود دي یې پاللی وي.

دروښان پیرلوی مخالف اخوند درویزه او دهغه پیروان ځان ته خپل پښتو لیکدود لري چي په خپله نوعه کي خوبو جلا لیکدود ورته ویلای سو ، مګرله روښاني لیکدود سره یې په ځینو برخو کي ورته والی لیدل کېدای سي .

تر دغه لیکدود وروسته نو زموږ مخي ته د خوشحال خان ختک لیکدود (ځنځیري لیکدود) راځي .دالیکدود د خوشحال خان خپل ایجاد دئ. دده خپل آثار او دده دزامنو او لمسیو آثار په دغه لیکدود لیکل سوي دي او خپربښت یې تررو ښاني لیکدود څخه زیات دئ ، چي د خوشحال خاني غورځنګ ادبي ایجادات تررو ښاني غورځنګ زیات او پراخ دي. دخوشحال خاني لیکدود یوه وروستنی بېلګه ، چي دده تر عصره پر وروسته دده د کورنۍ دیوه پردبس غړي دوست محمد ختک په قلم را پاته ده ، دبحرالعلوم (۳) خطي نسخه (د ۱۲۹۰هـ ق کال خطاطي) ده. په دې نسخه کي دوست محمد ختک خپل قبیلوي نوم (تخلص)په خوشحال خاني لیکدود لیکلی او دختک کلمې د(ټ) پرځای (ط) کارېږي او تر لاندي (ء) ورته ږدي .

دپښتو لیکدود دتاریخي سیرڅېړونکي دپټې خزانې او ددغه عصرد لیکدود په باب هم ږغېږي. خو ځرنګه چي دپټې خزانې دغه اوسنۍ نسخه په دیارلسمه هجري پېړۍ کي خطاطي سوې ده ، ځکه نو دهغې له رویه داصلي نسخې دلیکدود په باب تبصره کول ماته مشکله ښکاري.

خو دهغو نسخو له مطالعې څخه چي دغه عصرته نزدې یا تر هغه وروسته لیکل سوي دي ، داسي ښکاري چي دخوشحال خاني لیکدود تراغېزې لاندي چي لیکلي سوي نه وي.

خو داخبره مو باید په ټینګه په پام کي نیولې وي چي له خطي نسخو څخه په یوه عصر کي دمروج لیکدود یا پخپله دلیکوال یا شاعر لخوا کارسوی لیکدود معلومول ډېره ګرانه خبره ده. ځکه خطاطان د نسخو په کاپي کولو کي خپله ځاني سلیقه او خپله لهجه هرومرو داخلوي (۴.)

په افغانستان کي دامیرشیرعلیخان ترزماني پوري چي دپښتو کوم لیکدو په لړوډ پربدلون سره رواج درلود ،هغه لیکدود دئ چي په مشخصه توګه له احمد شاهي عصره راهیسي په پښتو لیکنو کي پالل کېدئ. دې لیکدود کومه معیاري بڼه نه درلوده او ترزیاتي اندازې پوري دهرلیکوال او شاعر په سلیقه او برداشت پوري تړلی و .

په شلمه پېړۍ کي چي افغانستان ته دتجدد او مدنیت پالني اغېزې د امیرحبیب الله خان (سراج

(c) ketabton.com: The Digital Library

الملت والدین) په پاچهۍ کې د سراج الاخبار د خپرونولو لاري ورسېدلې ، نو پرڅنګ یې د پښتو نشراتو له پاره عیني زمینه برابره سوه. سراج الاخبار په لومړي سرکې په سنګي چاپ خپرېدئ او وروسته چې د عنایت مطبعه په کابل کې تاسیس سوه (۱۹۱۱ع) ، سراج الاخبار هم په حروفي تورو خپل نشرات پیل کړل. دا توري پارسي توري وه او پښتو مضامین او اشعاریې هم په همدې تورو خپرول. ځکه نو موږ د دغي دورې پر پښتو لیکدود باندي د سراج الاخبار د نشراتو پر بنسټ نه سو ږغېدلای. موږته معلومه ده چې په سراجي عصرکې د حبیبیې مدرسې له پاره د پښتو درې کتابونه د مولوي صالح محمد په قلم لیکل سوي دي. دا کتابونه او س زما سره نسته خو پخوا مې ترنظر تېر کړي وه. په هغو کې لومړی پښتو کتاب ښاغلي عبد الکریم بریالي (د پښتو لیکدود) په نامه پخپل نوي چاپ سوي اثر ۱۰۵ مخ کي په لنډه توګه معرفي کړی دئ. ما ته د دغه کتاب په باب د ښاغلي بریالي له بیان او خپلو مشاهداتو څخه څرګنده سوه چې د کتاب لیکدود له هغه رسم الخط سره ورته دئ، چې وروسته د اماني عصر په (مرکه د پښتو) کي هم منل سوی وا و تاسي به یې په راتلونکو کرښو کي تفصیل ولولئ.

د امیر امان الله خان په روښانه دوره کي د پښتو لیکدود له پاره منظمه رسمي هڅه د هغي ټولني له خوا له سره را پیل سوه ، چې" مرکه د پښتو" نومېدله (۵).

مرکه د پښتو تر ۱۳۰۲ هـ ش کال د مخه منځ ته راغلې وه او لومړی رئیس یې مولوي عبد الواسع خان کاکړ او تر هغه وروسته یې دوهم رئیس عبد الرحمن خان لودین و. دې مرکې دوولس تنه غړي درلودل او د وخت په اساسي قانون (نظامنامه د تشکیلات اساسی افغانستان) کي یې په درجېدلو سره رسمي او قانوني بڼه موندلې وه. ددې مرکې وظایف د پښتو ژبې د قاعدو جوړول او د درسي کتابو ترجمه کول او نقلول وو(۶). د ښاغلي رفیع صاحب د څېړني له مخي ، دې مرکې چې د پښتو الفبې له پاره کوم لیکدود ټاکلی و ، له اوسني مروج لیکدود سره یې زیات توپیر نه درلود .یوازنی توپیریې داو ، چې د (څ) ږغ له پاره یې د(ح) ګرافیم ته یو ټکی پرسربل په غبرګ کي ورکاوه. له هغو بېلګو څخه چې ښاغلي رفیع صاحب د(یوازینی پښتو) له کتابه را اخیستي دي ، ښکاري چې مرکې د کندهاری لهجې ځانګړتیاوي منلي وې. چې تفصیل به یې تاسي په راتلونکو پاڼو کي ولولئ.

د لیکدود کوم اصول چې (مرکه د پښتو) ټاکلي وه ، په طلوع افغان اخبارکي هم په لږو ډېرتوپیر سره تعقیبېدل. خو بل چاپې د پاللو هڅه نه کوله او تر ډېري اندازې د کاغذ پرمخ پاته سوي دي.(۷)

مرکه د پښتو د اماني دورې له ختمېدو سره پای ته ورسېده. کله چې په هیواد کي ترسقوي انارشۍ وروسته دولتي نظم د اعلیحضرت محمد نادرخان او د هغه د غښتلو ورونو په موټه ټینګ

(c) ketabton.com: The Digital Library

سو ،ورسره سم یې په کابل کې د(انجمن ادبی) ترجوړېدو(۱۳۱۰ش)یو کال وروسته په کندهارکې د پښتو انجمن خبنته کښېښوول سوه.

د پښتو ادبي انجمن د۱۳۱۱ش کال دلیندۍ په نهمه نېټه د کندهار ولایت په عامه سلامخانه کې دوزیرمحمد ګل خان مومند په وینا پرانیستل سو. نوموړي په خپله پرانیستونکې ویناکې د انجمن دندې داسې بیان کړې:

۱ـ انتشارد یوه مجله علمی او ادبی او اجتماعی او تاریخي چې د پښتانه د شانه سره ښایی او مناسب د دغه کام اوژبی یی .

۲ـ جمع او تدوین دلغات متفرقه د پښتو په هر کام او هر کلی کی د پښتنو چی هر چیری وی او دفع اوورکول د مفهوم د اختلاف دلغات چی بلااندیشه دکوم مصیبت څه په میانځ کی وی یا پیدا شی.

۳ـ جمع کول او ټولول د ادبی کتابونو د پښتو ،چی مطبوع یاغیر مطبوع وی او تشویق د تصنیف او تالیف دداسی آثار ادبیه.

۴ـ ترجمه د درسی کتابونو چی په موجب د پروګرام رسمی د وزارت معارف د افغانستان په مدرسو او مکتبو کی ویل کیږی.

۵ـ ترجمه او تالیف د نورمفید علمی او فنی او تاریخی او غیره کتابونه عصری د هری ژبی چی وی په شرط ددی چی خلاف د عقاید اسلامی د مسلمان ملت د پښتون او مخالف د سیاست د حکومت مستقله د افغانستان نه وی.

۶ـ تاسیس د یو (ملی کتب خانه د پښتو) او هم ضمناً د هغه کتابو نو چی د پاسنی مطالبو د پاره مفید وی.

۷ـ په ذریعه د نشرد((مجله ادبی)) جلب توجه د تمام ملت ودی خواته او حاصلول د نیک بینی په نسبت د((پښتو))"(۸).

د انجمن په دندوکې دلیکدود په باب مشخصه یادونه نه ده سوې خو د انجمن له نشراتو څخه څوک معلومولای سي چي دلیکدود یوه ټاکلې لارېږ تعقیبوله او ښاغلی بریالی وایي چي"... دلیک په اندازکښی لږبدلون راوستلئ...."(۹). ښاغلي رفیع په ژبپالنه کي د انجمن د تشکیلاتو او نشراتو په باب ښه پوره څېړنه کړې ده خود لیکدود په باب یې څه نه دي ویلي .

د کندهارد پښتو ادبي انجمن په ۱۳۱۶ ش کال د کابل له ادبي انجمن سره یوځای سو او دد واړو له ترکیبه څخه پښتوټولنه منځ ته راغله.

پښتوټولنه د ۱۳۱۶ ش کال د ثور په لومړۍ نېټه تاسیس سوه. دې ټولني خپل کار اووظایف ترخپلو مخکنیو انجمنونو منظم او پراخ کړل او هغه په دې ډول وه:

(c) ketabton.com: The Digital Library

۱ـ دافغانستان دتاريخ تدوين اودافغانستان په تاريخي څرنګوالي له هره پلوه پوره ، پوره رڼا اچول .

۲ـ ژبي اوادب ته تحول اوترقي ورکول ، ملي آثار(فولکلور) دوطن له هره ګوټه راټولول اونشرول.

۳ـ ديوې عصري اوعملي ژبي په حيث دپښتوژبي دراژوندی کولواو تدوينولوکار.

۴ـ دکابل مجلې اوکالنۍ اونوروو طني جرائدو په واسطه ادب اوژبي ته ترقي ورکول اوجهان ته په يوابرومندصورت دافغانستان معرفي کول. (۱۰)

په ۱۳۳۳ ش کال دپښتوټولني په اهدافو اووظايفوکي يوژوربدلون راغی اودنويو وظايفوپه لړکي يې دپښتوژبي دلغاتو اوقواعدو تدوين ، دضرورت له مخي دنويو اصلاحاتو او لغاتووضع کول ، ادبي اولغوي څېړني اودپښتوپه لساني علوموپوری مربوط آثارليکل او خپرول شامل سول.(۱۱) پښتوټولنه دهماغه پيل څخه دليکدودديوکولوپه لټه کي وه خو ددغه هدف دترسره کېدوله پاره يې لومړنۍ منظمه هڅه ترخپل تاسيس پنځه کاله وروسته د۱۳۲۱ ش دجوزا په مياشت (۲۱ می۱۹۴۲ع) ديوې غونډي په ترڅ کي چي دهيواد ۲۵ تنه پوهان اوليکوال پکښې راغونډ سوي وه ، پريوويشتو اختلافي موادوباندي تربحث وروسته فيصله وکړه . تردې فيصلې شپږکاله وروسته يې بيا د۱۳۲۷ ش کال دسنبلې په اتمه (۳۰ اګست ۱۹۴۸ع) دافغانستان اولرو پښتنو يوې ۱۹کسيزې ډلې غونډه وکړه اوپه هغه کي يې پريولړاختلافي موادو فيصله وکړه .دريمه فيصله د۱۳۳۷ ش کال دسنبلې په ۲۵ مه (۲۷ اګست ۱۹۵۸ع) دافغانستان ، پېښور اوپښتنوليکوالواوپوهانوپه ګډون غونډه وکړه اودلومړۍ فيصلې پرڅلورومواد ويې له سره بياغور وکړ اودنورو ۷۳ موادو پرسريې موافقه سره وکړه .

په دې فيصلوکي دپښتوالفبې پرسرله (ڼ ـ نړ) پرته نوراختلاف نسته اوهغه هم په ټولوفيصلوکي (ڼ) ټاکل سوی دئ. په لومړۍ فيصله کي په (لاړ ـ ولاړ) کي د(ولاړ) شکل فيصله سوی دئ اوپه دوهمه کي دواړه صورتونه منل سوي دي. په لومړۍ فيصله کي په (لڅ ـ لوڅ) کي (لڅ) فيصله سوی دئ خوپه دريمه فيصله کي بيرته په (لوڅ) باندي تعديل سوی دئ. په لومړۍ کي په (مونږ ـ موږ) کي (مونږ) فيصله سوی و ، خوپه دريمه کي دواړه منل سوي دي. دغه رازپه ټولوفيصلوکي (ږغ ـ غږ) دواړه شکله منل سوي دي. په لومړۍ فيصله کي د اروانښاد الفت دکتاب په حواله د(شو ، شي ، شته ، ...) اشکال منل سوي دي خود ښاغلي بريالي دکتاب په ۱۱۲ مخ کي ورته کښل سوي دي (دواړه صحيح دي) خوددوهمي فيصلې په برخه کي يې دغه اختلاف ته (دواړه) قيدنه دئ وراچولئ (۱۱۵ مخ) . زمالاس اوس اصلي فيصلې ته نه رسېږي چي ددغه اختلافي روايت حقيقت ځان ته معلوم کړم .

(c) ketabton.com: The Digital Library

ددې فیصلو تول اختلافي مواد راوړل دلته لازم نه دي او لوستونکي یې د اروا ښاد ګل پاچا الفت په (لیکوالی ، املاء او انشاء) نومي اثر کي او دغه راز د ښاغلي عبدالکریم بریالي (د پښتو لیکدود) په نامه کتاب کي لوستلای سي. لکه وړاندي چي مي مثالونه راوړل ،په دغو دوو کتابو کي راغلي فیصلي یو له بله توپیر سره لري .

دلیکدود په برخه کي ددې فیصلو تطبیقي اړخ په افغانستان کي تر یوې اندازې عملي سو ځکه چي یو راز مرکزي دولتي ملاتړ ورسره موجود و.خو تر کومه ځایه چي ما ته معلومات سته په لرو پښتنو کي د آزاد و مطبوعسته والي ددغو فیصلو په تطبیق کي خنډونه اچول او عملي اړخ یې نن لاهم کمزوری ښکاره سوی دئ .

زموږ معاصر ژبپوه دوکتور زیار صاحب دغو فیصلو ته د اهمیت په سترګه نه ګوري او وایي چي" پخوا به په پښتو ټولنه یا پښتو مرکه کي داسي کارکېده چي لاس به پورته کېده ، که به دکندهاریانو لاسونه زیات شوه دکندهاریانو پښتو به شوه ، که به دننګرهاریانو دا زیات وو ، دهغو به شوه. خو موږ دا کار پرېښوده ... زموږ له پښتو ټولني او بیا ستر انسان محمد ګل خان سره داتوپیرو چي هغوی لومړی غوښتل چي د لاس په پورته کولو او ریفرنډم له لاري یو ستنډرډ لیکنی فورم پیدا کړي او په تېره بیا وزیر محمد ګل خان دخلکو په خولو کي ژبه ورسموله ، دا امکان نه لري ...." (۱۲)

په افغانستان کي دکره پښتو ژبي دغورځنګ ترمنځ ته راتګ وروسته د پښتو ټولني په فیصلو کي لاسونه وهل سول او د(شو ، سو ، ...) فیصلي خوېي د پښتو ستورو له خوا لاهم ماتي سوې. او دا کار ددې حقیقت ښکارندویي کوي چي د فیصلو پروخت درایو اتفاق نه و او د پوهاند زیار صاحب خبره پرځای ده.

د پښتو لیکدود په باب وروستی فیصله دباره ګلی د سیمینار فیصله ده. دا سیمینار په ۱۹۹۲ع کال په باره ګلی کي د پښتونخوا او افغانستان د مهاجرو لیکوالو په ګډون جوړسو. د سیمینار د منځ ته راتګ زمینه دهغو ټولنیزو او کلتوري اړیکو له امله برابره سوه چي په افغانستان کي د ثورد بخولي(فاجعي) له خاطره پاکستان ته دافغانانو د ډله ییز مهاجرت وروسته دلرو او برو پښتنو ترمنځ ټینګي سوي وې. په دې سیمینار کي دتېرو فیصلو ځیني مواد تعدیل سول او د ښاغلي رفیع صاحب د خولې خبره ده چي په مجموع کي هغه لیکدود تر ډېري اندازې ومنل سو چي په افغانستان کي پالل کېدئ. داسي ښکاري چي د سیمینار له نتایجو سره ځینو پوهانو ،چي په سیمینار کي یې برخه نه وه اخیستې، په ځینو برخو کي موافقه نه درلوده. د پېښور نامتو لیکوال اروا ښاد قلندر مومند خوله لومړي سره د سیمینار پرضد و. ځکه ده خپل ځان ته

(c) ketabton.com: The Digital Library

نوی لیکدودرا ایستلی و او کتابونه یې (پټه خزانه فی المیزان او خیرالبیان اونور) هم په خپاره کړي وه. پوهاند دوکتور زیارصاحب دباړه ګلۍ فیصلوته انتقادي نظرلري اولیکي چې په دې سیمینارکې ځیني منلي اوعامي سوي سموني بیرته باطلي سوي دي. لکهٔ عربي ټول پورویيونه په اره بڼه لیکل لکه قمیص، طمع، شمط ..نیم کانسونینټي (معدوله) واونه لیکل لکه په خله(خوله) ، ګټ(ګوټ) ... کې ، همدارنګه دپښتواوږده یامجهول(و) پرځای له پېښ (ضمې) او اوږدې یامجهولې (ې) پرځای له زېر(کسرې) کاراخیستل لکه په ګمان (ګومان) ،رمان(رومان)اوګله(ګېله یاګیله) ،ډموکراسي (ډېموکراسي) اوله دې ټولو سره تر (ک) ، (ګ) غوره ګڼل چې یوبې سر وبوله کاردی ، ځکه داخوکوم غبرګژبیزسېمبول نه دی چې کړۍ ور واچول شي او خوشې یو توری پرپښتوابېځې(الفباء) ورسرباری شي چې هم تخنیکي ستونزه(ټایپ، کمپوزاوپرینټ په اړه) رامنځته کوي اوهم اقتصادي اومهالي هغه.ٌ(۱۳)
دې سیمینارته دزیارصاحبٌ ۱۲۲ معیاري آرونهٌ وړاندي سوي وه خوونه منل سول چي دوکتورزیارله دې بابته خپل ناراضیتوب ښوولی دئ. (۱۴)
ډاکټرپالوال دباړه ګلۍ له دې فیصلې سره موافقه نه لري چې وايي په پښتوکي (مد) نسته. دپالوال صاحب په عقیده پښتومدلري اوده دهمدې موضوع اویولړنورو خبروپه باب خپل دلایل په تفصیل سره پخپل نوي کتاب (معیاري پښتوـ ۹۷ مخ)کې راوړي دي.
ښاغلی سرمحقق زلمی هیوادمل په دې برخه کې مصلحت آمېزه نظر ورکوي اولیکي: ٌ... کومې فیصلې چې ددې سیمینارپه نتایجو مرتبې شوې دتطبیق ساحه یې دپخوانیو فیصلوپه پرتله ژوره او پراخه وه ، خو زه ورسره داخبره زیاتول غواړم،چې دافیصلې ځیني تخنیکي مشکلات لري ، ددې لپاره چې دتطبیق ساحه نوره هم پراخه شي د افغان،پښتونخوا(سرحد)اوجنوبي پښتونخوا(بلوچستان)د متخصصو ژبپوهانویوه ډله بیاپرې غوروکړي ، هغه مشکلات او تخنیکي ګرانۍ چې پکې شته ، هغه پکې رفع کړي اوبیایې دتطبیق ساحې ته وړاندي کړي وروسته تردې باید دپښتنود بېلوبېلو سیمو او ثقافتي حوزورسم الخطونه سره یووي.ٌ(۱۵)
ښاغلي هیوادمل داتخنیکي ګرانۍ ښوولي نه دي چې کومې دي خود بیان له سیاقه یې ښکاري چي له فیصلوسره یې بشپړتوافق نسته.
دپښتولیکدودپه باب ځیني شخصي اوانفرادي هڅي هم سوي دي لکه دشهید خان عبدالصمد خان لیکدو ، دوزیرمحمدګل خان لیکدود ، دقلندرمومندلیکدود اونور. خوددې ټولولیکدودوزني دهغوی د مخترعینوتروفات وروسته ورتړلي سوي دي.
دلیکدودپه ټاکلوکي زه داسي نظرلرم چي موږباید دپښتو ږغونو (فونیمونو) له پاره

(c) ketabton.com: The Digital Library

د سیمبولونو پر ټاکلو فیصلې وکړو ، نه د تلفظونو په باب. د مثال په توګه پردې خبره باید توافق وسي چې اوږده یا مجهوله (ې) څه راز ولیکل سي. په دې برخه فیصله سوې ده چې دوه ټکي دي سرپرسرورکړه سي. بس همدا فیصله ده. اوس که د ژبې ویونکي په هرلغت کي دا وږدې (ې) اړتیا احساس کړي ، همدغه شکل به ورته راوړي. موږ که په لیکدوکي دا خبره فیصله کوو چې اوږده(ې) دي په پلانۍ کلمه کي استعمال سي ، دا دلیکدود سمونه نه ده ، بلکي د تلفظ اصلاح کول دي. د تلفظ اصلاح کول په فیصله نسي ترسره کېدلای بلکي د هغه له پاره یوا وږد تدریجي بهیر او مشخص ژبني او تاریخي شرایط برابرېدل لازم دئ. دلیکدود پرسر دا اختلاف اساسي ستونزه همدغه مسئله ده او زموږ د ژبې متخصصین ورته ډېره پاملرنه نه کوي. د پښتو ټولني په فیصله کي ویل سوي وه چي شو ، شم ، شي به لیکو ـ بخښل ، کښېنستل به لیکو ـ چې ، کې ، مې به لیکو ـ ږغ ، غږ به لیکو ، نورنو د هرچا خوښه چي هرراز یې تلفظ کوي. سو ، سم ، سي یې تلفظ کوي او که بخل او کېنستل او که چي ، کي ، مي. د دې عجیبي فیصلې له مخي نو ګویا د(ش) ګرافیم د(س) او از هم ورکولای سي،(ښ) چي په کوموتوروکي راغلی دئ ، دانګرېزي په شان ګونګ (silent) کېدلای هم سي او مجهوله (ې) د معروفي(ي) کار هم ورکولای سي. د (ښ) او (ږ) په برخه کي دا خبره پرځای ده چي لیکلی ګرافیم باید په همدې شکل وي خو په وینګ کي دي هره لهجه خپل دا په پام ونیسي ، ځکه دا د عین ګرافیم او فونیم بېلابېل تلفظونه دي. مګر د(سو) او(شو) په باب دا حکم چي (شو) به یې لیکو ، نور د هرچا خوښه چي څه راز یې تلفظ کوي ، یوه بې بنیاده خبره ده. ځکه (س) او(ش) دوه جلا ږغونه او دوه سره بېل ګرافیمونه دي او پښتانه د دواړو په لیکنه اولوستنه کي هیڅ راز مشکل نه لري. دا به یوه ژبنۍ مضحکه وي چي (ش) به لیکو ، که یې څوک (س) تلفظ کوي ، پروانه لري. که دا دیوې قاعدې په توګه ومنل سي نوآیا په نوروشین لرونکو لغاتو کي به هم دا جراوړوي که یا ؟له بلي خوا چي لهجوته د تلفظ حق ورکول کېږي او د(س) او(ش) په تلفظ کي دوی خپل اختیارلري ، نو په لیکلو کي ولي دا حق نه ورکول کېږي. که د تلفظ له پاره د دغه شان حکم په برخه کي ژبنی جواز موجود وي ، نوولي یې په لیکلو کي د غه راز جواز نسته. دا کار که څوک د نه پوهېدني له مخي کوي یا یې یو دبل له مراعته کوي ،په دواړوصورتو کي زما په نظر د ژبپوهني په اصولو کي یوناوړه بدعت دئ. د دې پرځای یې معقوله فیصله دا ده چي د کېنستل او کښېناستل دواړه شکله دي ومنل سي ، چې ـ مې ـ کې که چا په مجهوله (ې) تلفظ کول ،همدا سي دي ولیکل سي او که یې په معروفه تلفظ کاوه د(چي ، مي ، کي) په شکل دي ولیکل سي. په دې صورت کي به نو د الفبې یوه ګرافیم ته د تلفظ دوه بارونه وړپه شا سوي نه وي. په انګرېزي ژبه کي د همدې ضرورت له خاطره دئ چي colourاو color ـ labour او laborدواړه شکلونه هم په ورځنیو لیکنو کي کارېږي او هم یې په

(c) ketabton.com: The Digital Library

ډيکشنريو کي ثبت کړي دي. ما له همدې اسيته دانګرېزي ژبي داکسفورډ کوچنۍ ډيکشنرۍ (١٩٩٨ع کال چاپ) لومړي څلوررديفونه سرسري وکتل اويوزيات شمېرتوپيري ثبتونه مي پکښې وموندل. که مي ټول رديفونه کتلي واى ، دتوپيري لغاتو شمېر ترسووهرومرواوښتئ. داتوپيري لغتونه مي داسي سره طبقه بندي کړل:

هغه لغتونه چي بريتانوى اوامريکايي ليکنه يې توپيرسره لري:

Arbour	Arbor (US)
Ardour	Ardor (US)
Armour	Armor (US)
Axe	Ax (US)
Behaviour	Behavior (US)
Cesarean	Caesarean(US)
Caesium	Cesium (US)
Calk	Caulk (US)
Cancell	Cancel (US)
Catalogue	Catalog (US)
Caecum	Cecum (US)
Coenobite	Cenobite (US)
Centre	Center (US)
Centreboard	Centerboard (US)
Centrefold	Centerfold (US)
Clamour	Clamor (US)
Colour	Color (US)
Coulter	Colter (US)
Cosy	Cozy (US)
Defence	Defense (US)
Disfavour	Disfavor (US)
Dishonour	Dishonor (US)
Distil	Distill (US)
Dolour	Dolor (US)
Draughty	Drafty (US)

هغه لغاتونه چي (Z) يې په (S) باندي اوښتى وي.

Apologize	Apologise
Atomize	Atomise
Authorize	Authorise
Baptize	Baptise
Bastradize	Bastradise

(c) ketabton.com: The Digital Library

Canalise	Canalize
Capsulise	Capsulize
Centralise	Centralize
Characterise	Characterize
Civilise	Civilize
Collectivise	Collectivize
Commercialise	Commercialize
Computerise	Computerize
Criticise	Criticize
Customise	Customize

دهمدې څلورو ردیفونو ربېلابېل توپیري لغاتونه

Artefact	Artifact
Bale	Bail
Barracuda	Barracouta
Blather	Blether
Bogyman	Bogeyman
Bogy	Bogey
Band	Bond
Bodge	Botch
Bolt	Boult
Bragg	Brag
Berk	Burk
Caddie	Caddy
Calyk	Calix
Caravel	Carvel
Caster	Castor
Comb	Combe
Cony	Coney
Dene	Dean
Dyke	Dike
Despatch	Dispatch
Doily	Doyley
Drier	Dryer
Drily	Dryly

هیڅ انګرېزي ژبی له دې توپیري لغاتو څخه هیڅ یوه ته غلط یا معیاري نه وایي. د دواړو ډولونو ثبت

(c) ketabton.com: The Digital Library

او کارول يې په ټوله معنا اختياري دي .
موږ که د دوکتور زيار صاحب خبره" ژبه د خلکو په خولو کي وراصلاح کوو"، نو په دې هم بايد سرخلاص کړو ،چي دا بار مزله ته نه رسېږي. عملي او معقول حل يې هغسي دئ ، لکه ماچي بيان کړ. په دې صورت کي به له لهجوي اصطلاکا کونو څخه هم خلاص سوي يو او په بېځايه ناندروبه موو خت هم نه وي ضايع سوى .
لهجوي تلفظونه د هغو خپلو ويونکو ته پرېږدئ. که يې د تغير اړتيا او شرايط برابر سول ،هرومرو بدلون پکښې راځي. زماد خپلي مشاهدې له مخي د برش کاله وړاندي ماله خپلو پکتياوالو ټولګيوالو څخه د پوهنتون په ليليه کي د خور، مور کلمات د خېر، مېر په شکل اورېدل. اوس يې هغوى پخپلو منځو کي لاهم نه سره وايي. د تلفظ دا سمېده د پښتو ټولني د فيصلو معجزه نه ده بلکي د هغو اجتماعي اغېزو نتيجه ده چي زما پر د غو ټولګيوالو باندي د نورو لهجو له پښتنو سره د ګډ ژوند له لاري پرېوتلي وې.
د کندهار په پارسيبانانو کي زماد وړکتوب پروخت په (غ) باندي د (ق) بدلېدل په ټوله معنا عامه خبره وه. خو اوس دا تلفظ ترزياتي اندازې پوري په تېره بيا په نوي تعليم يافته نسل کي له منځه تللى دئ. نه کومه فيصله ترمنځ سوې ده او نه تلفظ په فيصلو باندي بدلون مومي.

۱) (خير البيان د کابل چاپ ـ سريزه ـ ۲۲ مخ
۲) (هماغه اثر ، هماغه مخ
۳) (بحر العلوم د ديني عقايدو ، فرايضو ،نصيحتونو ، حکمتونو او اخلاقي ، تاريخي او عرفاني کيسو يوه منظومه مجموعه ده چي زيات وکم شل زره بيته کېږي. د دې کتاب يوازنۍ نسخه د مولف پخپل ليک د کابل په ملي آرشيف کي خوندي ده. لومړۍ برخه ،لس زره بيته يې د دې قلم چلوونکي له سريزي او حاشيو سره په ۱۳۷۳ هـ ش کي برابره کړې او په ۱۳۸۳هـ ش (۲۰۰۴ع) کي چاپ سوې ده. په دغه کتاب کي دوست محمد خټک د خان د پېژندلو په باب وايي چي د محمد اکرم زوى ، د کرم خان لمسى او د زمان خان کړوسى دئ. په پښتانه شعراء د وهم ټوک کي يې زمان خان د زرنام خان زوى د پاينده محمد خان لمسى د عبد القادر خان خټک کړوسى او د خوشحال خان کوسى بللى دئ. دوکتور عارف عثمانوف په خپل کتاب" خوشحال خان خټک او د ده ادبي مکتب ـ ۱۸۱ مخ" کي د مرحوم بېنوا د پښتونستان نومي کتاب د ۴۱۵ مخ په حواله ، زرنام خان د عبد القادر خان زوى بللى دئ .
۴) (د دې کار مثالونه دان د پاسه دي او حتى نن ورځ چي د متن برابرولو اصول ټاکل سوي او په

(c) ketabton.com: The Digital Library

ټولوژبو کي خپاره سوي هم دي ، د متونو برابرونکي د شاعر په لهجه کي لاس وهي او په اصطلاح معیاري کوي يې. د(په) پرځای (پر) په تنباسي او برعکس يې لاهم. د عبدالقادر خان ختک د یوان په کندهاری لهجه او د احمد شاه بابا ، میرزا حنان بارکزي ، شمس الدین کاکړ او... د یوانونه په یو سفزی لهجه خپروي .

۵) (زموږ لیکوال دا نوم د پښتو مرکه کارږي چي سمه بڼه يې هم داده. خو موږته په کارده چي د ځایو ، ټولنو او مرکزو په نومو کي لاس و نه وهو او د چا خبره معیاري يې نه کړو. دا کار مو بیا بل وخت د نو موړي عصر د پښتو ژبي په ګرامري څېړنه کي خطاباسي. ډاکټر پالوال په (خوشال خان) باندي د خوشحال خان ختک د نامه بدلول هم د شاعر په نامه کي لاسوهنه بولي او کړي يې.(وګ: معیاري پښتو ــ ۴۳۲ مخ(

۶) (رفیع ، حبیب الله ، ژبپالنه ــ ۸۴ مخ ، ۱۳۲۱ش ، کابل

۷) (په" رویدادلویه جرګهٔ دارالسلطنهٔ کابل ۱۳۰۳" چي د پښتو ویناوو کومه برخه خپره سوې ده ، په هغې کي د مرکې لیکدود کورټ په پام کي نه دئ نیول سوی.

۸) (ژبپالنه ــ ۹۳ مخ د پښتو مجلې لومړي کال د ۱۸، ۱۹ مخونو په حواله

۹) (د پښتو لیکدود ۱۰۴ مخ

۱۰) (ویښ ــ راز محمد ــ پښتو کتابونه ــ ۴ مخ ــ پښتو ټولنه ــ ۱۳۳۷ ش

۱۱) (پښتو کتابونه ۱۲ مخ

۱۲) (ښکلا مجله ــ څلورم کال ، دریمه ګڼه ، ۵۰ مخ .

۱۳) (د پښتو ژبي دودي اړتیا او لاري چارې ــ ۸۴ مخ

۱۴) (ده د سیمینار افغان برخه والو ته په انک(طعنه) سره د (لاسکتوي) لقبونه ورکړي دي او ځیني نور پیښوري برخه وال يې د(شیخ العلماء) په لقب ټکولي دي (وګ: پښتو ــ پښتانه .... ، ۳۱۰ ــ ۳۱۱ مخونه)

۱۵) (تېر ماخذ ۲۴ مخ.

(c) ketabton.com: The Digital Library

معیار ــ د ژبې د معیاري کولو اړتیا او اړتیا

څرنګه چې موږ پخپله ژبه کې د معیار تاکلو له پاره په لیري زمانو کې کومه تاریخي او مسلسله عنعنه نه لرو نو مجبور یو چې د نورو ژبو د معیار ټاکلو جریان د خپلې ژبې د معیاري کولو له پاره د لارښود په توګه لومړی زده کړو او بیا یې کو زده کړو.
ما ته او س سمدلاسه د دې امکانات سته چې د انګریزي ژبې د معیاریت پر هڅو باندې څېړنه وکړم او بیا د دغو هڅو په رڼا کې د پښتو ژبې د معیاري کولو پر مسئله باندې وږغېږم. د دې څېړنې په ترڅ کې به پخپله د معیار (Standard) مقوله هم لږ وډېر تشریح سي.
په اروپایي ژبو کې د معیار (standard) مفهوم په بېلا بېلو معنا وو سره ثبت سوئ دئ چې په هغو کې یې لږتر لږه دوې اساسي معناوې تر نورو ډېرې څرګندې دي. لومړی یې د نظامي سمبول مفهوم دئ چې په هغه کې بیرغ، مجسمه ډوله تصویرونه او نور راتلای سي. دغه سمبولونه د جګولکړو پر سر د وادنیو یا نورو ځایو پر سر ځوړندوي او دیوه معتبر مرکزي ځای د ښوولو وظیفه سرته رسوي. دغه ځایونه د فوجیانو د غونډېدو مرکزونه څرګندوي. لکه د پاچادودانۍ، د غټو اشرافو یا آمرینو د ودانۍ ښانونه. د معیار یا سټنډرډ په دغه راز استعمال کې د عمومیت، یووالي او لږتر لږه دیور ازمتحد الشکل والي ژور مفهوم نغښتی دئ.
د معیار دوهمه معنا له لومړۍ څخه بېله ده. په دې معنا کې معیار دیوې اندازې یا وزن یوه نمونه راښیي. د مثال په توګه د اوږدوالي د اندازه کولو فلزي میله (نیم ګزی)، د ظرفیت د معلومولو لوښی، د وزن د ښوولو او سپنیزه کتله (کاڼی) او نور.
یو بل معیار هم سته چې د اصل (original) په معنا د نقل (copy) په مقابل کې کارېږي. کاپي په ورځنیو چارو کې دیوه واحد د قانوني څرګندوني په توګه کارورکولای سي خو اصل ته باید وروستۍ او نهایي مراجعه وسي. په مثال کې یې د لیک اصل، د کتاب اصل، د فرمان اصل او نور راوړلای سو.
په دې ټولو معیارو کې د اعتبار authoritative، عمومیت commonality، یووالي unity او متحد الشکل والي uniformity مهم مفاهیم په ګډه پراته دي.
په راتلونکو پاڼو کې به ولولو چې دغه مفاهیم څرنګه د "معیاري ژبې" په اصطلاح کې په کار اچول سوي دي او په دې ترڅ کې به ووینو چې انګریزي لیکوالو څرنګه د "معیار" اصطلاح له اوولسمي او اتلسمي پېړۍ څخه کارکړې ده او هم به دغه راز هغه هڅې و څېړو چې په دې اړه د نونسمي او شلمي پېړۍ په ژبنیو انکشافاتو کې سرته رسېدلې دي. خبره به وار د واره پخپله له "معیاري ژبې" راونښلو چې څه ته وایي؟

(c) ketabton.com: The Digital Library

معیاري ژبه څه ته وايي ؟

معیاري ژبه هغه منلې سوې ژبه ده چې د یوه ژبني قلمرو په هره جغرافیایي سیمه کې د پوهېدلو وړ وي. معیاري ژبه د ادبیاتو او میډیا ژبه وي او دا د یوې ژبې هغه څانګړې نوعه (variety) ده چې قانوني یا یو څه قانوني دریځ ورکړه سوی وي. ویل کېږي چې دا د یوې ژبې صحیح ترینه لهجه (dialect) ده. معیاري ژبه زیاتره (هروخت نه) د یوه هیواد د پایتخت پر ژبه تکیه لري.
د ژبې د غه شکل په ځانګړې توګه هغو زده کوونکو ته ورزده کېږي چې غواړي د غه ژبه زده کړي او د همدې ژبې ټول لیکلي متون هماغه د معیار په نامه منل سوې املا او ګرامري نورمونه پالي .
ځیني په نړیواله سویه منلي سوي ځانګړتیاوي چې یوه معیاري ژبه په تشخیص کېږي ، دا دي:
ــ یو منل سوی قاموس یا قاموسونه چې ټول معیاري سوي لغاتونه او د هغو املاء پکښې درج وي ؛
ــ یو منل سوی ګرامر چې د ژبې ټول شکلونه ، قاعدې او جوړښتونه پکښې ثبت سوي وي او هم دا خبره پکښې څرګنده سوې وي ، چې کوم شکلونه باید استعمال سي او کوم باید نه سي ؛
ــ د تلفظ یو معیاري او منل سوی سیستم چې ویونکي ورته د یوه علمي او مناسب تلفظ په سترګه وګوري او د غه رازله سیمه ییزو اغېزو څخه پاک وي ؛

ــ یوه موسسه(institution) چې د دغې ژبې د استعمال چاري پرمخ بیایي او د هغې د استعمال د نورمونو په ټاکلو کې واک (authority) ورکړه سوی وي. لکه د فرانسې اکیډیمي Academie francaise یا رویال سپېنیش اکیډیمي Royal Spanish Academy چې صلاحیت لرونکي موسسې دي ؛
ــ د یوه داسې منشور یا قانون سته والی چې دغې ژبې ته د هیواد په قانوني سیستم کې رسمي قانوني ځای ورکړي ؛
ــ په عامه ژوند کې (په محاکمو او مقننه موسسو کې) د دغې ژبې کارول ؛
ــ د ادبیاتو یو مرکزد رلودل ؛
ــ په همدې ژبه باندې د مهمو مقدسو کتابو ژباړل چې د ویونکو له نظره سپېڅلي او معتبر وي ؛
ــ په ښوونځیو کې د ژبې د معیاري ګرامر او املاء تدریسول ؛
ــ بهرنیو زده کوونکو ته د تدریس له پاره د ژبې د غه ځانګړې بڼه یا لهجه ټاکل.(۱)

د معیاري ژبې منځ ته راتلل د بېلا بېلو ژبنیو تجویزونو د بریالیتوب نماینده ګي کوي. د هغې ټاکل

(c) ketabton.com: The Digital Library

دا معنا لري، چې د هغو سیمو ژبه نورله ارزښته لوېدلې یا غورځول سوې ده، چې له دغه معیار سره تو پیر لري. د دې خبرې بیا معنا دا ده چې په ځینو هیوادو کې د معیاري ژبې ټاکنه یوه ټولنیزه او سیاسي مسئله ده .

د مثال په توګه په ناروې کې دوې موازي معیاري ژبې سته. یوه یې Bokmal نومېږي چې تر یوې اندازې پوري د ډنمارکۍ سابقې پر هغه سیمه ییز تلفظ باندي ولاړه ده چې پر ناروې باندي د ډنمارک دو اکمنۍ پر وخت رواج و ،او بله یې Nynrosk نومېږي چې دا بیا د لوېدیځې ناروې د لهجو له ترکیبه جوړه سوې ده. خو ایټالویان چې حتی تر ناروېژیانو زیاتې یو له بله مختلفې لهجې لري ، بیا هم یوه معیاري ایټالوي لري. عجیبه لا دا ده چې د ایټالویانو معیاري ژبه د روم پر لهجه باندي تکیه نه لري ، بلکې د فلورانس پر لهجه ولاړه ده. په اسپانیا کې هم معیاري اسپانوي د ماډرېډ پر ګړدود باندي نه، بلکې د ډېرلیري شمالي ولایت Valladolid پروینا ولاړه ده. په ارجنټاین او یوروګوای کې بیا معیاري اسپانوي د دغو هیوادو د پایتختو یعني د بو نیس آیریس او مونتیو یدو د لهجو پر بنسټ تدوین سوې ده.

معیاري جرمني بیا د یوه ټاکلي ښار یا سیمي پر اساس منځ ته نه ده راغلې بلکې د خو سوو کلو نو په اوږدو کې یې انکشاف کړی دئ. د دغو خو سوو کلو نو په اوږدو کې لیکو الو هڅه کو له ، دا سي راز لیکنه وکړي چې په یوه پراخه ساحه کې د پوهېدلو وړ وي.د ۱۸۰۰ ع کال تر شاوخوا پوري معیاري جرمني یوازي په لیک کې موجوده وه. په دغه وخت کې د شمالي جرمني او سېدونکو ته، چې د معیاري جرمني ژبې پر خلاف یې د ټیټې جرمنۍ ژبې لهجې ویلې ، معیاري ژبه لکه یوه بهرنۍ ژبه دا سي ایسېدله او د خارجي ژبې په شان یې زده کو له. وروسته شمالي تلفظ د معیار په توګه ومنل سو او په جنوب کې یې هم خپورو کېښې. ورپسې د Hanover ۲(په شان سیمو کې سیمه ییزه لهجه یو مخیزه مړه سوه .

په معیاري فینلېنډي ژبه کې د لغاتو اساسي جوړښتونه زیاتره د لوېدیځې فینلېنډۍ لهجې پر بنسټ جوړ سوي دي.

په یوناني ټولنه کې تر او سه لا هم دو یلو یوه معیاري ژبه نه ده را منځ ته سوې ځکه په یونان کې هره کمیونیټي خپل ځان پر نورو ګاونډیو ټولنو باندي د لرغونتوب ، وقار، ذکاوت او نورو ورتیاوو له مخې لوړه ګڼي. دوی تل د قدرت ، ثروت او نفوذ پر ګډې یو له بله سیالۍ کوي او دې ته حاضر سوي نه دي چې د حکومت تر قانون په ها خوا دې د ژبې قوانین هم ولري. (۳)

(c) ketabton.com: The Digital Library

په جنوبي اسيا کي د هندوستاني ژبې دوو معياري لهجو ته رسمي بڼه ورکړه سوې ده چي هغه دوې لهجې هندي ، د هندوستان رسمي ملي ژبه ، او اردو ، د پاکستان رسمي ملي ژبه او د هندوستان رسمي محلي ژبه ده. په نتيجه کي له هندوستاني ژبې څخه زياتره هندي ـ اردو مراد وي.
نوري معياري ژبې د برپرله پسې پېچلي اړخونه لري. د پاريس د فرانسوي ژبې تفوق د معاصر فرانسوي ادب تاريخ په اوږدو کي په پراخه اندازه منل سوی دئ او څاڅه پکښې ويلي نه دي .
د بريتانيا په انګرېزۍ کي معياري تلفظ د لندن ښار د ممتازو طبقو پر ژبه باندي ولاړ دئ او د غه راز د انګلستان د ښوونځيو د خصوصي بورډ پر sociolect باندي تکيه لري.

د امريکا په متحده ايالاتو کي د امريکايي انګرېزۍ بېلابېل ډولونه سته خو عمومي امريکايي لهجه رسمي نه ده ځکه په هغې باندي زياتره امريکايان په روانه توګه پوهېږي. په داسي حال کي چي د امريکا د متحده ايالاتو فيډرال حکومت رسمي ژبه نه لري ، زياترو امريکايي ايالتونو انګرېزي ژبه د رسمي دولتي ژبې په توګه ټاکلې ده او په هغو کي لوزييانا ، نيو مکسيکو ، هاوايي ، پيرتوريکو ، ګوام ، او امريکايي ساموو اانګرېزي او يوه بله ژبه د رسمي دولتي ژبو په توګه غوره کړې دي. د شمالي ماريانا ټاپوګان درې رسمي ژبې لري.
عربي ژبه چي د پنځه ويشتو هيوادو رسمي ژبه ده او تقريباً دوه سوه او يا ميليونه تنه ويونکي لري ، د معياري (ادبي) ژبې پر څنګ يې خورا ډېري سيمه ييزي لهجې ، چي عاميانه عربي (Colloquial Arabic)ورته وايي ، هم سته. د عربو په نزد ادبي عربي ، معياري عربي (اللغه العربيه الفصحی) ده .له ادبي عربي څخه يې مراد د قرآن ژبه او په شمالي افريقا او منځني ختيځ کي د ډله ييزو رسنيو (ميډيا) ژبه ده. په ميډيا کي ټول ليکلي آثار ، کتابونه ، ورځپاڼي ، مجلې او رازراز اسناد راځي. عاميانه يا لهجوي عربي له کلاسيکي عربۍ څخه ټولي راپيدا سوي ملي او سيمه ييزي عربۍ دي چي په شمالي افريقا او منځني ختيځ کي د ويلو ورځنۍ ژبې دي. په د غو لهجوي ژبو کي ښه پوره اندازه ادبي آثار ، په تېره بيا ډراماتيک ادبيات او شعرونه سته.خو کلاسيکه عربي د ټولو عربي هيوادو رسمي ژبه ده او په ښوونځيو کي هم دا ژبه تدريس کيږي .

د هر هيواد تعليم يافته عرب هم خپله سيمه ييزه لهجه او هم په ښوونځيو کي زده کړې ادبي عربي لږو ډېره وايي. د عربي ژبې مصري ، مغربي ، شامي ، عراقي ، خليجي ، اندولسي ، سوداني ، حجازي ، نجدي او يمني لهجې د يادوني وړ دي .
تر دې لنډو يادونو وروسته به هغه بهېر لږ څه په تفصيل سره بيان کړم چي د معياري انګرېزۍ د منځ ته

(c) ketabton.com: The Digital Library

راتګ تروخته په انګلستان کي تېر سوی دئ.
په اتلسمه پېړۍ کي د معیار اصطلاح د انګلستان په هغو ساحو کي ډېره کارېدله چي د ژبي په باب څېړني او بیانونه پکښې کېدل. دې خلکو معیارته د یوه ژبني ارزښت په توګه کتل او زیاریې ایست چي د غه ارزښت تر لاسه کړي او په ټولنیزه توګه په رسمیت و پېژندل سي.

معیاریت د غه وخت ترزیاتې اندازې پوري د تصفیې او سوچه توب په مفهوم پېژندل کېدئ. سویفټ (Swift)، چي د اوولسمي پېړۍ د فیلسوف جان لاک John Locke نږدې معاصرو ، پخپل یوه وړاندیز کي د انګرېزي ژبي د تصفیه کولو غوښتنه وکړه او څرګنده یې کړه چي دا تصفیه به همېشنۍ وي. ده پردې خبره ټینګار کاوه چي ژبه دې تریوه ټاکلي حالته پوري تصفیه سي او بیا دې نو د غه حالت پخپله د یوه اعتباري معیار په توګه ومنل سي چي د هغه له مخي د ژبي ویونکو ته لارښوونه وسي. د ده د غه ټینګار د اتلسمي پېړۍ په زیاتروژبنیو نظریاتو کي یوه مسلطه موضوع سوه.
د سویفټ په تعقیب لارډ چسټرفیلډ Lord Chesterfieldد انګرېزي ژبي د سوچه کولو او وروستي ځل سمولوړغ وکړ. د غه رازیې څرګنده کړه چي ژبه باید د یوه معیار له مخي تصفیه سي چي بیا نو د یوې نمونې په توګه کار وکړي. چسټرفیلډ له دې امله ډېر خواشینی و، چي ترهغه ګړیه پوري ولې انګرېزي ژبي کومه ټاکلې معیاري بڼه نه درلوده. خو په دې یې بیازړه ښه و، چي د معیار له نه سته والي سره سره په انګرېزي ژبه کي د مقدس کتاب هغه ژباړه پرته وه چي King James سر ته رسولې وه. د اتلسمي پېړۍ ګرامریان زیاتره په دې عقیده وه، چي د انجیل همد غه ژباړه ډېره ښه معیاري انګرېزي ده. په د غه مقدس کتاب کي کارسوي ژبي د وه رازه اعتبار درلود، چي یو یې ژبني او بل یې دیني و. پردې نظرباندي تر نونسمي پېړۍ پوري لا ترزیاتې اندازې پوري توافق موجود و .

هیجنسن Higgenson په دې باب لیکلي وه چي د انجیل انګرېزي په عملي توګه زموږ د ژبي معیار دئ په هغه کي د نورو زیاتوتاثیراتو تر څنګ د انګرېزي ژبي د ښوونې وسایل سته چي په پرتلېزه توګه یې د دوه نیموسوو کالو په اوږدو کي بدلون نه دئ موندلئ. هیڅ یوې اکاډیمۍ یا معتبرې ډیکشنرۍ د دې توان نه دئ موندلئ چي د غه راز عام ستندرډ دي منځ ته راوړي ، یا دي ملت ته د غه شان متحد الشکله لارښووني وړاندي کړي.
د هیجنسن په استدلال کي د وه ډېرمهم ټکي دادي چي د معیار دواړي معناوي پکښې په پام کي نیولي سوي دي. دی وایي چي د انجیل د غه ژباړه د انګرېزي ژبي معیار دئ او د دې معنا داده چي د غه معیار ته باید په اعظمي توګه مراجعه وسي. دی انجیل ته په دې خاطر هم د معیار په توګه قایل دئ چي هغه د یوې راغونډونکي او یو موټي کوونکي قوې په توګه کار ورکوي، د داسي قوې په

(c) ketabton.com: The Digital Library

توګه چي خلګ د يولړ ځانګړو ارزښتو پر شا و خوا باندي راغونډ دلو ته رابولي.(۴)
هغه څه چي موږ ته په دې نظرياتو کي په زړه پوري دي ، دا دي ،چي په هغه کي د معيار دوا ړه معناوي په ګډه سره کارسويدي. معيارله يوې خوا د داسي يوه ارزښت په توګه راڅرګند سوی دئ چي بايد ترلاسه سي او بل وار بيا د يوه متحد الشکل عمل په توګه رامنځ ته سوی دئ چي بايد ترسره سي . او ددي پرځنګ دا خبره هم له دلچسپۍ خالي نه ده ، چي دليکلو او ويلو ژبه بايد سره پټلېس سي. اساسي پوښتنه دا ده چي آيا له ژبني معيار څخه مراد يوه ځانګړې سطحه ده چي په ليکلې ژبه کي ځان بايد وروروسول سي او که يوه ځانګړې سطحه ده چي دويلو په ژبه کي بايد ځان وروروسول سي ؟ ددغي سخرغوټې خلاصول په حقيقت کي يوه ډېره سخته ستونزه ده او ددې ستونزي دا وارولوله پاره د هغو هڅو مطالعه ضروري ده چي د معياري ژبي د اصطلاح د کارولو په برخه کي يې د نونسمي او شلمي پېړۍ له ژبنيو څېړنو څخه خرک ايستلای سو. زه به په دې برخه کي هغه ستونزي و سپړم چي په نونسمه پېړۍ کي انګليسي ژبپوهان ورسره مخامخ سوي وه . په دې ستونزو کي يوه د لهجې او ژبي د تشخيصولو ستونزه وه او دا داسي يو مشکل و ، چي حلېده يې اسانه کارنه و .

په انګلستان کي دانګرېزي ژبي د معياري کولو د هلو ځلو په وخت کي دلهجې مسئله يوه جدي موضوع وه . د هغې د اهميت او په معيار ټاکنه کي و هغې ته پاملرنه د معياريت د خوځښت د برخه والو په ليکنو او ويناوو کي ډېره توده مسئله وه. مايکل جان (Meiklejohn) خو حتی" ژبه يوه لويه لهجه ګڼله او لهجه يې يوه کوچنۍ ژبه بلله."(۵).

امريکايي ژبپوه ډوايټ ويټني (W.Dwight Whitney) خو لا دلهجو په برخه کي نور هم پر مخ تللی دئ او وايي" په رښتيني معنا سره هرفرد د بل فرد په نسبت بيله ژبه وايي. دژبي هرويونکی په تلفظ او دلغاتو په درک او استعمال او دغه راز دژبي په ګرامريت grammaticality کي فردي پېچلتياوي او ځانګړتياوي individual quirks & peculiarities ، لري ... د هر يوه مفکوره ،چي دلغاتو د استعمال له مخي يې وړاندي کوي ، له بل يوه سره توپيرلري. په دغه توپير کي دده د کرکټر، پوهني او احساساتو ټول فرديت شامل دئ."(۶) خو د ويټني نظرياتو هم جدي تناقضات درلودل. که دده له دې نظرسره ، چي ويل يې هرفرد د بل فرد په نسبت بېله ژبه وايي ، موافقه سوې وای نو د يوه هيواد د واحدي ژبي درلودل خو بيخي له امکانه وتل. د يوې واحدي او متحد الشکله ژبي د پلويانو سر هم په دغو توپيرونو باندي ښه خلاص و. دوی هڅه کوله چي د دغي ستونزي له پاره يو منلی حل پيدا کړي. دلهجو له پامه ايستل او نفی کول د مسئلې حل ورته نه ښکارېدئ. ددې معضلې لومړی حل دا و ، چي دژبي يو بشپړ قاموس تدوين سي چي په هغه کي د ژبي ټوله موجوده

(c) ketabton.com: The Digital Library

ژبرمه دهغې له تلفظ سره یوځای څېره سي. دمخه تر دې چې دغه رازیو قاموس برابرسي ، دانګرېزي لهجویوه ټولنه جوړه سوه (۱۸۷۳ع) چي English Dialect Society نومېده اوپــــه لنډ ډول یې (EDS) بلله. ددې ټولنې هدف دهغولغاتوراغونډول وه چي نور ورته په معیاریت باندې قایل نه وه. ددې پرڅنګ یې دغه لاندې اهداف هم ځان ته ټاکلي وه:

ـ دټولوهغوکسانو چي دانګلستان په محلي لهجوکي مطالعه کړې وه اوهغوکسانوچي دمحلي انګرېزی له مضمون سره دلچسپي درلوده، سره راغونډول ؛

ـ دیوه عمومي مرکزدجوړېدوله لاري دمحلي لغاتودراغونډونکو د کارونوخوندي کول څوترهغه وروسته دټولودغولغاتودثبتولوله پاره موادبرابرسي ؛

ـ دبېلابېلوهغوډیکشنریو (collections of Provincial English Words)بیا چاپول ، چي نادري موندل کېدلې یاپه لږتېراژ چاپ سوي وې ؛

ـ دهغوسیمه ییزو لغاتودمجموعوچاپول چي په هغه وخت کي یې خطي نسخې موجودي وې ؛

ـ دلغاتودغونډونکو ،زده کونکواوټولوهغوکسانوله پاره د اطلاعاتي منابعوماخذونه برابرول چي په دې برخه کي عمومي یاځانګړې دلچسپي ولري. (۷)

له دې کارسره دپوهانوعمومي دلچسپي پیدا سوه. ماکس میولر (Max Muller) ترادبي ژبې پرلهجوباندې کارته دلومړیتوب حق ورکړ اووې لیکل:

"... ادبي اصطلاحات مصنوعي دي... دژبې واقعي اوطبیعي ژوندله هغه استبدادسره سره، چي دکلاسیکواوادبي اصطلاحانوله خواسوی دئ ،دهغې په لهجوکي دئ...". (۸). دماکس میولر نظریه که څه هم ډېره استقبال نه سوه خو دهغه د نظریاتویوه برخه د ستینډرډ ژبې دپلویانود کارپه بهیرکي دمنلوموقع وموندله .

چي خپلي خبري سره رالنډې کړم دستنډرډژبې دمنځ راتګ جریان په پای کي بریّ ته ورسېدئ اود West Saxonلهجه دمعیاري ژبې له پاره اساس وګرځېد اوداکسفورډ ډیکشنری په برابرولو سره دبري لوړ پړاو ته ورسېد .داډیکشنري دمعیاري ادبي انګرېزی له پاره یوه تیوریکي منبع سوه. موریس R.Morris ولیکل: "زموږاوسنۍ معیاري انګرېزي په لومړي سرکي یوه سیمه ییزه لهجه وه ،چي ترټاکلو شرایطولاندې د یوې ادبي ژبې پوړته ورلوړه سوه. داشرایط نورولهجو ته میسرنه ول."

ددې بحث په پای کي بده نه وي چي ووایم په دغه وخت کي د انګلستان خلګ ، نارینه په سلوکي ۶۷ اوښځې په سلوکي ۵۰ دلیک لوست په نعمت نازول سوي وه (د۱۸۴۰ احصائیه). دا سلنه

(c) ketabton.com: The Digital Library

(فیصدي) د هماغي پېړۍ په پای کي په سلو کي ۹۷ ته لوړه سوه(۹). دا احصائیه موږ ښتنو ته بایدرا وښیي چي ژبني معیارته رسېدل دلیک لوست دسطحي څومره لوړېدل غواړي .

۱) (له Wikipedia دایره المعارف څخه دانټرنیټ په مرسته.
۲)(دهانوورا و سېدونکي دلومړي جورج له وخته بیا د ویکټوریا تر زمانې پوري دانګلستان په پاچاهي قلمروکي شامل وه .
۳) (حاشیه:ټوني کراولي ـ ۱۰۷ مخ
۴)(دانجیل دغي ترجمې ته ژبپوهانو په هغه نظرکتل چي دعربي ژبي پوهان دقرآن عربي ته دادبي او معیاري ژبي په سترګه ګوري. په دغودواړو نظروکي ترژبني اصل مذهبي تقدس ترډېري اندازې پوري طرحه دئ او دې نظرد ژبې د معیارتیا کلو په ستونزمنه لارکي دیوه توافق له پاره ډېره ښه زمینه برابره کړې وه .
۵) (ټوني کراولي ـ ۸۱ مخ
۶) (ټوني کراولي ۸۱ مخ
۷)(ټوني کراولي ـ ۸۹، ۸۸ مخونه
۸) (هماغه اثر ـ ۹۰ مخ
۹) (وګ: ټوني کراولي ۸۷ مخ.

(c) ketabton.com: The Digital Library

دپښتوژبي دمعیاري کولوهڅي څه وخت پیل سوې؟

ددې هڅو هدف دژبې معیاري کول و ، که د لیکدود ؟(١ (
زموږ څېړونکي چي کله د پښتوژبي دکلتوري کېدلو لوړه و ژوره مطالعه کوي،نو په عمومي توګه يې له بایزید روښان څخه رانښلوي. ورپسې د خوشحال خان اوعبدالقادرخان نمونه اخیستل کېږي او د هغوی له خوا دلغت جوړوني هلي ځلي دپښتو دمعیاریت دتاریخي ځنځیریوه کړۍ ګرزول کېږي. بیا نو دپیرمحمد کاکړ معرفت الافغاني او ورپسې بیا دامیرشیرعلیخان پښتوبولۍ اوعسکري اودولتي نومونه اودهغه په تعقیب مرکه دپښتو ، پښتوادبي انجمن اوپه پای کي پښتوټولني ته وار رسېږي. څرنګه چي زموږ په څېړنوکي دپښتوژبي د صیقل کولو او سمولو هڅه ترډېري اندازې دلغت جوړوني پرعملیه باندي حواله سوې ده، ځکه نو په دغه ټول تاریخي او ادبي جریان کي په جوړوسوولغاتو پسې څراغ وپلته را اخیستل کیږي او که هورې پر ځینو داسې کلماتو باندي سترګي ولګېدلې، چي په لومړي وار لیدلو سره څوک د جوړوسوو ولغاتو خیال پرکولای سي ، نوهمدا کار دژبې د توحید ولوله پاره یو تلاښ بلل کیږي. دا چي دالغتونه به په رشتیا سره د یوه تاریخي او ژبني ضرورت له مخي جوړ سوي وي اوکنه تردغه وخت پخوا به هم په ژبه کي موجود وه ، یوه مسلکي څېړنه ده، چي زه به يې دخپل صلاحیت په حدودوکي وروسته یو څه وشنم. دلته دومره وایم چي که ددغولغاتو نوي جوړونه ثابته هم سي ، هغه باید دپښتو پالني او پښتوروزني په حساب کي درج سي، نه دپښتومعیاریت په جمع و خرځ کي.
دامیرشیرعلیخان د وخت پښتونوموني دهغه امیرله خوا په هیوادکي دنوي مدنیت اویوه منظم دولت دجوړېدوله پاره دعمومي پلان یوه کوچنوټې کړۍ ده او په رشتیا سره هم باید دنوموړي امیرپه محاسنو او هیوادپالو هلوځلوکي وشمېرل سي. دده داکار دپښتو پالني یوه ستره نمونه ګڼل کېدلای سي.
مرکه دپښتو دامیرامان الله خان دوخت یوه وطنپاله اوپښتوپاله هڅه ده. ددې مرکې یوازني چاپي آثار(یوازینۍ پښتو) او(پښتوپښویه) ده. یوازینۍ پښتو دسوچه توب له هغه نړیوال تمایل سره په تړاو کي منځ ته راغلې ده ، چي داماني عصر دملي اومشروطه غوښتونکو مبارزو مخکښ اروانباد علامه محمود طرزي په عثماني ترکیه کي دتورکي نیشنلیستانو له مبارزو څخه اخیستی او افغانستان ته يې راوړی و. په هغه وخت کي تورکي ملتپالو له عربي او فارسي ژبي څخه دخپلي ژبي د پاکولو خوراغښتلی خوځښت راپیل کړی و .

(c) ketabton.com: The Digital Library

دیوازینې پښتو په سرکي د مرکي د مشر" خادم العلماء عبدالواسع قندهاری" په قلم داسي لولو :"
داخبره وهریوه ته ښکاره ده چي د هر ټبر ژبه خوخپلنی نسی اولیک او لیکی په خپله ژبه نسی
لوړتوب او پوره والی نسی درلودلی او دپردی له اړی نسی وتلای... دادی نن ورځ چی لومړی پک
د پښتانه ډیولواکی بلل کیږی مشرباد ارد پښتانه (الغازی امیر امان الله خان) چی په کلو زوی او په
پوهانده پلارد تیرسوو او اوسنیو پښتنودی په دی راز د لوړتابه د خپل ټبراو د ودانی د خپلی مینی
پوه سو چی دتوری مټ د کښی بی متهه نه ځلیږی او پردی کټ تر ننګړی شپی دی نه خپلیږی او د هیڅ
اولس میړانه دبل په ژبه پرتوله مځکه نه خپریږی نو یه وتبری ژبه خپلی ته مخه سوه چی هرومرودی
خپله ژبه بشپړه سی او په ټولواکی او ټولواکي کی دی بله ژبه نه ښوری...." (۲)
داهخي د کاغذ پرمخ پاته سوي او په هماغه کابل کي لا هم د پښتنو لیکوالو (برهان الدین
کشککی) له خوا ونه پالل سوي چي تفصیل به یې تاسي د پښتنو د سوچه توب په برخه کي ولولئ.
د پښتو مرکي پښتو پښویه او یوازنۍ پښتو د پښتو پالني یوه مخلصانه هڅه وه او د اماني
عصرد پښتو پالني یو ثبوت دئ. د هغه وخت پښتنو د راوېښولو او خپلي ژبي ته د پام اړولو له پاره
یو تلاښ وخو د پښتو له معیاریت سره یې تړل د اوسني نسل له ذهن څخه راوتلی قضاوت دئ ځکه
د دغي مرکي نوم (مرکه د پښتو) پخپله لا هم غیر معیاري او د پښتو ګرامر له اصولو سره مخالف دئ
.

تردي وروسته چي د پښتو ادبي انجمن د کندهار د منورینو او د تنظیمه رئیس محمدګل خان مومند په
اراده منځ ته راغئ او دده په حضور کي یې د پښتو لیکني کومه لارتعقیبوله ، هغه لار پخپله
دوزیرصاحب مرحوم له خوا ونه پالل سوه او په (پښتو سیند) او (د پښتو ژبي لیار) کي یې خپله
راایستلي لار تعقیب کړه. د پښتو ادبي انجمن د پښتو د عامېدلو او رسمي کېدلو پر لور یوه هڅه وه
نه د معیاري کولو. دژبپالني ښاغلي مولف د پښتو ادبي انجمن د نشراتي اورګان (پښتو) مجلې له
یوه پاراګراف څخه داسي نتیجه اخیستې ده چي ګویا ادبي انجمن غوښته پښتو یې معیاري وي
(۳) . په هغه پاراګراف کي داسي راغلي دي:"... د محترم کتونکو د لوړ نظر څخه پټه نه ده چي په
نوروژبو کی معارف په کافی اندازه سره لیکلی شوی دی ، چی دعوامو د ضرورت او غوښت یی په
پوره دی... بالعکس په پښتو د بده مرغه دونه علمی کوټه او ذخیره موجوده نه ده چی دعوامو
ضرورت دی پوره کی نو به ضروری وی چی انجمن دی په خپله مجله کی زیات مخ د عمومو ورونو
داذهان او علمیت وګوری چی د(کلم الناس علی قدرعقولهم) پر معیار برابره وی چی شکوه دګران
والی اونه پوهني ځنی پیدا نشی...." (۴)
په پورتني پاراګراف کي د(معیار) کلمه د(کلم الناس علی قدر عقولهم) له پاره استعمال سوې ده

(c) ketabton.com: The Digital Library

او معنایې دا چې د مجلې نشرات دي د دغې مقولې پر معیار برابر وي یعني ساده دي وي. دلته یې د ژبې د معیاري توب مسئله په پام کې نه ده نیولې .

د پښتو ژبې له پاره د یوه واحد لیکني معیار منظمه هڅه د کابل د پښتو ټولنې له جوړېدو سره رامنځ ته سوې ده. په تېره بیا کله چې په ۱۳۳۳ ش کال د پښتو ټولنې په اهدافو او وظایفو کې یو ژور بدلون راغی او د نویو وظایفو په لړ کې یې د پښتو ژبې د لغاتو او قواعدو تدوین ، د ضرورت له مخې د نویو اصلاحاتو او لغاتو وضع کول ، ادبي او لغوي څېړني او د پښتو په لساني علومو پوری مربوط آثار لیکل او خپرول ٌ شامل سول.(۵). د پښتو ټولنې دا هڅه د لیکنۍ ژبې د معیاري کولو لومړنۍ هڅه ګڼل کېدلای سي. تردې وړاندې چې د پښتو مرکې ، پښتو ادبي انجمن څه کارونه کړي وه ، هغه ټول د پښتو پالني او پښتو روزني او د لیکدود دیووالي له پاره هڅې ګڼل کېدلای سي. خوله بده مرغه پښتو ټولنې ونه سوای کولای چې د لیکني معیار مسئله تر (سو) او (شو) په هیسته پرمخ بوزي. د پښتو ټولنې په پیشنهاد سوو مادو کې د لیکدود دیووالي پر سر فیصلې سوې دي نه د ژبې د معیاریت پر موضوع ، وروسته له لیکوالو څخه د لیکدود دیووالی او د تلفظ یووالی ګډ سوی دئ .

د پښتو ټولنې د کاواکو هڅو پر څنګ له نن څخه زیات و کم پنځه ویشت کاله وړاندې د یوازنۍ کره لیکنۍ پښتو په نامه یو بهیر راروان دئ چې پوهاند دوکتور مجاور احمد زیاریې دتاداو اینښوولو ادعا کوي او وایي چې د غه بهیر د نوموړي په اراده ، نوښت او فعال ګډون سره راپیل سوی او تراوسه پرمخ و هل کېږي. د څو کلو نورا هیسې چې پر افغانانو باندې د نورو بد مرغیو پر څنګ د پوهانو او عالمانو د نه جبېره کېدونکي مرګو څپې راماتې دي ،او د افغانانو په تېره بیا د پښتنو ډېري ستري هستۍ د مرګي غېږ ته تللي دي ، او س د یوې پښتو له بهیر سره د نورو پوهانو او د پوهنتون د استادانو او داکاډیمۍ د غړو نو مونه هم تړل کېږي ؟! دا حرکت لړ موافقین او خور زیات مخالفین لري چې زما د همدې کتابګوټي په ترڅ کې به تا سې د هغه په باب بېلابېل نظرونه ولولئ .

۱) (د مخه تردې چې د پښتو ژبې د معیاریت په برخه کې ورغېږم ، د یوه ټکي یادونه ضروري ګڼم او هغه دا چې زمو ږ پښتنو څېړونکو د وې خبري سره ګډې کړي دي او هغه د پښتو ژبې پالنه او د معیاري پښتو ټاکنه ده. زموږ څخه د ژبني فعالیت د غه دوې برخې ګډې سوي دي او زه به په دې بحث کې د نورو موضوع ګانو پر څنګ پر همدې برخه هم رو ڼا واچوم .

۲) (بینوا ـ عبدالروف ـ پښتو روزنه ـ ۱۴۶ ، ۱۴۷ مخونه ـ د پښتو څېړنو بین المللی مرکز ـ کابل ـ ۱۳۵۷ ش .

(c) ketabton.com: The Digital Library

دغه رازوګ: ژبپالنه ـ ۸۷ مخ دیوازنۍ پښتو د۲ ـ ۷ مخو په حواله
)۳ (ژبپالنه ـ ۹۵ مخ
)۴ (ژبپالنه ـ ۹۵ مخ
)۵ (پښتو کتابونه ۱۲مخ.

(c) ketabton.com: The Digital Library

دمعیاري لیکني پرهڅوباندي دنیولوګیزم هښمه

په ژبه کي دنوولغتونوجوړول له باباادمه تردي دمه پوري یومعمول دوددئ.
دنوواختراعاتواوکشفیاتوواونوومفاهیموله پاره هرقوم اود هري ژبي ویونکو نوي لغتونه جوړکړي دي. زماپه نظرد" وعلم ادم الاسماء کلها" (البقره سوره ۲آیت)څخه به هم مرادهمدغه لغتونه جوړول اوورښوول وي. دلغت جوړولوله پاره په ننۍ ژبپوهنه کي دنیولوګیزم یانیولوجیزم neologismاصطلاح کارېږي.نیولوګیزم هغه لغت، اصطلاح یا عبارت ته ویل کېږي چي نوی جوړسوی وي اوزیاتره پریوه نوي مفهوم باندي دلالت کوي یایوې زړې اصطلاح ته نوی ژبنی رنګ ورکوي.نیولوګیزم داختراعاتو،نوو پدیدو یاهغوزړومفاهیمود پېژند لوله پاره ګټوردئ چي په یوه نوي کلتوري قرینه کي واقع سوي وي. د نیولوګیزم یومثال e-mail دئ چي موږېې په مدني ټولنوکي د انټرنیټ په برکت له نامه سره دږ براشنایو. دتعریف له مخي هر نیو لو ګیزم بایدنوي بڼه ولري خو کله کله په مستقیمه توګه ځانګړو اشخاصو، نشراتو اویا یوې حادثې ته منسوب وي. د نیولوګیزم اصطلاح د اتلسمي میلادي پېړۍ په شا و خواکي رامنځ ته سوه خود نونسمي پېړۍ د پیل تریو څه وخته پوري لا د" نیولوګیزم" لغت پخپله نیولو ګیزم و .
دطب دعقلي وعصبي ناروغیوپه څانګه(سایکیاټري (psychiatry کي دنیولوګیزم اصطلاح بل رازمعنالري اوهغه وخت کارېږي چي یو ناروغ داسي کلمات ترخولې راباسي چي له ده پرته یې بل څوک په معنانه پوهېږي.(۱) په کوچنیانوکي دغه رازپېښه غیرعادي نه ده خو په لویانوکي دغه رازکلمات ترخولې راایستل دافکارودبې نظمۍ یوه نخښه ده چي دشیزوفریني schizophreniaپه شان دعقلي اودماغي ناروغۍ نمایندګي کوي.
دنیولوګیزم کلمات ترخولې راایستل کله کله دماغزودسټروک stroke یادانسان سرته دصدمې رسېدلو له اسیته هم پېښېږي. په دغه وخت کي دناروغ ژبه ګنګوړه سي اونامفهومه کلمات ترخولې راباسي چي په سایکیاټري کي ورته نیولوګیزمونه وایي.

په الهیاتوکي هري نوي نظریې ته په نسبي توګه د نیولوګیزم په سترګه کتل کیږي اونیولوګیسټ دعقایدود سیستم په برخه کي نوښتګرسړی وي چي دمذهبي موسساتواودودیزو روحانیونو په نظر بیازیاتره مرتداوورانکارګڼل کېږي(۲ .)
که دژبود جوړښت جریان ته په ځیروکتل سي نوهرلغت به یووخت نیولوګیزم و. هغه لغات چي دټولني له خوامنل سوي دي ، نور نود نیولوګیزم له حالته وتلي اودژبي زېرمه کرزېدلې ده .

(c) ketabton.com: The Digital Library

د نیولوګیزمونو رواجېدل زیاتره د خبري او اطلاعاتي رسنیو (media) پر لاس سرته رسیږي .
د ژبو ماهران کله کله له نیولوګیزمونو سره له دې اسیته مخالفت کوي چې د نوموړي مفهوم له پاره په ژبه کي پخوا لغت موجود وي. د غه راز مخالفت د غیر ماهرو اشخاصو له خوا هم سرته رسیږي او هغوی نیو لو ګیزم وژبې ته سپکاوی ګڼي .
نیولوګیزمونه عموماً د ساینس ، سیاست ، تجارت او اعلاناتو په برخه کي ډېر رواج لري. په انګریزي ژبه کي د ځینو ادبي کتابو او د هغوی د لیکوالو نومونه د نیولوګیزم په توګه کاریږي او کله چي د د غه کتاب یاد هغه دلیکوال نوم په ورځنیو محاوروکي استعمال سي ،لوستونکي او اورېدونکي یې په یوه خاصه معنا باندي تعبیروي .
د نیولوګیزمونو په رواجولوکي که له سمتي دلچسپیو ، لهجوي لوړتیا غوښتنو او سیاسي تمایلاتو څخه کار وا خیستل سي ، پخپل مقابل کي یې مخالفتونه رازیږي .مګر که د یوه سالم جریان په توګه تطبیق سي ، په ژبه کي یې د پاته کېدلو او منلو چانس ډېر سته. خو دا حقیقت مو باید تل په پام کي نیولی وي چي له نیولوګیزمونو سره موافقت او مخالفت دواړه له ژبي سره د خواخوږۍ په انګېزه کیږي. که له هغه څخه یوه سیاسي او سمتي موضوع جوړه سوه ، ترګټه یې تاوان سل واره زیاتیږي .
په افغانستان کي د پښتو ژبي د رواجولو او کره کېدلو جریان له هماغه پیل څخه په نوو جوړوونو راشروع سو ،ځکه نوزموږ د زماني لیکوالو چي کله د پښتو ژبي د معیاریت پر تاریخي سیر باندي څه کښلي دي ، نو د معیاریت له پاره هڅي یې له هغو تلاښونو سره تړلي دي ، چي په پخواکي د پښتنو له خوا د معیاریت له پاره نه ، بلکي د یوه یا بل مقصد په خاطر ترسره سوي دي. دې ذهنیت دومره ریښه ځغلولې ده چي د کره لیکنې پښتو بنسټګریې لا هم دې ته اړ ایستلی دئ چي پخپل نوبت را پیل سوي خوځښت له هغو شعوري او غیر شعوري ژبنیو بدلونو سره ونښلوي چي ترده وړاندي په بېلابېلو انګېزو منځ ته راغلي دي. د دې نښلوني تیوریکي تاداو له د غه تصور سره تړلی دئ ، چي د معاصر معیاریت هڅه پخپل ذات کي هم پر لغت جوړونه ولاړه ده او د کره ژبي له پاره ترټولو کارو مهم تره کار د نیولوګیزم پالنه ګڼل کیږي. د د غه ذهنیت د توجیه کولو په خاطر هڅه سوې ده چي د پښتو ادبیاتو او پښتو ژبي په پخواني بهیرکي هم د نیو لو ګیزم څرکونه وموندل سي ځوله دې لاري دلغت جوړوني نني جریان ته تاریخي تاداو جوړ کاندي. د وخت په نرخ باندي د پخواني ادب او ادیبانو د ذهنیت او افکارو د تعبیرولو نور مثالونه هم سته(۳ . .)

په دې لړکي ویل کېږي چي امیر کروړجهان پهلوان هم نوي لغاتونه جوړول. خو د دې نظر ته چي په

(c) ketabton.com: The Digital Library

ډېرې خوشبینۍ سره هم وکتل سي نو به یې نتیجه دا راووزي چي دا نظرپراټکلو نو باندي ولاړ یو نظر دئ. البته له دې څخه انکار نه سي کېدلای چي دا میرکروړ په ویاړنه کي دا سي لغات سته چي د جوړو سوو لغاتو نوم پرا یښوول کېدلای سي او که جوړوني هم وي ، ډېرې طبیعي جوړوني دي . خوودې طبیعي پېښې ته دیوه شعوري حرکت رنګ ورکول یوه داسي خبره ده چي اثبات به یې یوازې له دغې ویاړني څخه مشکل وي او نورو اسنادو ته به اړتیا ولري. ځکه دا معلومه نه ده چي آیا دغه ترکیبونه چي د امیر کروړ په ویاړنه کي راغلي دي،دده ترویاړني دمخه هم په ژبه کي موجود وه او که دده خپلي جوړوني دي. ترڅو چي دامیرکروړدعصریا ترهغه دمخه او وروسته مواد موندل سوي نه وي ، پر دغو لغاتو باندي د نیو لو جیزم د توجیه له پاره استدلال کول ، علمي ارزښت نه لري. د امیر کروړ ویاړنه بې له شکه د پښتو ادبیاتو ډېر لیري څرک راکوي. خو په هغه وخت کي پښتو ژبه خولاڅه ، چي نوري نژدې ګاونډۍ ژبې لاهم په دې موقعیت کي نه وې چي د معیار ټاکلو اړتیا دي ورته مطرح سي .

پوهاند زیار صاحب یو ځای دامیرکروړ په ویاړنه کي د ستایوال، دریځ ،هریوال، مخسور، پیژندوی، پلن، زړن... لغتونه" یوه ادبي بشپړه تړوني (مصنوعي) ویي جوړونه یا نیولوجیزم" بللی دئ (۴) خو بل ځای یې په شک سره څرګنده کړې ده چي "ګمان نه کوم چي امیرکروړ به (اتل) له ځانه جوړکړی وي ، امکان لري (دریځ) یې جوړکړی وي." (۵)له دغه شان تذبذب سره به مونږ څرنګه وکولای سو امیرکروړ د نیولوګیزم په لاروي یانو کي ودروو.
ددې جریان دلیکني په لړکي دروښان پیر په لاس دلغت جوړوني کارته هم اشاره سوې ده. په خیرالبیان کي رشتیا هم بایزید روښان دعربي اصطلاحاتو او لغاتو له پاره پښتو معادلونه راوړي دي . دروښان پیر دا کارکه د پښتو د سوچتابه او پښتو پالني له پاره د هڅو په مطالعه کي راوړه سي ، لا یوه خبره ده ، خود نوو لغاتو په جوړونه کي یې ځکه نه سو راوړلای، چي دا لغات خو ټول د پښتو خپله زېرمه او تر روښان پیر وړاندي هم زما یقین دئ چي موجوده وه او روښان پیر له خپل ټولنیز پښتني ماحول څخه راغونډ کړي او استعمال کړي دي. علامه رشاد(رح) د خیرالبیان لغتنامې ته پخپله سریزه کي وایي چي" ددې کتاب له لیکني څخه څلورسوه کاله تېرسوي دي. ځیني لفظونه یې زماني غرابت لري او اوس یې د معناوو موندل لوستونکي هرومرو ښتني او ګرو ېزني ته اړباسي.

له بلې خوا د مولف کورنۍ د وزیرستان په "کاڼي ګرام" کي اوسېدله او دی په دغه غرنۍ سیمه کي ځوانۍ ته رسېدلی دی. دده لهجه دهغه وختني مسیدو(مسعودو) او وزیرو لهجه ده. په دغه لهجه

(c) ketabton.com: The Digital Library

کي اوس هم ځیني داسي لغتونه او محاورې سته چي ترهغې سیمي د باندي پښتنو ته يې پوهه آسان کار نه دی.ٌ (۲(

علامه استاد که د روښان پیر په فرهنګي هڅو کي د لغت جوړولو څرک موندلای وای ، هرومرو يې بیاناوه .

ښاغلي رفیع صاحب په خپل خوندور کتاب ژبپالنه ـ کي چي د روښاني ادب له ځینو قلمي نسخو څخه یو لړ کلمې (تهت سر ، خسلتونه ،زرور ، هرس ، بسات ، غلت ، الفاز...) را اخیستي دي او پر هغو يې د مغغنو کلمو خیال کړی دئ ،ماته د روښاني ادب د لارویانو له خوا یوه ارادي هڅه نه ښکاري ،بلکي د خطاطانو د بېسوادۍ نخښه يې بولم . دغه راز بېسوادانه کاپۍ نوري هم ډېري سته .

د دغه شان ارادي او د قافیوي ضرورت له مخي تصرف یو مثال د میرزا حنان بارکزي او حمید مومند په دېوانو کي مالوستی دئ ، ښايي نور هم وي .حنان وايي:

په لویي د زماني خوشي غلط سوم
لکه دود پر سر د اور د رومي عبس
)دېوان ۴۲ مخ د محمد معصوم هوتک په زیار(
حمید وايي:
د مظلـــــوم د آزار غشی رسالګی
هیڅ ګوزاریې خطانه د رومی عبس
)دېوان ۱۲۵مخ(

خوشحال خان خټک چي پخپل یو شعر کي د کال د میاشتو مخي ته پښتو ترجمې راوړي دي ، هم دده خپلي جوړوني نه دي (۷) بلکې د حمل ، ثور ، جوزا ، .... پښتو نومونه دي چي په خلکو کي يې له پخوا څخه دود درلود . دی پخپله هم وايي چي دی د دې نومونو پښتو معادل را ښیي:

چې ٌدلوٌ ، ٌحوتٌ وايي یوٌبهمنٌ بلٌ اسفندارٌ کړه
پښتو له مـــــــانه واوره یوٌبوکهٌ ، دوهمٌ ماهیٌ

که دا نومونه د خوشحال خان خپلي جوړوني وبولو نو معنا به يې دا وي چي په پښتو ژبه کي د خوشحال بابا تر وخته پوري (وري ، غوايي ، زمري ، تله ، لړم ، لینده ، مرغومي ، سلواغې ، ماهي) ته نومونه موجود نه وه . دا خبره خو به هیڅوک و نه مني چي دا حیوانان او خزندې او نور شیان په محیط کي هم نه وه . هرومرو وه . نو څه به يې بلل ؟. آیا دې موجوداتو په محیط کي خارجي

(c) ketabton.com: The Digital Library

وجود درلود خو نوم یې نه درلود چي خوشحال خان مجبور سو ، نومونه یې ورته جوړ کړل ؟ ! دا خبري تولي د منلو نه دي .
دا میر شیرعلیخان د وخت پښتو بولۍ او یو لړ پښتو نوموني موږ د دغه وطنپال امیر په پښتو پالنه کي شمېرلای سو نه د پښتو د معیاري کولو له پاره یو تلاښ. د غه وخت امیر د یوه منظم لښکر د جوړولو په فکر کي دئ او د لښکر جوړول د هغو اصلاحاتو په سرکي راتلل چي ویل کېږي امیر شیرعلي خان د سید جمال الدین افغاني په مشوره را نښلولي ول(۸ .)
د دې لښکر د جوړولو له پاره مقرري او کتابونه له انګرېزۍ څخه په فارسي ترجمه سول چي (شرح قواعد پیاده ګان پلتن) ، (کتاب قواعد رساله) او (کتاب قواعد پلتن) نومېږي. د دې کتابو ژبه فارسي ده خو بولۍ او عسکري اصطلاحات یې پښتو دي.

دوکتور حسن کاکړ لیکي چي دا میر شیرعلیخان د وخت پښتو نوموني دا میرعبد الرحمان خان په وخت کي نه دي پالل سوي او" امیر عبد الر حمن په دغه اهمال سره په دولتي چاروکې د مداومت اصل ترپښو لاندي کړ...." (۹) دا میرعبد الرحمن په وخت کي د ډیورنډ خط ها خوا پښتنو سره مراوده او مکاتبه په پښتو کېدله او امیر د پښتو عرایضو احکام هم په پښتو ژبه د ملا محمد افغاني نویس په قلم ورکول او پخپله یې لاسکیک پرکاوه (۱۰). دا میر دا کار هم د پښتو پالني یا پښتو روزني په برخه کي څېړل کېدلای سي.
دا میر امان الله خان د وخت د (مرکه د پښتو) نوموونې ما بل ځای هم څېړلي دي. دا د پښتو د سوچه کېدو یوه ناکامه هڅه وه چي بشپړیدان به یې تاسي پرخپل ځای ولولئ.دا هڅه د همدې حرکت د بنسټ اینښوونکو له خوا لاهم پالل سوې نه ده .

د کره پښتو لیکني په نامه چي کوم خوځښت په افغانستان کي د ثور انقلاب ؟تر بري وروسته زور اخیستی دئ ، په ټولو لومړنیو او وسنیو لیکلو اسنادو کي یې د خپل کار اساس پرڅلورو ستنو باندي ولاړ بللی دئ: دا رکاییکو لغاتو راژوندي کول ، له لهجو څخه لغات اخیستل ، له نورو ژبو څخه پورول او د نویو لغاتو جوړول. دې کار ته یې فیصدي هم ایښې ده او هري برخي ته یې په سل کي ۲۵ ونډه ټاکلې ده .
دو یې پانګي د پراختیا له پاره هم دغه لاري (پلټنه ، ټاکنه ، پورونه او جوړونه) غوره سوي دي (۱۱)
د دغي ژبنۍ تګلاري اصول پخوا هم د الفاظو په لړ بدلون سره منل سوي وه . مرکه د پښتو هم پر دغه اصولو متفقه وه ، د پښتو ادبي انجمن هم او پښتو ټولنه هم .

LARAWBAR

(c) ketabton.com: The Digital Library

خو په دې څه د پاسه د پرشو کلو کې په پلټنه، ټاکنه، پورو ینه کې د دوو فیصدو په اندازه ګوتې چا وهلي نه دي. په دې برخه کې چې څه کتابونه لکه زړه پانګه ، دلرغونې شاعرۍ ګړنې (۱۲) او نورخپاره سوي هم دي ، له هغو څخه په اصطلاح معیاري لیکنه کې چا ښځي لږ کار اخیستی دئ. خود جوړوونو په برخه کې د حجم له مخې دومره زیات کار سوی دئ، چې پښتو خوارکۍ یې په هضمولو کې پر باکیو (کانګو) راغلې ده .

په لهجو کې لغاتونه سته خوځوک دئ، چې راټول یې کړي. زیار صاحب وایي چې په لرواوبرو پښتنو کې داسې لهجه پاته نه ده ، چې دوی دې څېړنه پکښې کړې نه وي. رشتیا به یې هم کړې وي. خو د دې څېړنې نتیجه په "کتابچو" کې بندي ده . د تحقیق میدان ته راوتلې نه ده چې نورهم ورڅخه استفاده وکړي. په یوه ژبه کې چې دلهجو دومره پرېماني وي اوله دې پرېمانۍ سره حتی د یوې لهجې کوچنوټی قاموس چاپ سوی نه وي ، نو انفرادي هڅې به څوک څه وکړي .

پوهاند زیار صاحب وایي چې" د پښتو غونډې نوې مدنی کیدونکې ژبه ترهرڅه لومړی د یوې پراخې او بشپړې ویي پانګې (لغوي ذخیرې) تثبیت ته اړتیالري. او هغه په دې ډول چې لومړی یې دلهجوي او متنی څېړنی او پلټنی له لاري خپله آره او اصیله پانګه راټوله شی او بیا یې تشه (خالیګاه) له یوې خوا دځینو نوو مدنی او علمی نومونو په ژباړنو او ټاکنو اوله بلې خوا په پورونو او اخیستنوډکه شی." (۱۳)

تردې وړاندې یې دویي (لغت) پلټنې چمونه ښوولي دي او لیکي:"... په ویي پانګې پسی دژبې ټول ګړدودونه وپلټل شی هرویی په خپله فونولوژیکی ، سیمانتیکی او ایدیمی ځانګړنو سره په غړلیک او غږ نیوونې (ټایپ ریکاردر) ثبت کړي، که څه هم هغه ویی په یوه ویونکې پوري اړه ولري... کله چې ددې راز پلټنی له لاري ویي پانګه راټوله او جوته شوه بیا وارد دې ته رسي چې دژبپوهنی له بنسټو سره سمه یې د قاموسونو په بڼه خوندي کړي او هغه هم په بیلا بیلو ټولیو او کټګوریو لکه دوییو قاموس، دګړنو (محاورو) قاموس اوداسې نور. په دې توګه چې دژبې خپله آره او سوچه ویی پانګه لاسته راغله له یوې خوا به مود خپلی ژبی داړتیا یوه لویه برخه پوره کړي او سې اوله بلی خوا به مودو یې پانګی دپراختیا یوه وسیله ترلاسه شوې وي.(۱۴) داټولې هغه خبري دي چې د (خو) ځای پکښې نسته . مګر آیا په دغو زرینو اصولو باندي عمل سوی دئ ؟ آیا دلهجوي قاموسو ، چې پوهاند زیار صاحب یې سپارښتنه کوي ، یوه کوچنوټې نمونه څوک راښوولای سي چې خپره سوې دې وي ؟ زه له دې انکار نه کوم چې د ځینو لهجو ګرامري جوړښتونه به دانفرادي سلیقې او علاقې له مخې ثبت سوي وي. خو آیا دغه ثبت سوي مواد کافي دي ؟

(c) ketabton.com: The Digital Library

کره پښتو او یوه پښتو یوازې او یوازي لغت جوړوني ته جوغښدلې ده. نورو دروبرخوته يې شاور ګرزولې ده. دتېرو دېرشو کلونو په موده کي څوک دري مغزني مقالې راښوولای نه سي چي په دغو څانګو (پلټنه، ټاکنه، پورونه) کي دي ليکل سوي وي خو پرلغت جوړونه باندي که ټولي مقالې راغونډې سي، کتابونه به ځني جوړسي. اروا ښاد دوست شينواري په دېروخواريوزړه پانګه راغونډه کړې ده خوزه ويلای سم چي د دغي پنډې زېرمې په سلوکي پنځه لا هم درواجولو له پاره انتخاب سوي نه دي. د کره ژبې د څلورو برخو ترمنځ موازنه که دلغات جوړوني په ګټه دومره ورانه سي، لکه ورانه سوې چي ده، نو د چا په ذهن کي هرومرود ا پوښتني ورګرزي چي:
آيا له لهجو څخه اخيستنه يوازي د کاغذ پرمخ يوه بې ارزښته يادونه ده چي د خلکو د خولو د بندولو له پاره ليکلې سوې ده؟ آيا کره پښتو د يوې لهجې سيادت دئ؟ نوري په رسميت نه پېژني؟
دوکتورزيارصاحب وايي: "نوې جوړونه بايد يواځې په علمی، تخنيکی، مدنی، اداری او داسی نورو مفاهيمو پوری تړلې وي چي زموږ فکري او کلتوری زيرنده نه وي لکه ژبپوهنه (لنګويستيک)، ټولنپوهنه (سوسيولوجی) پوهنتون (يونيورستی)، څارندوی (سکوټ او پوليس) توغندی دراکټ او وږکتون د کودکستان لپاره. مګر که سوکړک يا سوږسک ته د جوارو ډوډۍ نوم وټاکو، يوه بی ځايه ټاکنه به وي." (۱۵) مګرپه همدغه کتاب کي بيا په عمل کي د خپلي سپارښتني پرخلاف شاعر، کتاب، قلم، پنسل، بلبل، تاريخ، او نورو په سوو غير تخنيکي او غيرساينسي لغاتو نه جوړکړي دي!؟

پوهاند زيارصاحب ورپسې داسي وايي: "بايد هره جوړونه په يوه سرنه وي، بلکی ديوې داسي ډلی له خوا وي چي دوه غړي يې د څانګی والاوي او يودوه يې ژبپوهان. په دې مانا چی که د مثال په توګه د ټولنپوهنی نومونه وي، په کار دي د ټولنپوهانو او ژبپوهانو په ګډه مرسته جوړه شی. البته که پخپله د ژبپوهنی نومونه وي بيا د جوړونکی ډلی غړي يواځی ژبپوهان کيدون لري. له بله پلوه دا چي په پښتو کی لا تر اوسه د هري علمی څانګی او ژبپوهنی څانګه وال دومره ډېرنه دي، نو د جوړوونکې ډلې د غړولړنی شمېر دوه تنه د منلوړدي، يو مربوط څانګه وال او بل ژبپوهاند. اولادا هم پيښيږی چی په ډېر اختصاصی ډول په يوه څانګه کی يوتن هم نه وي، په هغه ترځ کی بيا د بلی ژبی له پوهانو مرسته غوښتل په کاردي." (۱۲) بل ځای وايي: "خپللاسي يا مصنوعی ويی (نيولوګيزم) هغه دی چي په بيلښتي ياتړښتي ډول د يوې علمی ټولني له خوا د تياروبيلګوله مخی جوړشوی وی...." (۱۷) اوس نوراسئ خدای ته مخ کړئ او بنده ته شا، چي آيا د غه سپارښتنه په عمل کي نيم په سلوکي پلې سوې ده؟ د ټولو پښتنو پوهانو، استادانو له چيغو او مخالفتو سره بيا هم

(c) ketabton.com: The Digital Library

دا ټول کاروان په فردي اراده او تصمیم باندي روان دئ. نه د چا پر چیغو غوږنیول کیږي ، نه یې پروړاندیزونو. او دلیل هم دا راوړل کېږي ، چي تاسي لایسنس نه لرئ ؟! هغوی چي یې بیالري،ور ته ویل کېږي چي ستاسي لایسنس دپلاني هیوادد ئ ، د منلو وړنه دئ(۱۸)

حقیقت دادئ چي لغت جوړونه اوس په یوې اپیډیمۍ (ساري ناروغۍ) بدله سوې ده. زه یې ژبنی سرطان (cancer) بولم. ډاکټر عبدالرازق پالوال څه کم دېرش کاله وړاندي چي دغه ناروغي لادومره عامه سوې نه وه ، دهغې دمنفي اغېزو په باب داسي خبرداری ورکړی و: "... که دغه دلغت جوړوني اوپښتوکوني عادت افراطي شکل واخلي- پرژبه باندي دوې منفي اغېزې ښندي: یوه منفي اغېزه یې داده چي ژبه دملنډو او تمسخروړګرځوي چي دغه هم دلیکوال اوهم دژبې وحیثیت ته صدمه رسوي. نو پرځای ددې چي دژبې قدرموکړی وي- سپکه کړې به مووي. دوهمه منفي نتیجه یې دژبې پره دیوالی دی. دزړویا مړو کلماتو پښتوکونه او دنوولغاتو جوړونه یورازساري او حیاتي مبتلایې ده چي اومه ځوانان لکه متعلمین او محصلین یې په مقابل کښې معافیت نه لري. که دغه جریان په اوسني شدت سره دوام پیداکړي ، دوه درې نسله وروسته به موږ په کابل کي یوه بېله لهجه ولروچي هغه به نو کابلۍ پښتوبلله کېږي." (۱۹) اروابناد سرمحقق محمدصدیق روهي (۱۳۱۳ـ۱۳۵۷ش) هغه وخت چي دپښتوټولني درئیس په توګه یې کارکاوه ، دنووجوړسوو لغاتو په باب دیوې پوښتني په جواب کي ویلي دي: "یوزیات شمېر خلک فکرکوي چي دانوی لغتونه دپښتو ټولني له خوا جوړشوی وی... ځیني پرمونږانتقادکوي اووایي چي مونږد رادیو په خبرونو نه پوهېږو ، تاسي ولې هره ورځ نوی لغتونه جوړوئ .

پښتو ټولني په دې برخه کي له مسئولو مراجعو څخه غوښتنه وکړه چي که دوی نوي لغتونه او اصطلاحات خپروي باید دپښتوټولني سلا او مشوره وغواړي... زما شخصي نظردادی چي په افراطي بڼه دپښتو سوچه کول به ژبه له ویونکو څخه تجرید کړي. افراطي تصفیه نه ضروري بریښي او نه ممکنه." (۲۰)
اروابناد علامه رشاد(۱۳۰۰ـ۱۳۸۳ش) ترخپل وفات ځلورکاله وړاندي دګوربت مجلې (لومړي کال ، شپږمه ګڼه ۲۴مخ) دخبریال د یوې پوښتني په جواب کي داسي ویلي دي: "... مجرده ژبه په دنیاکي نه سته او مشترکات دژبې حتمي اولازمي دي مخصوصاً دیوې کورنۍ ژبې په خپلو منځوکي خوراډېر مشترکات لري او موږ دداسي مشترکاتو څخه چاره نه لرو ، موږ یې بایدومنو.... دلیکني اودلیکلوژبه باید دقوم ژبه وي ، ژبه دقوم ده ، ژبه دخاصو څو کسو لیکونکو نه ده." علامه مرحوم دیوې بلي پوښتني په جواب کي داسي ویلي دي: "البته داخبره منم چي

(c) ketabton.com: The Digital Library

دنويو لغاتو دراتنوتلو مخه بايد ونيول سي ، دهغوی له پاره په اول کي بايد تدبيرونيول سي. مثلاً زه به ډېر خوشاله وای چي د سيلو کلمه موږ ته نه وای راغلې او په هغه وخت کي د ډوډۍ پخولو يا د نانپزۍ موسسه نوم پرا يښو دل سوی وای ... مکرو ريان کلمه که موږ ته نه وای راغلې ... او د غسي يوه کلمه ورته استعمال سوې وای دا به ډېره ښه وای. نوو نويو لغاتو دراتنوتلو د مخنيوي له پاره دا کار سم دئ. امادزړو مروجو لغاتو او د قوم په ژبه معمول لغاتو لپاره د نويو کلماتو جوړول ژبه واقعاً له قوم څخه ليري کوي ... په وضع کي دي ډېر تلوار نه کېږي اول بايد ټولي لهجې ثبت سي او وکتل سي چي په لهجو کي د دغه مطلب لپاره څه سته او که نه سته ، که نه وي نو بيا دي وروسته وضع وسي ... تلوار په وضع کي پخپله د تامل وړ خبره ده."

دښاغلي نجيب منلی لا ، چي له خپل ګړدود پرته يې له نورو سره جوړه نه ده ، هم له نيولوګيزم سره ورانه ده. دی ليکي: "... د پښتو په هکله هم داو بره شته چي د کره کوونکو لو رېينې به ورته د مخالفانو له نارواوونه ډېر تاوان ورواړوي ...." دی وړپسې زياتوي: "له بلې خوا زه ، چي نژدې ټول عمر مې د کتاب سره تېر کړی ، درې څلور پردۍ ژبې مې زده کړي او ځان د پښتو د تاريخ او ادب له پېژندني هم بې برخې نه ګڼم ، که د ګوربت مجلې يوه ګڼه را واخلم او د استاد صميم مرکه يا د استاد زيار ليکنه لولم نو په نيمايي يې هم نه پوهېږم او حيران شم چي دا خبري د چا لپاره دي ؟" ښاغلی نجيب منلی د نوو لغاتو جوړول د ژبې پر مختګ بولي خو زياتوي چي: "... په وچ زور د هغو پورشويو ټکو پښتو کول چي ژبې د پېړيو او لسيزو په اوږدو کې خپل کړي دي د ژبې لپاره به ګټوري وي يا به نه وي خو د ژبې د ويونکو سره ظلم دی.

دفرمان په زورنه چا ته کور ، ډوډۍ ، کالي رسېږي ؛نه څوک جنتي کېږي او نه ژبه کره کېږي ، هرتحريک چي د فرمان او وچ زور له لارې د تاريخ يون بدلوي له ناکامۍ سره مخ کېږي ، افغان ولس ته خو تاريخ دا هم ورزده کړه چي دا ډول ماجراګاني ډېري سختې تاواني دي.

په زور د پښتو کره کول ما ته د پښتني فرهنګ جرړې ايستل ښکاري ... نو د يو عادي پښتو ويونکي په حيث هغو د رنو مشرانو ته چي د نيو لوجېز مونو په لارکي بې شانه ستونزې ګالي په ډېره عاجزۍ سوال کوم چي خپله انرژي او زموږ د زده کړي وخت په داسې بې ضرورته سوغاتو نو نه لګوي تشريحي او ايتمولوژيکي قاموسونه دې را ته جوړ کړي چي د خپل ولس د خبرو ژبه په ښه شان زده کړو."

دی ، ځوانان ليکوال او فرهنګپال" د کره پښتو د محتسبانو په مقابل کي" مقاومت ته رابولي او وايي چي" خپله پوهه او قلم د پښتنو خدمت ته وقف کړي په کره پښتو ليکل زموږ هيڅ درد نه را دوا کوي

(c) ketabton.com: The Digital Library

خود پښتنو په ژبه چې څومره د پښتنو لپاره لیکنې ډېرېږي هغومره به پرې پښتو کره کېږي." (۲۱)
اوس له بده مرغه داساري ناروغي عامه سوې او افراطي سوې ده او تردې اندازې عامه سوې ده چې پخپله پوهاند زیار صاحب هم په مشکل ورسره اخته دئ او وایي چې زه یوازې د خپلو جوړو سوو لغاتو مسئولیت اخلم ، نور په ما اړه نه لري (۲۲) تردې پخوا یې ویلي وه چې "له بده مرغه وروسته په دې برخه کی د ځینو خلکو بی سروبوله جوړونې د دې سبب شوي چی زموږ ژبنۍ تولنې دا لړۍ ګرد سره پرېږدي...." (۲۳) خو زه وایم د دې بې مسئولیتۍ مسئولیت به د هغه چا پر غاړه وي ، چې له مکررو خبرداریو او سپارښتونو سره سره یې د لغات جوړولو د کارخانو د تاسیس لار خلاصه کړه.
داپدل چې هرچا مات کړی دئ ، له پښتو سره یې په رشتیا جفا کړې ده او د پوښتنې مستحق دئ (۲۴)
. پښتو ژبه زموږ د متخصصینو له لاسه ریشخندي کیږي. دعوا موژبه که د ماهرانو په لاس ورانه نه سي ، پخپل تدریجي پرمختګ سره خوراسم تکاملي سیر تعقیبوي. زه د پوهاند زیار صاحب دا خبره منم چې د معیار په ټاکلو او سمبالولو کي د پوهانو رول ډېر ستر دئ. خبره د پوهانو پر رول نه ده ، خبره د پوهانو پربې وخته لاسوهنه ده. خبره پر هغه ټاکلې او مشخصه زمینه باندي ده چې د معیار په منځ ته راتګ کي حتمي او لازمي ګڼله کیږي. پوهاند زیار صاحب دا رو انباد پوهاند دوکتور الهام هغه خبره یادوي چې دوی ته یې د پښتو ژبې د کره لیکنې د تاریخي زمینې (سرمایه داري نظام) په برخه کي کړې وه ، خو خپل هغه دلایل نه راوړي ، چې ولي یې نو د الهام مرحوم پر د غه اصولي مشوره باندي غوږنه ونیولی. پر مشخصي تاریخي زمینې سربېره ، د ژبې د معیار منځ ته راتګ د هغې دویونکو لازمه تکاملي سطحه غواړي ، د لیک لوست (سواد) تعمیم غواړي ، د تعلیم عام رواج غواړي او په خلکو کي د مدنیت او مدني ژوند غزېده غواړي. یو قوم چې په نس موړنه وي ، په تن پټ نه وي ، مکتب او تعلیم ورته مهیانه وي ، صحت ونه لري ، څلور لسیزي یې په جنګ کي تیري کړې وي او اوس لا هم په جګړه کي ولاړوي ، هیوادته یې دفنا او بقا سوال مطرح وي خو څوک ورته د ژبې د معیار جوړولو او بل لا هم چوکوي او هغه هم د(س) او(ش) په تعریف. دا کار نه څوک پر علم برابرولای سي او نه یې د عملي کېدو چانس سته .
نو څه باید وسي ؟ لاس تر زنه خپلي ژبې ته باید کښېنو ؟ د دې پوښتني جواب د همدې کتابګوټي په پای کي درکوم.

۱) (د پښتو ځیني نیولوګیزمونه کټ مټ همدغه شان وي
۲) (وګ : نیولوګیزم ـ ویکیپیډیا دایره المعارف ـ د انټرنیټ په حواله.

(c) ketabton.com: The Digital Library

۳) په افغانستان کي دغوايي دلومړي اړودوړېه دوران کي هڅه کېدله چي په کلاسيکه شاعري کي دطبقاتي مفکورې اوطبقاتي مبارزې نمونې وموندلي سي . په دې لړکي يې د صوفي عبدالرحمن باباپه شاعرۍ کي دابيت دطبقاتي مبارزې انعکاس وباله چي ويلي يې دي:

نشي دخانانـــــــــــــوملنګوسره کلي

چيرته عزيزخان چرته ملنګ عبدالرحمان

ماپه هغه وخت کي دکابل مجلې د۱۳۲۵ کال په ۱۲،۱۱ګڼه ۹۲ مخ کي وليکل:

" ... دغوروړخبره ده زموږ څېړونکي کله کله له پخوانيوليکوالوڅخه له خپل تفکرسره سم اثرغواړي ، اوکه يې داکارونه کړنوېې محکوموي . اوکله چي بيادېوډېرپېخواني شاعرپه آثاروکي ځيني داسي موادومومي چي له نني تفکر سره په تصادفي توګه سم راغلي وي. نوبيادهغه په باب داډول قضاوت کوي چي دشاعراروابه لاهم په خبره نه وي . مثلا په يوه بيت يې له صوفي عبدالرحمن باباڅخه نني متفکر جوړ کړی دی .... "

۴) وګ : د پښتو ژبي دودي اړتيااولاري چارې ـ ۸۱ مخ

۵) ښکلامجله ـ څلورم کال ، درييمه ګڼه ـ مرکه ـ ۵۰ مخ

۶) دکابل چاپ خيرالبيان ـ لغتنامه ـ الف ، ب مخونه .

۷) داشعر ښاغلي رفيع په ژبپالنه ـ ۴۴مخ اوپوهاندزيارصاحب په ...... کي اخيستی دئ .

۸) ښاغلی دوکتورحسن کاکړله دې نظرسره مخالف دئ. دی ليکي: داچي ځيني کسان وايي چي اميرشيرعلي خان اصلاحات دهغه پلان له مخي عملي کړل ، چي سيد جمال الدين ورته تهيه کړي ووحقيقت نه لري. حقيقت دادی چي اميرشيرعلي خان سيد جمال الدين د۱۹۲۸ کال د نومبر پر۱۲مه ياني پخواتردې چي پراصلاحاتويې پيل کړی وي ، دکندهارچمن له لاري هندوستان ته شړلی و .
وګ ؛ دپښتوژبي دودې اړتيااولارې چارې ـ دپوهاندوکتور محمد حسن کاکړمقاله ـ ۳۵ مخ .

۹) هماغه مقاله ـ ۳۷ مخ)

۱۰) وګ : ميرزاعبدالودودهوتک ـ ۵مخ دحاجي محمداکبرهوتک دعريضې متن

۱۱) ويي) پوهنه ـ تر ۱۵مخ وروسته

۱۲)زړه پانګه داروانښادسرمحقق دوست شينواري(۱۳۱۴ ـ ۱۳۷۲ه ق) ليکنه اودلرغوني شاعرۍ ګړني داستادمحمدآصف صميم تاليف دئ .

۱۳) ويي) پوهنه ـ ۲۳مخ

۱۴) ويي) پوهنه ـ ۱۸،۱۹مخونه .

۱۵) ويي) پوهنه ـ ۲۴ ، ۲۵ مخونه

(c) ketabton.com: The Digital Library

۱۶) ویي پوهنه ـ ۲۵ مخ
۱۷) ویي پوهنه ـ ۹ مخ . پر کلماتو تاکید زمادئ ـ م . هـ
۱۸) پوهاند زیار صاحب په پخواني شوروي اتحاد کي روزل سوي افغاني ژبپوهان په رسمیت نه پېژني او (تش په نامه ژبپوهان) یې بولي . وګ : د پښتو ژبي دودې اړتیا او لارې چارې ـ ۸۷ مخ
۱۹) پښتو چاپي آثار ـ ۲۲۹، ۲۷۰ مخونه ـ ۱۹۷۸ ع . دغه مقاله په نومورې مجموعه کي یوازنۍ مقاله ده چي صحافت یې ورګډوډ سوی دئ . خدای دي وکړي چي دا کار په ارادي توګه سرته رسېدلی نه وي .
۲۰) وګ : د پښتو ټولنی تاریخچه ۵۱ ـ ۵۲ مخونه ـ ۱۳۵۲ ش
۲۱) ګوربت) مجله ، لومړی کال ، شپږمه ګڼه ، ۱۲مخ
۲۲) ښکلا) مجله ـ څلورم کال ـ دریيمه ګڼه ـ ۵۱مخ
۲۳) ویي پوهنه ـ ۲۴ مخ
۲۴) په دې برخه کي د کتاب په پای کي د ضمیمې برخه ولولئ.

(c) ketabton.com: The Digital Library

دنوو جوړوسوو لغتونو دتلفظ ستونزه

لکه دليکدو د په برخه چي وړاندي اشاره ورته سوې ده ، پښتو الفبې د پښتوژبي دټولو ږغونو دتمثيلولو ترعهدې نسي وتلای. درادیو ویندویان نوي لغتونه دهمدې نیمګړي الفبې له لاري لولي اوپخپل اټکل يې تلفظ کوي. دا اټکلي تلفظ هرومرو دلغات دجوړوونکي د تلفظ نمايندګي نه سي کولای اوپه دې ډول دغلط تلفظ خوراډېر احتمالات سته. دويندويانو غلطي دژبي عامو ويونکو ته لارپيدا کوي اوپسي عامېږي. زه دخپلي مشاهدې له مخي وايم چي غلط تلفظ نوی جوړسوی لغات ببخونده اوپټخ کړی دئ. دلغات جوړوونکي نه په دې جريان خبرېږي اونه يې دتعقيبولو امکانات لري. که چيري خبرهم سي ، بيا دومره زی هم نه پکښې وهي. که دنوولغاتوله پاره يوې صلاحيت لرونکي موسسې وجود درلودای ، نوبه يې لومړی ويندويانو ته سم تلفظ وربنوولای اوبيابه يې دميډيا نشرات هم ورپسې تعقيبولای(۱. (

۱) (وګ: دضميمې دوهمه مقاله.

(c) ketabton.com: The Digital Library

دژبي دسوچه توب(Purism) دوه اړخه

)هم د رڅخه مرم، هم د رپسي مرم(
سوچه ژبه هغه ژبه ده چي د نورو ژبو اغېزې وربا ندي سوي نه وي ، دخیل کلمات ونه لري او د چا خبره له خپله ځانه پوره وي. هیڅ ژبه د خلقت له مخي بشپړه نه وي. پر ژبو باندي اغېزې هرومرو پېښېدونکي دي او پېښي سوي دي. دا اغېزې له ګاونډیو ژبو ، قومونو ، اولسونو او مدنیتونو سره د ټولنیزي او اقتصادي راکړي ورکړي او را شه درشي له لاري یا پر اولسونو باندي دنورو اولسونو له خوا د پوځي عملیاتو او فتوحاتو له لاري کېږي او سوي دي. مغلوب اولسونه د غالبو فاتحانو ژبنۍ اغېزې پر ځان مني او منلي یې دي. په نړۍ کي د هغه اولس ژبه سوچه پاتېږي چي له ځانه پرته له بل هیڅ قوم ، هیڅ ژبي ، هیڅ دین او هیڅ مدنیت سره اړیکي ونه لري. داسي قوم پخپله مېنه کي محدود او ایسارپاته سوی وي او په اصطلاح بدوي قوم وي.
ژبنی سوچه توب (Linguistic purism) په یوه ژبه کي له هر راز بدلون سره مخالفت یا د ځینو هغو بدلونونو او اغېزو له منځه وړل دي ، چي په پخواکي په ژبه کي راغلي وي. پیوریزم ځان ته بېلا بېل ډولونه لري. ریفورمیست پیوریزم دژبي له پخواني حالت سره خپلي اړیکي شلول غواړي. د دغه راز پیوریزم ښه مثال هغه ژبنی ریفورم دئ چي د ترکیې د انقلابي مشر او د معاصري ترکیې د موسس کمال اتاتورک په وخت کي په ترکي ژبه کي راغئ او له دې ژبي څخه یې هغه فارسي او عربي لغتونه وایستل چي د عثماني تورکانو په وخت کي یې ژبه اخیستې وه. د پیوریزم بل ډول ته وطنپال پیوریزم (patriotic purism) وایي چي په ژبه کي د بهرنیو لغاتو کمول یا یو مخ لیري کول غواړي .
دغه راز پیوریزم په نړۍ کي عام دئ. دنو نسمي او شلمي پېړۍ انګرېزي لیکوالو د انګرېزۍ ژبي د دغه راز سوچه توب له پاره ډېري هڅي کړي وې. په فرانسوي ، جرمني او یوناني ژبو کي هم د دغه راز میلان نخښي پیاوړي وې خو جرمني ژبه ونه توانېدله چي د انګرېزي ژبي دلغاتو د سیلاو مخه ونیسي. انقلابي پیوریزم دلیکنۍ ژبي دانکشاف په لومړي سرکي راڅرګند ېږي. د ژبو د معیاري کولو پر مهال باندي دغه راز پیوریزم ډېر زور (momentum)اخلي خو وروسته بیا له خپله زوره لوېږي(١)

١) ویکیپیډیا انسایکلوپیډیا ـ د انټرنیټ په حواله.

(c) ketabton.com: The Digital Library

پښتو د سوچه توب پر پېچومو

کله چې په اروپا کې د نوو ملتونو له منځ ته راتګ سره سم د ژبې پر اهمیت باندې د ټینګار خوځنده
څپې په باډ اسکووې ، او د ژبې سوچه کول د هغه وخت د نیشنلیستانو په منځ کې یوه ګرمه ورځنۍ
موضوع وه ، د غه وخت پر افغانستان باندې د امیر دوست محمد خان د زامنو او لمسیانو تر منځ د
قدرت پر ګدۍ باندې د جنګ او جګړو سوران نازل و. نه د چا ژبې ته پام و او نه هم ژبنیو پر مختیا وو ته
. د جنګو او پاچاګښتیو په وخت کې کلتوري او علمي مسایلو ته د چا پام نه وراوړي. علمي
او فرهنګي هڅي آرامه فضا او د چا خبرهٌ د خاطر اطمنانٌ غواړي. د غه راز نسبتاٌ مساعده فضا
د امیر حبیب الله خان (سراج الملت والدین) د پاچهۍ په وخت کې منځ ته راغله. د غه وخت په ټول
افغانستان کې بشپړ امنیت ټینګ و او په دې سیمه کې د آرامۍ او ثبات پر سرنړیوال توافق هم
موجود و. د امیر حبیب الله خان په وخت کې هغه منوري کورنۍ چې د ده د پلار د مطلقه پاچهۍ
پر مهال له افغانستانه ایستل
سوې وې، بیرته هیواد ته را ستنې سوې. په د غو کورنیو کې د سردارانو د کندهاري ورونو د روحاني
او متصوف شخصیت او ملي شاعر سردار رحمدل خان د دانشمند زوی سردار غلام محمد خان
طرزي کورنۍ او د غه راز د غازي محمد ایوب خان د ملي او انګلیسي ضد خوځښت د وفادار پلوي
جمړیاني بادار کندهاري وراره غلام محی الدین افغان او نوري کورنۍ او افراد هم شامل و . د دې
خلکو پر اذهانو باندې له افغانستان څخه د تبعید په وخت کې د اروپایي هیوادو سیاسي اوضاع
او د هغې قاري ملي خوځښتونو لږو ډېره اغېزه کړې وه. د سیاسي تبعید په د غه دوران کې ترکیه
او ایران د افغان سید جمال الدین د علمي او سیاسي هڅو له امله د منورینو او تجدد خوښوونکو د
نیشنلیستي مبارزو مرکز و . د غو مبارزو ته د اروپایي نیشنلیستانو افکار او نظریات رسېدلي وه.
په د غو هیوادو کې د تبعید سوو کورنیو زلمیانو د تنور او وطنپالني روحیه واخیستله او په دې ترڅ
کې یې د خپل ملت د ژبو حالت ته زیاته پاملرنه واوښتله. د اروپایي نیشنلیستانو په پیروی یې
د سوچه ژبې، سوچه نژاد، سوچه ملت ملي او سیاسي مفاهیم د تبعید د وخت د ارمغان په توګه خپل
هیواد ته راوړل. (۱) د تبعید یانو د دې کاروان قافله سالار ځوان محمود طرزي و . محمود طرزي
هیواد ته له راستنېد و سره سم له شاهي کورنۍ سره د خپلو خانداني اړیکو او خپښیو په مرسته
امیر حبیب الله خان ، چې پخپله هم په افغاني پاچهانو کې تر ټولو زیات منور او تجدد خوښوونکی
پاچا و ، د نوې مدنیت له ښېګڼو څخه استفادې ته وهڅاوه او په هیواد کې یې د مطبوعاتو هغه
پوړندې چې د مولوي عبد الروف خان کاکړ په لاس بلې سوې وې ، له سره تازه کړې او په دې ډول یې

(c) ketabton.com: The Digital Library

د سراج الاخبار افغانیه فرهنګي مرکز جوړ او د حبیبیې مدرسې زده کوونکي او کارکوونکي یې پرزا مات کړل.
د سراج الاخبار له مطالعې څخه ښکاري چې په ځرګنده توګه د هغو هلو ځلو اغېزې لیدلای سي چې په اروپا په تېره بیا ترکیه کي د نیشنلیستي غورځنګ پلویانو د ژبې د سوچه کولو او په تعقیب یې د ژبې د معیاري کولو له پاره په کارا اچولي وې. د سراج الاخبار مدیر او متفکر مغز محمود طرزی د غو هڅو په باب معلومات او د هغو مطالعه په ترکیه کي د اوسېدني پروخت او په تېره بیا د سید جمال الدین افغاني په محضر کي د دوه میاشتني حضور پر مهال ترلاسه کړي وه.
د همد غو هڅو اغېزه وه چي محمود طرزي د سوچه فارسي او سوچه افغاني نژاد په باب په سراج الاخبار کي نشرات پیل کړل. ده د سراج الاخبار په یوه ګڼه کي د امیر حبیب الله خان ترعکس لاندي یو اوږد پاراګراف لیکلی و او لوستونکو ته یې چلینج ورکړی و، چي که چا د امیر حبیب الله ترنامه په ها خوا بل کوم عربي لغت وښود، د سراج الاخبار یو کلکسیون به د انعام په توګه ورکول سي. په دې اعلان سره یې غوښتل وښیي چي فارسي ژبه ترکومي اندازې پوري له خپله ځانه پوره او سوچه ژبه ده .سوچه لیکنه د دغه عصر دلیکوال په محاسنو کي شمېرل کېده. د همدې تمایل اغېزه وه چي علامه عبد الحي حبیبي هم کله چي د طلوع افغان اخبار چلاوه ، دې اعلان ته ورته پښتو اعلان خپور کړ او لوستونکو ته یې بلنه ورکړه چي که چا غیر پښتو لغت پکښې و موند ،د طلوع افغان کلکسیون به د انعام په توګه ورولېږي. د دې انعام پر سر د مولانا محمد شریف حبیبي او د طلوع افغان د چلوونکي تر منځ یوه مناقشه هم منځ ته را غله.مولانا د یوې عربي کلمې مفغن شکل ته اشاره کړې وه چي د اعلان په متن کي موجود او ځان یې د انعام مستحق باله خو د اخبار چلوونکي بیا مفغنات په پښتو کلماتو کي شمېرل (۲.)
په پښتو کي د عربي ژبي د لغاتو افراطي استعمال او د چاخبره ملایي پښتو هم پخپل وار سره د پښتو د سوچه کولو زمینه برابره کړې وه. د عربي ژبې د لغاتو افراطي کارول د هغه وخت په ملایي ذهنیت کي د فضیلت او علمیت نخښه وه او د غه ذهنیت زموږ په منورینو کي څکه نفوذ وکړ، چي هغوی پخپله په یوه دیني او ملایي ماحول کي د روزني له لاري د قلم او سیاست میدان ته راوتلي وه. دوی په مدرسه کي ښوونه او روزنه بشپړه کړې وه. او کله چي یې د اروپایي انکشافاتو په باب لږ څه پوهنه وموندله ، نو یې سمدلاسه په ژبه کي د عربیت پر ضد پاڅون وکړ. خو دې پاڅون ښه نتیجه ځکه ورنه کړه چي عربیت زموږ پښتنو ذهنونه د دیني عقایدو له لاري تسخیر کړي وه. د هغوی له ذهنو څخه د عربي ژبي ایستل د دین د ژبي د ایستلو په معنا تعبیریدله.
د سوچتابه هڅي پرٌ مرکه د پښتوٌ هم اغېزه وکړه اوٌ یو ازینی پښتوٌ د همدغي اغېزې په نتیجه کي

(c) ketabton.com: The Digital Library

خپره سوه .(۳)

خو دیوازینۍ پښتولاربښووني په سرسره د " مرکه د پښتو" د مشر مولوي عبد الواسع کاکړله خوا هم عملي نه سوې. ده چي په ۱۳۰۵ش کال د جدي پر ۱۲ د(تعاونوا علی البر و التقوی) په نامه اوږده منظومه ویلې ده (۴) په هغه کي د سوچه توب نخښي کورټ نسته او دلاسه لا د عربیت اغېزه پرغالبه ښکاري.

حسن وقبح له ماورک ســـــوه لیونی یم
زیان وګټه راته یوســـــوه بهولی یم
تعاون له قبیلې له قـــــومه ورک سو
لــــــویي ږیري مګر کار مو د هلک سو

....

زما تعطیل، غفلت، نخوت که څه یو آن دئ
د عــــــالم عالم، مادي معنوي زیان دئ

زه ددې نظم له ژبي سره هیڅ مشکل نه لرم اولوستونکي یې هم زما یقین دئ ، چي نه یې لري ، خو ددې دروبیتوله راوړلو مي مراد دادئ چي دیوازنۍ پښتو هڅه چي پر(مرکه د پښتو) باندي تپل سوې وه ، یو تفنني اولکه د مخه چي مې یادونه وکړه ، له بهره راغلئ ذهنیت و.

د(مرکه د پښتو) بل کتاب" پښتو پښویه" و اوددې کتاب له نامه پرته نور ګرامري اصطلاحات له یوه مخه عربي یا پارسي دي لکه" تاکید و مبالغه ، تفعیل و مبالغه ، فتحۀ مجهولۀ خالص ، صیغۀ مذکر ، صیغۀ مونث اونور"

داچي وایي پښتوژبه سوچه ژبه پاته سوې ده. ددې ادعا معناداده چي پښتانه له هیڅ ګاونډي قوم اوهیڅ راز مدنیت سره په تماس کي راغلي نه دي. تاریخي حقایق ددې خبري پرخلاف دي. پښتانه پرداسي یوه سیمه پراته دي چي د مدنیتو ، دفاتحانو د لښکرو ، د جهانکشایانو دتلو راتلو لار وه. ددوی ژبه له دغو اثراتو څخه هیڅکله هم پاکه پاتېدلای نه سي. داچي موږ وایو پښتوله آره سوچه ژبه پاته سوې ده ، په حقیقت کي مو پر تاریخي پېښو او حقایقو باندي پرده اچولې ده. دا څرنګه امکان لري چي کندهار دي د پېړیو په اوږدو کي د مغولو او پارسیانو له خوا لاس پرلاس سوی وي او پښتانه او پارسیان دي څنګ پرڅنګ کلی او کور سوی وي خو یو د بل پرژبو دې اغېز نه وي ښندلی. دا څرنګه امکان لري چي په ننګرهار کي دي د تاریخي ګندهارا ژبنۍ اغېزې نه وي پاته سوي. پردغه پراخه اورشو دي د پښتنو په څنګ کي شاړي ، پشه یان ، ترکان ، اشکوڼ ،کاتیر(کاتیان) پراچیان ،ګوجراو نور څنګ پرڅنګ له پېړیو راهیسي اوسي (۵)خو ژبي دي یو د بل

(c) ketabton.com: The Digital Library

له تاثیره په امان پاته وي. دا خرنگه امکان لري چي وردک او هزاره دي یو دبل په چم او گاونډ کي او سېدلي وي او ژبو دي یې یو پربل اثر نه وي کړی. دا څرنگه امکان لري چي په لوگر کي دي د پښتنو، تاجکو، برکیو پوله او پتۍ گډه وي خوژبي دي یې یو دبل له تاثیره خوندي او سوچه پاته وي. دا څرنگه امکان لري چي د پېښور او کوټې پښتانه دي په ورځني ژوند او ژواک کي له اردوژبو او پنجابیو او بلوڅو سره شریک وي خوژبي دي سوچه پاته وي. ژبه لکه ژوندی اورگانیزم له خپل ماحول څخه هرومرو متاثره کیږي. دا که دچا خوښه وي او که نه، که دچاښه راځي، که بد. دا دطبیعت قانون دئ زما او ستا ذهنیت ته نه گوري او خپل کار کوي. لکه د پردیو ژبو د افراطي بهیر په مقابل کي چي دخپلي ژبي مدافعه یو ضروري کار دئ، دغه راز د ژبي افراطي سوچه توب او تصفیه هم یو غیر عملي، بې گټي او کله کله مضرعمل دئ.

دښاغلي رفیع خبره په خطاطانو کي د پښتو د سوچه تابه اشتها زموږد ځینو شاعرانو رنگین شعرونه له شعرتوبه ایستلي دي او لاس و پښې یې ورمات کړي دي (۲) دا کار له بده مرغه او س هم روان دئ. او س د پخوانیو شاعرانو لهجه د معیاریت په فتوا بدلېږي. (په) یې په (پر) وراړوي او (پر) یې په (په). د کلماتو د پای یاگاني یې پخپله سلیقه وراچوي (۲). دا کار به څو پېړۍ وروسته د پښتو ژبي دلهجوي څېړونکي غبرگ غاښونه وروباسي او په قضاوت کي به یې د کعبې پر ځای ترکستان ته ورسوي. ځکه دی به فکر کوي چي دنو موړي شاعر په وخت کي (په) او (پر) استعمال په دغه شان و، لکه په چاپي دیوان کي چي راغلی دئ. خبر به نه وي چي دا استعمال د معیاریت په اشتها پرتپل سوی دئ د شاعرار و الا په دغه راز استعمال خبره نه وه. دغه شان لوبې ترموږ یو نسل وړاندي د عبدالقادرخان خټک او نورو پخوانیو شاعرانو په دیوانو باندي د خطاطانو له خوا سوي دي.

ښاغلی رفیع وروسته له هغه چي د پښتو د سوچتابه هڅوته کتنه له اتمي هجري پېړۍ څخه را نښلوي او ترنن ورځي یې رارسوي، په پای کي د دغو هڅو اهمیت پخپله له ډاگه وهي او داسي لیکي: ٌ... موږولیدل چي د دی کار (د پښتو د سوچتابه ــ م.هـ) لپاره کله، کله د تفنن لپاره لاس غزول شوی او یا هم د ځینی نورو هیوادونو په اغېزکې داکار شوی دی خو له ټولو سره ـ سره یې نتیجه نه ده ورکړې او دا هڅه ناکامه شوې ده.

د دی ناکامی یو لوی علت دا دی چي نړۍ ورځ په ورځ وړېږي، انساني راشی درشی او راکړې ورکړې زیاتیږي، د ساینس له برکته تلني راتلني گړندۍ کیږي او په اجتماعی، اقتصادی او نورو چاروکې هیوادونه یو بل ته اړکیږي او ددی راشو درشو، راکړو ورکړو، تلنو راتلنو او اړتیاؤ په ترڅ کی کلتوری او ژبنۍ راکړی ورکړی هم دودیږی او د تجرید او یوازیتوب ژوند له منځه ځی...ٌ

ښاغلی رفیع وروسته اروا ښاد محمد صدیق روهی یوه خبره رانقلوي، چي ویلي یې وه ٌ که

(c) ketabton.com: The Digital Library

د ژبو تکاملی سیر ته وګورو په نړۍ کی خالصی ژبه نشته او که وی هغه به د ځینی بدوی ټولنو ژبی وی چی له نوری نړۍ سره علمی او ثقافتی اړیکی نه لری.» (۷). رفیع صاحب پر خپله څېړنه باندي داسي نتیجه بناکوي: «په دې اساس د ژبې د سوچتابه له پاره هڅه له یوې خوا ژبه او اولس یې تجرید کوی له بله خوا د ژبی د خارجی زده کوونکو له پاره ستونزی را منځ ته کوی او له بله پلوه په خپله د ژبی د ویونکو له پاره د افهام او تفهیم لاره اغزنه کوی نو ځکه باید دی ناکامی هڅی ته زړه ښه نه کړو او په زور خپله ژبه تجرید او کړاو منه نه کړو....» (۸) دا نتیجه په رشتیا سره یوه واقعي او له علمي اصولو سره برابره نتیجه اخیستنه ده. د ژبي سوچه کول د کره پښتو لیکني نني لارویان هم په خوله غندي خو په عمل پر هماغه لار روان دي ، چي دوی یې تر بل هر چا د نه عملي توب له پاره ډېر څه ویلي دي.

لکه د دې بحث په سرکي چي تاسي ولوستل د ژبي سوچه توب له یوې خوا د نورو قوي ژبو د واردا تو په وړاندي یو عکس العمل دئ چي تر یوې اندازې یې د توجیه کولو له پاره د میړې لار موندله کېږي.خوله بل پلوه یوه داسي ناکامه هڅه ده چي د ممکناتو په ساحه کي ورته د نوک ایښوولو ځای لا هم نسته. نو د دغسي یوې غیر عملي پروژې له پاره نو کان ایستل چاته د کندهار د پښتنو هغه متل ور په یادوي ، چي وایي:

عبث دارو مردک دي ، چي په ولي ده ختي (۹.)

)۱ (ارواښاد کاندید اکاډمیسن محمد صدیق روهي خوحتی د ظاهرشاه د پاچهۍ په سرکي پر پښتو ادبیاتو باندي د اروپایي افراطي ایډیالوژیو ، الماني نیشنلیزم (فاشیزم) او شوروي کمونیزم ، سیوري ته اشاره کوي او لیکي چي دې اید یالوژیو» په ټولو هیوادو کي د افراطي یا معتدل نیشنلیزم درا منځ ته کېدو امکانات برابر کړل. په افغانستان کې یو معتدل نیشنلیزم مینځ ته راغی، چې عمده مضمون یې ملت پالنه ، د تاریخي مواریثو او عنعنو درناوی، حماسي ادب ، پرځان ویسا او ملی غرور و.»
)وګ: د پښتو ادبیاتو تاریخ ـ معاصره دوره ـ ۸۵ مخ (
)۲ (طلوع افغان ۱۲کال ۷۷۸ګڼه. دا دوه اعلانونه ما پخپله په سرسره کتلي وه خو اوس مي د سراج الاخبار کلکسیون ته لاس کورت نه رسېږي او د طلوع افغان حواله مي د ښاغلي رفیع د ژبپالنه نومي کتاب ـ ۳۲مخ څخه وا خیستله .
)۳) (یوازنۍ پښتو) په ۱۳۰۱ش کال کي د (مرکه د پښتو) له خوا د پوهني وزارت په مطبعه کي خپور سو. د کتاب ټول مخونه ۱۵۲ ښوول سوي دي چي په سرکي یې خادم العلماء مولوي

(c) ketabton.com: The Digital Library

عبدالواسع قندهاري سریزه کښلې ده. (وګ: ژبپالنه ـ ۲۵مخ (
۴) (وګ: دافغان یاد ـ دعلامه حبیبي مقاله ـ ۹مخ
۵) (پالوال ـ معیاري ژبه ـ ۷۸ ، ۷۹ ، ۹۰مخونه
۶) (ژبپالنه ـ ۴۳مخ .
ما(هوتک) چي کله دلوی احمد شاه بابادیوان له ځوخطي او چاپي نسخو څخه ترتیباوه ، پردغه رازلاسوهنو اودلغاتو پرترجموباندي پېښ سوم اوزما په نزد مي لاسوهلي ځایونه په نوي متن کي وانه خیستل. د هغولاسوهنو یو څومثاله دادي :
دلفریبه ـ زړه فریبه
شکرلبه ـ خوږشونډې
پریرویه ـ پري مخه
دامنګیره ـ لمن ګیره
موی کمره ـ ملاوینبته
۲) (وګ: دلوی احمد شاه بابادیوان ـ د۱۳۷۸ش =۱۹۹۹ع کال چاپ
۷) (ژبپالنه ـ ۳۶ مخ
۸) (هماغه کتاب ـ ۳۶ مخ. نقل قول کټ مټ رانقل سوی دئ.
۹) (ده ختی د کندهاربنارپه جنوب کي دیوه کلي نوم دئ. دامتل ځیني کسان په دې ډول هم وایي:ٌ
عبث دارو مردک دي ، فتح خان یې ډزوي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

په خوله کړلې تصفيه په زړه منلی سوچه توب

د پيوريزم په باب تاسي په تيرو پاڼوکي ښه پوره تفصيلي بيان ولوووست او د هغه د نه عملي توب او تاواني توب په باب موهم نظرونه ترنظر تېر کړل چي اتفاق ته په نږدې اکثريت ټولو پوهانو ورسره خپل مخالفت څرګند کړی دئ. خو په عمل کي د پيوريزم له کړني سره سره د پښتوژبي د سوچه تابه بازار ښه تود دئ. د دې مسئلې د ښه څرګند تيا له پاره به زه يو څه شاته ولاړ سم او د ژبي له پاره به د نوو وجوړونو پرسابقه يو وار بيا مرور وکړم.

علامه محمود طرزي چي د افغاني ژبو (فارسي او پښتو) د سوچه تابه لومړيو پلويانو څخه و، په دې برخه کي ليکي: "... به فکر عاجزانهٔ خود ما، يگانه وظيفه انجمن عالی معارف بايد اصلاح وترقی وتعليم زبان وطنی وملتی افغانی باشد، از ارباب علم ودانش اين زبان يک ګروپ مخصوص تشکيل يافته کتابهای تعليمه ضروری لازمی آموختن آنرا تدوين وحاضر بايد کرد. حتی برای تطبيق دادن کلمات فنی وصنعتی واختراعات جديده يی که نامهای آن درزبان افغانی غير معروف است، کلمات مناسب ونامهای متناسب به زبان افغانی پيدا بايد کردو هر قدراصلاح وترقی که لازم است درآنباب اجراء بايد کرد". (۱) محمود طرزي د (فني او صنعتي کلماتو اونوو اختراعاتو) له پاره د مناسبو او متناسبو کلمو د پيدا کولو سپارښتنه کوي. په (پيدا کولو) کي د کلماتو پلټنه او جوړونه دواړه راتلای سي. خودی دا کلمات مشخص کوي او د نوولغاتو د پيدا کولو اړتيا يوازي په (فني، صنعتي او د اختراعاتو) په برخه کي رامحدودوي.

علامه عبدالحی حبيبي هم، چي په طلوع افغان کي (د پښتو د علمي اصطلاحاتو يا نوو لغاتو وضع) ترسرليک لاندي د دغه کار اصول بيان کړي دي، په هغو کي يې "د پښتو سوچه لغاتو پلټنه او د لغاتو وضع" د جلا مادو په توګه ټاکلي دي. د نوو لغاتو وضع کول يې يوازي په تخنيکي، صنعتي او علمي برخه کي سرته رسولي دي لکه ټيلګراف (ليرليک)، فوټوګراف (بشرليک)، فونوګراف (ږغ ليک) او نور، چي ښې ډېري نمونې يې په ژبپالنه ۷۰، ۷۱ مخونو کي د طلوع افغان اخبار په حواله رانقل سوي دي. ګويا د علامه حبيبي سپارښتنه هم پر فني او تخنيکي نومونو باندي تکيه درلوده. لرو پښتنو هم خپلي جوړوني ساينسي ځانګي ته متوجه کړي دي.

ښاغلي رفيع هم په شاعرانه ژبه باندي د ساينسي علومو د اصطلاحاتو له پاره د نومونو ټاکل لازم ګڼلي دي. دی ليکي: "د ساينس او تخنيک له پرمختګ سره د نړۍ په وړاندي تللو هيوادو کي هره ورځ نوی-نوی ساينسي زېږېدنې کيږي او په هره زيږيدنه د همغه هيواد د ژبې يو نوم ايښودل کيږي او بيا د علم نوی پيغله له خپل نامه سره بل هيواد ته ودېږي او هلته ميشتيږي. که وروسته پاتی

(c) ketabton.com: The Digital Library

هیوادو ژبې پته خوله پاتې شي اوپه دې نوي ناوې نوم کیښږدي نوددې ناویانو سلسله خواوږده ده
او کله چي ددې هیواد خلک سترګي غړوي ګوري به چي ددوی د ژبې ټول انګړ به
د پر مختللیو هیوادونو راغلیو ساینسي ، تخنیکي اونوو منځ ته راغلوناویو نیولي وی او اصلي ژبي
ته به یوازې چو کاټ او چاردیوالي ورپاتې وي....‟ (۲)
دښاغلي رفیع له بیانه هم دا خبره واضح څرګندیږي چي ساینسي او تخنیکي‟ ناویانو‟ ته باید
نومونه کښېښوول سي.
اود پوهاند دوکتورزیار صاحب هغه نظر به بیاراوړم ، چي وړاندي مي هم رانقل کړی و . دی لیکي:
‟نوي جوړونه باید په علمي ، تخنیکي ، مدني ، اداري اوداسی نورو مفاهیمو پورې تړلي وي چي
زموږ فکري او کلتوري زیږنده نه وي ، لکه ژبپوهنه (لینګویستیک) ، ټولنپوهنه(سوسیولوجی) ،
پوهنتون (یونیورستی) ، څارندوی (سکوټ او پولیس) ،توغندي دراکټ او وړکتون دکودکستان
لپاره .مګر که سوکړک یاسوړسک ته د جوارو ډوډۍ نوم وټاکو ، یوه بې ځایه ټاکنه به وي.‟ (۳)بل
ځای وایي چي ساده وییونه په مصنوعي توګه جوړول غیر اصولي کاردئ.(۴)
خو په عمل کي چي ګورو خبره بالکل له جلوه وتلې ده . حتی د کتاب ، قلم ، دېوان ، شعر ، شاعر
اوپه سوونورو په ژبه کي دودسوي لغتو ته لګیادي ، نومونه جوړیږي. د پنسل له پاره یې
د پښتو مرکې (وچکښي ، وچکښ) بیرته ژوندی کړ. په ژبه کي رنځورا و ناروغ سته او عام دئ خو
دوی (رنځمن) ورته راوایست، سرابښ (د حریص په معنا) په لهجو کي پروت دئ
خودوی(اسویلاند) ورته اختراع کړ، په ژبه کي تلاښ سته او عام دئ خودوی ورته (ډډون)
جوړ کړ، په ژبه کي طبیعت د دخیل لغت په توګه دوولس پېړۍ ژوندکړی دئ خودوی ورته (پنځون)
وموند ، په ژبه کي بلبل له زرو کلوراهیسي سندري وایي خودوی ورته (ډانګ لکۍ) پیداکړ او څه
موده وروسته یې بیاهمدغه ډانګ لکۍ د (ډاینازاروس) له پاروټاکه (۵). نه پوهېږم چي د بلبل
او دغه ماقبل التاریخ حیوان ترمنځ کوم ورته والی سته ؟ په ژبه کي ښکلې ، ښایسته سته خو نه
پوهېږم دوی ورته (ښاو)له کومه کړ، په ژبه کي نیاو دعدل او انصاف په معنا رواج موندلی دئ
خودوی ورته (سماو) راوایست ، په ژبه کي خپتو ، خپتورسته خودوی ورته(شنازګېډې)
تولید کړ، په ژبه کي پاسپورټ سته او عام دئ خودوی ورته (لارلیک) وزېږاوه ، په ژبه کي (کرښپل
) سته خودوی ورته (پښه خاپونه ، پښو خاپونه) وضع کړ (۲) ، (غوښې) په ژبه کي ژوندی لغت دئ
خودوی ورته (بنګن) راوایست (۷) ، (کتابتون)جوړسوی دئ خو دوهم وارورته (کتاب خونه)
جوړسوا وهغه هم د پاړسۍ ټکي په ټکي ترجمه (۸) ، (بدلون)پخوا جوړسوی و ،نو(ونجون) ته څه
اړتیاوه ؟، د(بېکسۍ) پرځای ټکي په ټکي ترجمې (بېخوکتیا) ته څه ضرورت و ؟.

(c) ketabton.com: The Digital Library

ځینو ډېروبې خوندو او پښتو ترجمه سوو لغاتو ته خوزه بیخي حیران پاته یم ، چي ددې ضرورت څه و . لکه (او سپنکښ) د (آهن ربا) له پاره ، (کوډلوبی) د(جادوګر) ، (کوډګر) له پاره ، (ړنده مږه) د (کورموش) له پاره ، (پلغتې) د(چابک) له پاره (۹). ددې وروستي لغت له پاره خوپه ژبه کي (چټک) لغت سته ، نه پو هېږم چي هغه ته یې ولي چته اوښتي ده . موږدړغ دبلي او شرنګ سوتي له پېغوره لاخلاص سوي نه یو چي دابل سرباری هم پرولوېد او داوار د معیار په نامه !

پو هاند دوکتور زیارصاحب وایي چي ٌ نړېوېزونه یانړیوال وییونه (انټرنېشنلزمونه) لکه راډیو ، تلویزیون،تیلګراف یاتېلګرام ، تېلي فوتو ، تیلي ټایپ، تېلېفون ، اکسرې یالایزر(وړانګې) کمپیوټر ، ډاکټر، اکسیجن ، هایدروجن ، نایتروجن ، الکترون ، نایترون، پوزیترون... یاځانګړي جغرافیایي نومونه اویاپه زرګونو کېمیاوي او درملي نومونه... دنړۍ په زیاتروعلمي ژبوکي له یوڅه جولیز(شکلي) اډاپټېشن (راخپلوني) سره یورازدودلري ، په نیولو جیزم کي راګډول بیاهم د پیوریزم په مانا اخیستل کېږي...ٌ(۱۰) یعني نوي لغاتونه ورته مه جوړوئ. خوتردغه سپارښتني دوې کرښي وروسته بیا وایي چي که څه هم په عربي ، تورکي ، پارسی ، هندي کي نن سباډېر انټرنېشنلېزمونه راژباړل شوي دي یعني که موچم ورته جوړسو ، ژباړئ یې. داچي تراوسه دغو نړیوالونومونوته نوي کلمات جوړسوي نه دي ، دچاخبره په چم یې نه پوهېږي چي څرنګه لارورته ومومي. دمثال په توګه اکسیجن ته به څه رازنوم جوړکړي ؟ پارسي ژبي وایيٌ ترک عادت موجب مرض استٌ په ژبه کي اوبتل سته اوعام سوی دئ خوددوی زړه په سوړسوی نه دئ او(اوبډوب) یې هم ورته جوړکړ، په ژبه ، ادب اوفولکلورکي زرګرسته خودوی ورته (زرپښ) وزېړاوه ، په ژبه کي ترینګلی د(عبوس ، پیشانی ترش) له پاره سته اوقاموسوهم اخیستی دئ خودوی ورته (اریړه اوربوز) وزېړاوه. یوځای وایو چي بین المللي تخنیکي نومونه به پرخپل حال پرېږدو خوبیرته خپله خبره اخلو او تیلفون ته (غږون) ، تلویزیون ته (لروینون) او تیلګراف ته (لرلیکون) پېشنهادوو(۱۱).

دمروجو لغاتو دوژلو په کارکي هم سیالي ښه په زورروانه ده . دېرېو پېږیو مروج لغات دمعیار په فتوا له رواجه لوېږي. ماپه یوه بله لیکنه کي ددغو لغاتو یوه ډېره کوچنوتې برخه داسي بیان کړې ده :

ٌزما دمشاهدې له مخي موږ په تېرو دوو درولسیزوکي (بډای) او (موږ) لغات په (شتمن) باندي تري تم کړل ، (یرغل) موپه (برید) له منځه یوړ ، (ایلچي) موپه (استازي) ورک کړ ، (جنګ) موپه (جګړه) وواهه ، (وطن) موپه (هیواد)نېستي کړ، (غولی) موپه(انګړ) پایمال کړ ، (تاداو) موپه(بنسټ) له بېخه وکیښ ، (ربړه) موپه (ستونزه) پسي واخیستله ، (لیکه) موپه(کرښه) پاکه کړه ، (کوچنیواله) موپه (وړکتوب) ووژله ، (جنګیالی) موپه (جګړه مار) ښخ کړ ، (اخته) (بوخت) او(مشغول) مو په (لګیا) الیش کړل ، (تلاښ) موپه (هڅه) نفی کړ، (کړنه) موپه (غندنه)

(c) ketabton.com: The Digital Library

محوه کړه ، (نجلۍ) مو په (جنۍ) ترپښولاندي کړه ،(کرار) مو په (ورو) وخوړ، (په) مود(پر) په فتوا مسخه کړ اولالګیایو د مسخه کولو او محوه کولو دا بهیرپسي پالو او په ځان نه پوهېږو چي دخپلي ژبي لغوي زېرمه مو د چونګښو د هغه منګوټي په شان ګرزولې ده چي (یوه وراچوو ، دوې بیرته ځني غورځي)ٌ. دالیست که پسي راواخلم ، خبره بل کتاب ته رسیږي.زه پوښتنه کوم چي تصفیه او سوچه توب (purism)لکۍ لري ، ښکرلري ، څه لري ؟ دغه جریان چي اوس روان دئ ، تاسي چي هرڅه نوم پرایږدئ ،خوداکټ مټ اوپه مطلق ډول تصفیه ده. او تر ټولو بیاد خواشینۍ خبره داده چي که څاپه لیکنه کي دغه جریان تعقیب نه کړ ، لیکنه یې ناکره ، لهجوي ، سیمه ییزه اونوراونوربلله کیږي .
زیارصاحب هم وایي چي هرڅوک باید لغات جوړنه کړي. ډاکټرپالوال هم دغه کارپه صلاحیت پوري تړي زماچیغي هم دهمدې بابته دي چي اوس په دې ژبني سرطان(cancer) هرڅوک اخته دي دصلاحیت والاو جوړوني اودبې صلاحیتو دا سره بېلېږي نه. دنیولوګیزم دنده که افرادو ته پاته سوه ، که صلاحیت والاوه ، که بې صلاحیته ، خبره انارشیزم ته رسیږي اورسېدلې هم ده .

څه موده وړاندي مي په یوه مجله کي دیوه متوفی مشرحقدارله خولې داسي ولوستل چي که دوزیرصاحب محمدګل خان وس رسېدلی دټول افغانستان دخلکو نومونه یې هم پښتوکول (۱۲۱) دلیکني له خونداو شخوند څخه څوک پوهېدلای سوای چي دژبي دتصفیې اشتهالا تر اوسه هم ښه پوره موجوده ده اوهمدا ذهنیت اوس هم دالفاظو ترپردې لاندي دکره لیکنۍ پښتو په نامه پالل کېږي. په دغه شان روحیه باندي یوې ژبي ته انکشاف ورکول دیوویشتمي پېړۍ له انکشافاتو سره جدي تناقض لري ځکه په دغه پېړۍ کي دنړۍ ژبي تر بل هر وخت زیاتي یوه په بله ننوتلي دي.
موږته زیاتره ویل کېږي چي دنړیوالوعلمي اوفني او سیاسي ټرمینالوجۍ سیلاب ته که لاس ترزنه کښېښو ، ژبه را څخه لاندي کوي. داحقیقت زه هم منم. خودنوولغاتو اوپه ژبه کي داخښل سوواو مروجو لغتوبرید باید وټاکل سي.که دا کارونه سي ، نوچي بیاپردیارلس لیکي (۱۳)لاس راسره کښېږدئ ، بیا هم ددغي اوسنۍ چاري نوم ترتصفیې په هاخوابل څه نه سي کېدلای اوله دې منحرف جریان سره به دمخالفت آوازدسور تر شپېلۍ پوري روان وي. که هرڅومره ددې اوسنۍ ژبنۍ بخولي مخالفین ځانساتي، لنډاندي، مرتجعین وبلل سي اوحتی ښکنځل (کنځاوي) ورته وسي بیابه هم هغوی دګالیله په شان پر مځکه باندي د توبې ایستلوپروخت لاهم ووایي چي په دغه ژبه د افهام او تفهیم عملیه سرته نسي رسېدلای. له دغه راز نشراتو څخه لوستونکي سمه استفاده نسي کولای. داپښتوپسې عامېږي او خلک ځني خوا توري کیږي. ددې چاره په کارده اوهمدانن

(c) ketabton.com: The Digital Library

يې په کار ده. د پېريانانو دې ژبې په پښتنو کې درزونه واچول ، ددې کار له پاره فکر کول په کار دي ، دا درز پراخېږي او چاره يې په دې نه کېږي چې وو ايو :
"کاروان به تيرېږي او سپي به غپېږي" (۱۴) . د پښتو ژوند د پښتنانه له ژوند سره تړلی دئ ، نه له نيولوګيزمونو سره . که خدای مه کړه پښتون مړسو ، پښتو او نيولوګيزمونه دواړه ورسره مري . په نيولوګيزمونو باندې د پښتو ژوند نه راګرزي . ديوې شېبې له پاره يې فرض کړئ چې په پښتو ژبه کې يو لغت لا هم پردی نسته مګر که پښتون همداسې شپون او عسکروي او روزي يې د شپنيتوب او ځان وژنې له لارې مقرره وي ، دغه خالصه ژبه به يې کوم درد ور دوا کړي ؟ ښاغلی پوهاند حسن کاکړ د خپلو تاريخي څېړنو په پای کې دې نتيجې ته رسېدلی دئ ، چې : "پښتو چې بيرته پاتې ده او علمي شوې نده د ژبې د څنګه والی له امله نده ، بيرته پاتې توب يې د پښتنو له لاسه دی . د دوی بيرته پاتې توب د پښتو بيرته پاتې توب شوی دی" (۱۵) نو پر پښتو او پښتنو بايد زړه وسوځل سي . د شهرت ، د نامه ، د عقدو له پاره بايد ژبه قرباني نه سي . دغه اند ښښني دي ، چې په ما يې دا کتابګوټی وکيښ .
اوس په ځينو ليکنو او مرکو کې د نيو لوګيزمونو پر ٪ ۲۵ باندې ټينګار کيږي . زه تاسې ټولو درنو لوستونکو ته واک درکوم چې که مو هروخت دغه فيصدي په عمل کې تطبيق و مونده ، زما دا کتاب په هماغه ورځ په اور کې وسوځئ چې نوريې څوک ونه لولي . ځکه زما ارمان به ختلی وي او نور به د پښتو ژبې له بابته د اند ښنو ځای راته پاته نه وي .
د کره ليکنې پښتو له ننې بهيرڅخه داسې نخښې او نښانې ليدلې کېږي چې دا خوځښت په نهايت کې په يوې لهجې باندې د نورو د نفی کولو له پاره دئ . زه به ډېر خوښ سم چې که د پښتو يوه لهجه د ژبنې انکشاف هغه حالت ته ورسېږي چې ټول پښتانه يې هم وليکي او هم يې وو ايي . دا که زما لهجه وي ، که د بل ، که د هابل ، ما ته مهمه نه ده . مګر دا کار د پېړيو دئ او بايد په طبيعي توګه لکه په فارسي او نورو ژبو کې چې راغلی دئ ، عملي سي . نه دا و سنيو ژبنيو ماجراجوييو له لارې .

۱) (ژبپالنه ـ ۲۴، ۲۳مخونه د مقالات محمود طرزی د۷۷۴ مخ او سراج الاخبار په حواله
۲) (ژبپالنه ـ ۷۵مخ
۳) (ويې پوهنه ـ ۲۵، ۲۴ مخونه . نقل قول کټ مټ رانقل سو
۴) (پښتو ـ پښتانه ۳۱۲مخ
۵) (زيار ـ د پښتو ژبې دودې اړتيا او لارې چارې ـ ۹۷مخ
۶) (زيار ، پښتو پښتانه ۲۰۷مخ

(c) ketabton.com: The Digital Library

۷) ويي پوهنه ۱۲۱مخ
۸) ويي پوهنه ۴مخ
۹) وګ: ويي پوهنه ۲۸۸ ـ ۲۹۰ مخونه
۱۰) د پښتو ژبې دودې لارې او چارې ـ ۹۹ مخ
۱۱) ويي پوهنه ـ ۲۰ مخ
۱۲) ورځ مجله ـ شپږم کال ، ۳ـ۴ ګڼه ـ ۱۰مخ ۱۳۸۴ ش
۱۳) په کندهارکي د دیارلس لیکي اصطلاح د قرآن عظیم له پاره کاریږي. په نورو سیموکي به هم رواج لري .
۱۴) وګ: استاد زیار د پښتني فرهنګ یوځلاند ستوری ـ ۱۵۵مخ ـ ۱۳۷۲ ش
۱۵) آئینهٔ افغانستان مجله ـ ۱۰۴ مسلسله ګڼه ـ ۵۴مخ ـ میزان ۱۳۵۸ ، اکتوبر ۲۰۰۲

(c) ketabton.com: The Digital Library

پښتونيولوګيزم ژبنۍ اړتیاده که سیاسي تقلید؟

په یوه ژبه کې چې د نړیوالو پرمختیاوو او ساینسي وتخنیکي انکشافاتو او اختراعاتو له اسیته د نوو لغاتو د جوړوني اړتیا منځ ته راسي او د ې کار ته نیوګلوبیزمونه استخدام سي ،معنا یې داده چې دا ژبه اوس هغو حوادثو ته ځان تیاروي چې " پر نورو تېرسوې او پر دې اوس راغلي دینه" د د ې پرځنګ هره ژبه چې د خپل انکشاف په بهیرکې داسي ځای ته ورسېږي چې نور نوو رته د نیولوګیزمونو اړتیا محسوسه سي ،معنا یې داده چې د ې ژبې د انکشاف نور پړاوونه وهلي دي او ویونکي یې هم د فرهنګي سطح په یوه داسي مرحله کې واقع دي چې نور ټول کارونه سرته رسېدلي دي ، اوس نو د ژبې د سره کېدو وار رسېدلی دئ. په دغه وخت کې که د معیاریت اوکره ژبې خبره رامنځ ته سي ، څرنګه چې له حالاتو سره موافق شعار دئ ، نه به پرچا بد ولګېږي او نه به مخالفت ورسره وکړي. خوکه د معیاریت هڅه د سیاسي سیالیو زېږنده وي ، دا نو د ژبنۍ اړتیاله مخي نه بلکي د نورو انګېزو پربنا رامنځ ته سوی تلاښ دئ او هغه خوک چې نه غواړي په دغه انګېزو باندي خپله ژبه ولړي ، یا دغه سیاسي سیالۍ ورته د سیاست د مداریانو سرکسونه ثابت سوي وي ، نو طبیعي ده چې لومړی خوله د ې لوبې سره ځونې نه غورځوي اوکه ډېره د رنه پرتمامه سوه نو بیا په مخالفت کې د رېږي .

ماچې به د پښتو ژبې د کره توب له پاره د هڅو تاریخي سوابق او او سنۍ هڅې له ځانه سره څېړلې ، نو د چا خبره شپږم حس به راته ویل چې په د ې هلوځلو کې تر ژبنۍ اړتیا نور مسایل ډېر دخیل دي. د د ې نورو مسایلو پر یوه برخه باندي زه د (سوچه توب) په بحث کې رږغېدلی یم. پوهاند زیار صاحب اوس پخپله یوه مرکه کې زما پر دغه ګومان باندي د یقین ټاپه ووهله چې زموږ نوي جوړوني له پارسي سره د سیالۍ اود هغې په تقلید راپیل سوي دي. دی وایي:" پارسي چې زموږ ورسره یوه رغنده سیالي روانه ده ، هیڅوک په نظر کې نه نیسي ، که پارسیوان زموږ سره منفي سیالي کوي ، موږ ورسره رغنده سیالي کوو.

(c) ketabton.com: The Digital Library

تاسو د پارسي پخواني او اوسنی متن وګورئ چي هرڅومره یې پارسي قوي وي ، تاسو به ووینئ چي څومره مخته تللې ده ، په پارسي کي څومره نوي ټکي راغلي دي ؟ نو دا نیوکه یوازي پرپښتو ده ؟" (۱) ماته د حیرانی ځای دادئ چي استاد له ټول ژبني اکاډمیت سره څرنګه د دغي سیاسي لوبي په دام کي کښېوتلی دئ او نورو ته یې لاتوصیه هم کوي . د دغي سیالۍ د سالمیت ذمه څوک ترپایه پوري وهلای سي . څرنګه امکان لري چي پارسیوان دي د دوی په وینا ، منفي سیالۍ کوي او پښتون دي بیا ورسره سالمه سیالي وکړي . دا سیالي له لویه سره پر منفي تمایلاتو راپیل سوې ده او یوه کرغېړنه لوبه ده چي د وخت غیر ملي حکومتو پښتون او پارسیوان د واړه پکښې ښکېل کړي دي .

زما په فکر څو هره ژبه د انکشاف او پرمختګ په لار کي خپل موقعیتونه او خپلي درجې لري . د نورو ژبو په پرتله یې د انکشاف سرعت هم توپیر لري ، ژبنۍ اړتیاوي یې هم ځله بیلي وي . پښتو له بده مرغه او س لا هم د خوشحال خان خټک خبره " بکره پرته ده " . د دغه واقعیت په لیدلو ، کتلو او منلو باندي باید هیڅ پښتون نه د حقارت احساس وکړي او نه هم د خپلي ژبي د نیمګړتیا . دا روا نباد نو میالي خبره " پښتو د ژبي په حیث نه ترچا پاته ده او نه ترچا زیاته ده ." (۲) لکه په انسانانو کي چي زوړ او ووړ سته ، په ژبو کي هم سته . د سیالۍ په وجه په ژبه کي بدلونونه راوستل ترګټه تاوان ډېرپېښبوي . دا سیالي هغه ناوړه دودو دستورته ورته ده لکه ځیني کسان چي له خپلو تربرو سره د سیالۍ په انګېزه خپل نابالغ زوی ته واده وروکړي او د خپل ماشوم زوی ژوند له خوراډېرو دنګلو سره مخامخ کړي . وایي " شرمښکۍ له ماره سره غزېده ، پرمنځ دوه ځایه سوه " . دا راز سیالۍ ته ځوان مغزونه د خپل طبیعي جوش وخروش او احساساتي جذبو له امله خورا زیات آماده دي او ډېرژر په دغه راز دامونو کي لوېږي . د سړي سینې درلوونکي مسن پوهان هیڅکله باید ځوانان د غه راز بازاري لوبو ته تشویق نه کړي .

پارسي ژبه په دې پرمخ نه ده تللې چي نوي لغاتونه یې جوړ کړي دي . پارسي په دې وړاندي ده چي د ضرورت ژبه ده ، د دربار ژبه وه او ده ، د علم ژبه ده ، ویونکي یې پخپله د تعلیم او سیاست پر میدان تر پښتنو وړاندي دي . پېړۍ پېړۍ ورته د هند ، ایران ، ماوراء النهر او افغانستان پاچهانو او درباروکارکړی دئ . دې ژبي چي نیولوګیزم ته مخه لا کړې نه وه ، هم پرمختللې ژبه وه .

(c) ketabton.com: The Digital Library

ترعربي ژبي وروسته د منطقي د علم، د سیاست ، د ادب او تجارت ژبه وه . د پارسي د پرمختګ دلایل باید د هغې په ویونکو کي ولټول سي نه په لغاتو کي. له بلي خوا د پارسي ژبي خپل پوهان بیا په دې عقیده دي چي د دې ژبې د بریالیتوب یو علت دا دئ چي د ډېرو ژبو لغات یې پخپل ځان کي هضم کړي دي او د ژبي دروازه یې د نورو ژبو پرمخ تړلې نه ده . اروابناد پوهاند دوکتور عبدالاحمد جاوید په دې برخه کي وایي چي په فارسي ژبه کي د دخیلو کلماتو د ښوونې له پاره به تاسي صبحانه (سباناري) ته دعوت کړم. میزپرتګالی کلمه ده (۳) ، چاینک چینایي ، قاشق تورکي ، صندلی عربي ، نعلبکی عربي ده . او په پای کي په ظریفه لهجه وایي "ما مي مانیم ونان خشک". مراد یې دا دئ چي یوازي (نان) فارسي کلمه ده نور یې ټولي دخیلي دي او له نورو ژبو څخه اخیستل سوي دي. (۴) اروابناد دې کلماتو ته په کرکه نه ګوري بلکي داد پارسي ژبي په کمالونو کي راوړي چي څرنګه یې د نورو ژبو لغات پخپل ځان کي حل کړي او خپلي ژبي ته یې د افادې وسایل پربمانه کړي دي.زموږپوهان بیاتراوبود مخه ګاولي کاږي او وایي ، موږلغتونه څکه جوړوو ،چي "که سبا دهقان لمسی او کړوسی تعلیم کوي د هغه لپاره (به) اسانه وي". ته د بزګرزوی ته د تعلیم زمینه برابره کړه ، بیا د پښتو تعلیم زمینه ورته مساعده کړه ، ژبه یې خیر دئ سوچه دي نه وي ؟ د سبا د بزګر دزوی غم به خورو خپل او سني زامن موله خپلي ژبي څخه خوا توري کړل. موږ یې چي کومه ژبه ورزده کړې ده او ده ته ترهرڅه ګرانه ده ، هغه او س په کتاب کي نسي موندلای. د کتاب ژبه ده ته د یوې خارجي ژبي د زده کولو په شان ستونزي لري. طبیعي ده چي وخت تردې په بلي قوي ژبي (انګرېزي ، اردو ، فارسي او نورو) مصرفوي څکه په هغه ژبو یې هم اړتیا رفع کیږي او هم یې په زده کړه کي تر د غي نوي پښتو مشکلات لږ دي. له یو چا سره مي په دې برخه کي بحث کاوه ، را ته وي ویل: ژبه متخصصینو ته پرېږده ، چي هغه یې سمباله کړي. په جواب کي مي ورته وویل: ماخو په هغو نامرادو باندي ډېري هديرې ډکي لیدلي دي ،چي د متخصصو ډاکټرانو . په نسخو یې زني ورتړلي سوي وې. د متخصص سهوه د مرګي ګولۍ ده او بس

(۱) ښکلا مجله ـ ۴ کال، ۳ ګڼه ۵۱ مخ

(۲) د پښتنو د ټولنیز تاریخ مبادي ـ ۱۰۹ مخ

(c) ketabton.com: The Digital Library

. دده په نظر په فارسي کي (ميز) د مېلمه په معنا دئ او په مثال کي يې (ميزبان) راوړی دئ (۳)

که زما حافظې غلطي نه وي کړې ،دا مقاله په اميد جريده کي نشرسوې وه . ما يې يادونه په يوه (۴)
. بله مقاله کي پخوا هم کړې وه او تاسي به يې په ضميمه کي ولولئ . له تکراره يې بخښنه غواړم

(c) ketabton.com: The Digital Library

نظري معیار عملي ګډوډي

په کارده. اتاریټي دوې خواوې لري (authority) ژبپوهان وایي د ژبنی معیارتیا کلوله پاره اتاریټي . یوه یې د علم او صلاحیت خاوده چې په ژبپوهانو اړه لري او بله یې اجرائیوي اړخ دئ، چې په دولت یا اکاډمیکو ټولنو اړه لري. ژبپوهان علمي اړخ څېړي او دولت یا نور اکاډمیک سازمانونه یې . د ترویج له پاره قانونیت ورتسجیلوي

د پښتو په معیاریت کې ددې دواړو خواوو خلا محسوس ده. د صلاحیت په برخه کې پوهاند زیار صاحب هیڅ اته غاړه نه ده ایښې. نه الهام ته ، نه تږي ته، نه پالوال ته ، نه شپون ته ، نه ستورو ته ، نه پښتو ټولني او اکاډیمۍ ته. ارواښاد الهام ورڅخه د وستانه ګیله کوي او لیکي چې" ... که څه هم زیار مورد تږي په شمول د تاریخي ـ مقایسي ژبپوهنې متخصصان نه ګڼي او ښایي چې رښتیا به وایي" (۱). ګویا د معیار په برخه کې یوازې ددوی خپل نظر معیاري دئ. او د اجرائیوي صلاحیت خلا خو په دغو کلونو چې کې دا خوځښت راپیل سوی دئ ، په ټوله معنا بیخي محسوسه ده. خلا خو پر لو لار پرېږدئ ، په دغو تېرو د برشو کلونو کې خود خلقي او پرچمي دولتو په شمول (ټول دولتي نظام د پښتو او پښتنو پر ضد ولاړ و . (۲

ددغه شان دوګانه خلاوو په موجودیت کې دیوه خوځښت قانونیت او اغېز منتوب پخپله تر پوښتنې لاندې راځي. او دهمدې عامل نتیجه ده چې دغه خوځښت تردوو دروملاتړلو پلویانو زیات نورونه . موندل

داچې اوس دنوو لغاتو په اعتیاد اخته کسان د خوځښت په پلویانو کې شمېرل کېږي او بیا دهغوله مخې دا حرکت د برې لوړ پوړ ته رسېدلی ګڼل کېږي ، یوه ذهني نتیجه ګیري ده چې د استناد پایه یې پر واقعیتونو ولاړه نه ده. حقیقت دادئ چې د دغه خوځښت له امله یوه نوې ژبه یا لهجه د تکوین په حال کې ده.تاسي دالاندي ګډوډیو ته ځیر سئ چې د یوه خوځښت تر دېرش کلن فعالیت او برې ته

(c) ketabton.com: The Digital Library

ترر سېدو وروسته ! په هغو نشراتو کي موجودي دي ، چي د کره لیکني له بهیر سره په یوه یا بل دلیل ځان تړلی ګڼي .

پښتو او پښتانه ته د الهام سرېزه ـ پنځم مخ (۱)

زیار صاحب په هغه خصمانه چلنده بر ښه خبردئ چي زمو ږ سره د باختر آژانس د پښتو خبرونو په (۲) ریاست کي د دولتي مقاماتو له خوا کېدئ .

(c) ketabton.com: The Digital Library

د(په) او(پر) ګډوډي

د پښتو په ځينو لهجو کي سره ګډېږي او يو د بل پر ځای يې په (prepositions) دغه دوه سربلونه ناسمه توګه کاروي. په دغو لهجو کي (په پښتوليکل) او (پرپښتوليکل) نسي سره بېليدلای. په داسي حال کي چي دا دوې خبري جلا جلا معناوي لري. په (پښتوليکل) معنا دليکني ژبه پښتو ده او (پرپښتوليکل) معنا دليکني موضوع پښتو ده. د پوهاند زيارصاحب په عقيده"له کندهاري او تاريخي ادبي پښتو پرته نور زياتره ګړدودونه (په) او (پر) سره ګډوي" (١)له تاريخي ادبي پښتو څخه يې مراد د کلاسيکو شاعرانو پښتو ده. حقيقت هم دا دئ چي په کندهاري ګړدود کي د دغو دوو سربلونو استعمال ديوه نالوستي شخص څخه هم نه غلط کېږي. دوی (په خره سپور) (هيڅکله هم نه وايي. په داسي حال کي د(په) دغه شان استعمال په نورو لهجو کي عام دئ. (٢

پوهاند زيارصاحب په ويې پوهنه کي د دغو سربلونو د سم استعمال ټول موارد راوړي دي چي په يوه برخه کي زه د داسي يوه پښتانه په توګه چي د پوهاند دوکتورزيارصاحب د څېړني په تاييد مي د دغو سربلونو سم استعمال د مورله غېږي څخه زده کړی دئ ، موافق نه يـــــم او هـــــغه (پلانی پرکوم کال مړدئ)، په دې برخه کي بايد (په کوم کال کي مړدئ) کړه شکل وي ځکه زما د څېړني له سره (on)او (in) مخي په دغه مشخصه برخه کي د کندهاري ګړدود استعمال د انګرېزي ژبي له . ناسم(on 2006) کره دئ او (in 2006) خوله په خوله برابردئ. په انګرېزي ژبه کي هم

اروانباد علامه رشاد(رح) په دې برخه کي د ګوربت مجلې دلومړي کال په شپږمه ګڼه ، ٢٣مخ کي داسي څرګندوني کړي دي:" د(په) او (پر) ترمنځ توپيرسته. (پر) د استعلاتوری دی ، پرمېزباندي ، پرچوکۍ باندي کښېناست ، پرمېزيې کتاب کښېښود(٣)، پرمايې پورباندي دی او داسي نورد(پر) په کلمه باندي راځي او(په) د ظرفيت او آليت لپاره راځي (۴). مثلا په لښته يې وواهه. دلته (په) د آليت دنده اجراکوي. په کورکي دی ، په مکتب کي دی ، دلته د ظرفيت مانا ورکوي." او کله چي مرکه چي د(په کال) او (پرکال) په برخه کي توضيحات څني غوښتي دي ، نوعلامه مرحوم ورته داسي جواب ورکړی دئ:"... که (کي) ور سره راسي بايد (په) وکارول سي ولي هلته

(c) ketabton.com: The Digital Library

د ظرف زمان مفهوم ورکول کېږي. ظرف پر دوه ډوله دی ، يو د زمان ظرف دی او بل د مکان ظرف. په کورکي ، په مکتب کي دا ظرف مکان دی. په پسرلي کي دا سي کېږي ، هغه وخت هغه د زمان ظرف دی، په کال کي دا سي کېږي يا دا سي وسول، دا ظرف مکان دی نو هلته د ظرف مکان لپاره تر(پر) ، (په) غوره ښکاري او د استعلا لپاره بيا تر (په) ، (پر) صحيح دی."

د(په) او (پر) د استعمال له پاره ترسمي لارښووني وروسته ځينو ليکوالو ديوه غلط فارمول پيروي پيل کړه او هغه دا چي که په دغو سربلونو پسي وروسته د(کي ، سره) کارېدئ ، بايد(په) وليکل سي او کنه نو(پر) سم دئ. ددې فارمول (postposition)او ستربل حالت کي راځي او هورې او ستربل نه (instrumental غلطي په دې کي ده چي (په) کله کله په(آلي-ورسره ملګرى کېږي. لکه(په لښته يې وواهه) . د دغه غلط فارمول پالونکي په دا تېرمثال کي هم (پر) ځکه استعمالوي چي وايي وروسته او ستربل نه دئ راغلئ. نو يې (پرلښته يې وواهه) وليکي . د(په لښته يې وواهه) او(پرلښته يې وواهه) جملې د معنا له مخي له مځکي تر اسمانه پوري توپيرسره لري. (په لښته يې وواهه) معنا د وهلو وسيله يې (لښته) وه ، لرګى يا توره يا بل څه نه وه. (پرلښته يې وواهه) معنا د وهلو انګېزه يې لښته وه. ښايي وهلى يې په سوکانو ، په لغتو يا په لرګي . (وي خوجنجال يې پرلښته سره پېښ سو(۵

د دغه ناسم استعمال ليکوال د(شينيت) له معافيت څخه په کته اخيستنه باندي د خپل ځان ليکنه معياري ګڼي او د نورو پرسمو مشورو غوږنه نيسي. په نتيجه کي يې د معيارترپردې لاندي يوه لويه ګډوډي رامنځ ته کړې ده او د ښاغلي منلي خبره د معيار محتسبانو هم غوږونه کا نه اچولي دي. دې : مثالو ته ځيرسئ چي له (ورځ مجلې ۶ کال ، ۳_۴ ګڼې)څخه اخيستل سوي دي

(ناسم_" دالله دلوى او عظيم ذات پرامر د نړۍ ټول مسلمانان دعبوديت ..." (۱مخ

.... سم _ دالله دلوى او عظيم ذات په امر د نړۍ ټول مسلمانان دعبوديت

(ناسم_" د همدغه کال د شعبان په ۲۳ د پنجشنبې پرورځ ...."(هماغه مخ

سم _ د همدغه کال د شعبان پر ۲۳ د پنجشنبې په ورځ ...."

(c) ketabton.com: The Digital Library

(ناسمـ" پرپښتني درنښت ـ اداره" (۲مخ

. سم ـ په پښتني درنښت ـ اداره

(ناسمـ" محمدګل خان مومند بابا داخلاقو او شخصيت پرلحاظ د سپېڅلي کرکتړ ...." (۹مخ

..... سم ـ محمدګل خان مومند بابا داخلاقو او شخصيت په لحاظ د سپېڅلي کرکتړ

(ناسم ـ" سردار علي احمد جان ... کابل ته واستول شو او پرتوپ وويشتل شو" (۱۰مخ

سم ـ سردار علي احمد جان ... کابل ته واستول شو او په توپ وويشتل شو . پرتوپ وويشتل شو معنادا چي پرتوپ يې ودراوه او په توپک يا بل څه يې وويشت. يا بله معنا يې دا سي کېداى سي چي دتوپ پر سر باندي يې ترمنځ شخړه سوه ، په نتيجه يې دهمدې شخړې له اسيته وويشت. خو په توپ وويشتل شو ، معنادا چي دوژني وسيله يې توپ و. دتوپ مخي ته يې وتاړه او توپ ته اوروركړ.

(ـ ناسم" دوزيرصاحب زيات ناچاپ آثاريې ځان سره دچاپ پرهيلې ساتلي وه." (۱۱مخ

. ـ سم ـ دوزيرصاحب زيات ناچاپ آثاريې له ځان سره دچاپ په هيله ساتلي وه

(ـ ناسم ـ" ... دپخوا پرخبر ..." (۹۲ مخ

سم ـ .... دپخوا په خبر

(ناسم ـ" ... په عوامو کښې پر استاذ صاحب (رح) مشهورو ،" (۹۸مخ

.سم ـ ... په عوامو کښې په استاذصاحب(رح) مشهورو

پر استاذ مشهورو)معنادا چي تر استاذ زيات مشهور. خو(په استاذ مشهور) ومعنادا چي دوهم نوم) . يې استاذ و ، خلکو استاذ باله

(ناسم ـ" ... پر امر بالمعروف لاس پوري کړو ...." (۹۸مخ

(c) ketabton.com: The Digital Library

....سم ـ په امربا المعروف لاس پورې کړو

(ناسم ـ "په ګل اغا شېرزي ځان مرګي برید شوی" (ټول افغان ویبپاڼه ـ ۳۱ ـ ۷ ـ ۲۰۰۲ ع

. سم ـ پر ګل اغا شېرزي ځان مرګي برید شوی

په ګل اغا شېرزي برید شوی معنا دا چي ګل اغا شېرزي پخپله په ځان پوري بمونه تړلي وه . او پر ګل اغا شېرزي برید شوی معنا دا چي د برید هدف ګل اغا شېرزی و ، چي له منځه یې یوسي .

(ناسم ـ " د ۱۳۶۶ لمریز کال پر کب میاشت ...." (ښکلا مجله ۲ ګڼه ۴ کال ۵۸ مخ

سم ـ د ۱۳۶۶ لمریز کال د کب په میاشت کي .... ، یا د ۱۳۶۶ المریز کال په کب میاشت کي .... دلته میاشت د زمان ظرف دئ .

(ناسم ـ " د خپل مطبوعاتي کارله پیله را پر د ېخوا ...." (هماغه مجله هماغه ګڼه ، ۵۹ مخ

.... سم ـ د خپل مطبوعاتي کار د پیل را په د ېخوا

(ناسم ـ د ۱۳۷۹ لمریز کال د تلي پر میاشت ...." (هماغه مجله ، هماغه ګڼه ، هماغه مخ

. سم ـ د ۱۳۷۹ لمریز کال د تلي په میاشت کي . دلته هم میاشت د زمان ظرف دئ ، نه استعلا

(ناسم: "که بو میان پکې پر لږه کي (اقلیت) واوړي ..." (پښتو ، پښتانه ۲۳۱ مخ

سم : که بو میان پکې په لږه کي (اقلیت) باندي بدل شي . پر لږه کي

او ښتل معنا دا چي د بو میانو شمېر تر لږه کي زیاتیږي . او ښتل د زیاتېدلو معنا ورکوي . په ۲۳۲ مخ کي بیا دا تېروتنه سمه سوې ده .

(ناسم: "... د قلم پر ژبه ترمو ږ را رسولي دي." (پښتو تاج التواریخ ـ ج مخ

. سم: ... د قلم په ژبه ترمو ږ را رسولي دي

. حالت کي د (په) استعمال صحیح دئ (instrumental) د قلم ژبه دلته آله ده . په آلي

(c) ketabton.com: The Digital Library

(ناسم: ٌ قضاوت پرلوستونکیو اړه لري ٌ (پورتنی اثر ـ ه مخ

. سم: قضاوت په لوستونکیو اړه لري

. په پارسي کي هم په دغسي جمله کي (به) تر (بر) سم دئ او د(به) پښتو معادل (په) دئ

(ناسم: ٌ لس بارو ړونکي خره به مي تل پرغوجله ولاړوو .... ٌ (هماغه اثر ـ ۱۱۹مخ

.... سم: لس بارو ړونکي خره به مي په غوجل کي ولاړوو

خرپه غوجل کي ولاړوي نه پرغوجل . غوجل دلته مکاني ظرف دئ او په ظرفي حالت کي (پر) يې کره شکل دئ . ٌ پر او خورولاړ وي ٌ لا اسعمالیږي ځکه هلته in = استعمالول سم نه دي ، بلکي په . یورازاستعلایي حالت موجوددئ

(ناسم: ٌ ... پرلاند نیوژبو خبري کولای شم او لیکونه یې هم لوستلای شم ٌ (هماغه اثر ۳۱۷مخ

سم: په لاند نیوژبو خبري کولای شم او لیکونه یې هم لوستلای شم . پر ژبو خبري کولای سم یعني دنو مو ړو ژبو په باب معلومات ورکولای سم ، خو په ژبو خبري کولای سم معنادا چي نو موړي ژبي مي . زده دي

ناسم: ٌ که چېرته د افغانستان دو ګړو پا چاد هغوی هم دین نه وي او په هغوی حکومت کوي.... ٌ ((هماغه اثر ۳۲۹مخ

. سم: که چیرته د افغانستان دو ګړو پا چاد هغوی هم نه وي او پر هغوی حکومت کوي

په هغوی حکومت کول) یعني د هغوی په واسطه حکومت کول او په دې صورت کي حکومت (معنادا افغانستان خلک . خو (پر هغوی حکومت کول) معنادا میرله خوادا افغانستان . پر خلکو حکومت کیږي

ناسم: ٌ ... د خوقند ښار ترنیولو وروسته یې هلته نوی ښار جوړول پیل کړل او پر (سیم) ښاریې ونوماوه (... ٌ (هماغه اثر ۱۲۴مخ

(c) ketabton.com: The Digital Library

. سم : ... د خوقند ښارترنيولوورو روسته يې هلته نوی ښار جوړول پيل کړل او په (سيم ښار) يې ونوماوه

د(په) او(پر) دا تول ناسم استعمالونه له ناسمي لاربښووني څخه پېښ سوي دي. دليکونکي له پاره . فارمول د(کي ، سره) سته والی اونه سته والی دئ اودې خبري پرناسمه لارروان کړی دئ

دا مثالونه دومره ډېردي ،چي که تول راوړم يو کتاب به ځني جوړسي. دا وراني تول دمعيارپه نامه ناکافي لاربښوونوپېښ کړی دئ که يې له خپلي لهجې سره سم ليکلی وای ، ښايي دومره زياتي ورانۍ يې نه درلودلای. زه پرلهجه باندي اعتراض نه کوم. ماته پخپله لهجه کي هم ځيني ګرامري ورانۍ رامعلومي دي.هروخت مې چي اړتيا احساس کړې ده ، بې پردې مي بيان کړي دي او دخپلي لهجې زلميوليکوالوته مي يې دسمولوسپارښتنه کړې ده. خودلته دا وراني ناسمو لاربښوونو منځ ته راوړی دئ. دغه ځای دئ چي زه وايم معيارپه فيصلو او فرمانو نسي عملي کېدلای اوکه عملي سي بيادا سي دنګلي هم لري. معيار بايد دښوونځي له تاداوه تدريس اوورو ښوول سي. دا ديوې ورځي ، يوې لسيزي اويوه کال کارنه دئ په تېره بيا دافغانانو په دا وسنۍ پاشلې ورځ کي چي دپښتونشرات يې په سلوکي نوي ترخپل هيواد دباندي سرته رسېږي. دمعياربېړۍ له اروپا څخه نسي پرلار برابرېدلای

. اومزله ته رسېدل يې هم نسلونه غواړي

ويي پوهنه ــ ۴۷ مخ (۱)

په دې برخه کي زمااودښاغلي استاد صميم صاحب ترمنځ يوه دوستانه ادبي مناقشه يووخت (۲) راغلې وه. اروا ښاد عبدالجليل وجدي صاحب په دغه وخت کي په تورنتوکي و. ماته به يې پخپل تول صداقت سره ويل ، چي د(په) او(پر) په دغه مباحثه يې سرنه خلاصيږي. علت يې دا وچي دده په محيط کي هم ددغو سربلونوناسم استعمال عام واو ده خپله مورنۍ ژده کړې قاعده نه سوای . هېرولای

. مرکه چي داستاد په ژبه کي تصرف کړی دئ او د استاد خبري يې په خپل زعم معياري کړي دي(۳)

. په ګوربت کي (عاليت) راغلی دئ چي دمرکه چي تېروتنه ده (۴)

(c) ketabton.com: The Digital Library

. وګ: لېمه مجله ـ کال ـ ګڼه ـ مخ ـ د دې قلم لیکنه (۵)

(c) ketabton.com: The Digital Library

دمجهولي (ې) لانجه

دختیځي اولویدیځي اوجنوب لویدیځي لهجې ترمنځ دمجهولي (ې) داستعمال په برخه کي ښه پوره محسوس اودپاملرني وړتوپیرونه سته. دې توپیروته پاملرنه نه کول اوترسرېې تېرول یاپه یوه جرأتمندانه حکم سره ګام تراړول اوهیسته غورځول دپښتوژبي په ګټه کارنه دئ. په پښتوپښویه (دربیم چاپ)کي راغلي دي چي سویل ـ لویدیزه ګړدودي ډله ٌد نورو (منځنیو، سوېل ـ ختیزواوشمال ختیزو) ګړدودي ډلوپه وړاندي له تاریخي پلوه زیات رغاونیزلرغونوالی لريٌ خوله دغي ارکاییکي ځانګړتیاووسره سره یې په کره لیکلارکي له پامه غورځولې ده (۱)دغه ځانګړتیاوي یې چي بېله مثالوپه ډېره مختصره توګه هیسته ودوري راوړي دي، دکتاب دوه مخه یې نیولي دي اوپرزیاته کړې یې ده چي کهٌ دکندهارۍ پښتو دغه پاسنۍ ځانتیاوي یومخیزه په پام کي ونیسوٌ نودغه د پښتو پښویه کتاب به دوه چنده غټ سي. دغوځانتیاوو یا ځانګړتیاووته یېٌ بېقاعده ګۍٌ ویلي دي. اوس نوکه خوک په دې برخه کي نظرځرګندوي خو د لایسنس نه لرلومتروکه به پرداککړۍ وخوري اوورته وبه ویل سي چي ته د ویلو حق نه لرې. مګرکه لږڅه دبیان آزادي موجوده وي نودیوچاپه ذهن کي هرومرود اپوښتنه پیدا کیږي چي د پښتودیويٌ ارتې بیرتې ګړدودي ډلېٌ هغه ځانګړتیاوي چي په یوازي سردنوروتولو ګړدودونو په پرتله دیوه بشپړکتاب په اندازه حجم لري(۲) اوترنوروګړدودونوېې تاریخي لرغونوالی هم منل سوی دئ، د(بې قاعده ګیو) په نامه هیسته غورځول دعلم لارده ؟ دانصاف لارده ؟ عملي لارده ؟ له تعصبه خالي لارده ؟ دیووالي لارده ؟ کره لارده ؟ کومه لارده ؟

دپښتوپښویه کتاب دلومړي چاپ (۱۳۶۲ش) اودریم چاپ (۱۳۸۴ش) په سریزوکي دمحتویاتوله مخي خورازیات توپیرونه سته، چي ځیني دغه توپیرونه دلوستونکي په ذهن کي یولړنوري پوښتني هم را پیدا کوي. دکندهاري ګړدودپه اصطلاحٌ بې قاعده ګۍٌ چي ښاغلی مولف یې په آب وتاب بیانوي، دلومړي چاپ په سریزه کي نسته. له دې امله دلوستونکي په ذهن کي داخبره ورګرزي چي آیا ښاغلي مولف ته دکتاب دلومړي چاپ پروخت دغهٌ بې قاعده ګۍٌ معلومي نه وې

(c) ketabton.com: The Digital Library

؟ هرومرو معلومي وې. نو دنه یادولو علت یې څه و ؟ ښایي دابه یې مصلحت نه وي ګڼلی چي دنورولهجوپربې قاعده ګیوباندي سترګي پټې کړي اویوازي کندهاری ګړدودلوستونکوته د ً بېخرته بې قاعده ګیو ً درلوونکی وښیي. که دا ښاییدنه رشتیاوي ، نو نن هم ددې راز ورانوونکو قضاوتو یادونه د مصلحت پرمقوله نه سي برابرېدلای. د پښتو په دې دونه زیاتو لهجو کي یوازي دیوې لهجې په اصطلاح بې قاعده ګۍ بیانول ، پخپله د ً سکه او ناسکه ً مفهوم ذهن ته تداعي کوي. زما بشپړیقین دئ چي ښاغلي مولف ته د پښتو د نورو لهجو ګرامري بې نظمۍ هرومرو څرګندي دي. پرهغو باندي غوږونه کانه اچول او دیوې مشخصي لهجې په مقابل کي دریځ نیول ، پخپل ذات کي مناسب کارڅه چي ، لادلاسه خصمانه عمل دئ .

دلومړي چاپ په سریزه کي ددغو یادوونو دنسته والي دوهم تعبیر داسي هم کېدلای سي چي ښایي اوس به یې ً تو به له مېړنو خالي لیدلې وي ً. ځکه ددریم چاپ پروخت دهمدې مغضوبې لهجې درې ویونکي ستوري (علامه حبیبي ، استادبینوا او علامه رشاد) اودغه راز ژبپوهني نورتول متخصصین ډاکټران دلحدبندیان سوي ول. ګویا د پوښتني اوباز خواست څوک نه و پاته. په دغه صورت کي زه نورڅه نه سم ویلای ، یوازي به دومره قدر ووایم چي خدای دي دا ښاییدنه نه رشتیا کوي .

د پښتو پښویه ددریم چاپ د سریزي په ۱۵ مخ کي څرګنده سوې ده چي دلویدیځ ګړدود ځانګړتیاوو د په پام کي نه نیولو حق یې د نومړې لهجې د ً پرتلیزلړه کیوالي ً له امله ترلاسه کړی دئ. د حیرانتیا ځای دادئ چي ددغي فتوا ورکوونکي له پښتو ټولني سره لانجه پردې وه چي هغوی په ریفرنډم ژبني مسایل حلول. اوس دی پخپله د اکثریت و اقلیت په حکم یوه پراخه لهجه په پام کي نه نیسي او ځانګړتیاوي یې له تاریخي قدامت سره سره ، چي دی یې پخپله هم مني ، (بېقاعده ګۍ) بولي او په ګرامر کې نه راوړي. که دا ځانګړ تیاوي ټولي (بېقاعده ګۍ) وي ،نو ددې خبري خو معنا داده چي د پښتو ژبي ټول تاریخ پربې قاعده ګیو ولاړ دئ. له لویه سره یې ګرامر بې قاعده دئ او س دوی معیاري ګرامورته جوړوي. ځکه ددغو ځانګړتیاوو تاریخي لرغونتوب خو مولف پخپله هم منلی دئ. آیا دا خبره به له امکانه وتلې وي ، چي دا ځانګړتیاوي د پښتو خپل ګرامري اصول وه ، وروسته ترخځي ولمني پکښې راغلي دي. په هرصورت دا بېلتون پاله فیصله پخپله

(c) ketabton.com: The Digital Library

دکره لیکنې پښتو مخه نیسي او په دغه صراحت یې یادول خود جرأتمندۍ یوه نمونه کېدلای سي مګرد "مصلحت" پر مقوله باندي یې برابرول ، لکه وړاندي چي مي هم وویل ،له عقله لیري ښکاري.باید وو وایم چي د اقلیت او اکثریت خبره یوه بې بنیاده ادعا ده. د پښتو دلوید یځي لهجې ویونکي یوازي (کندهار، هیلمند او سیستان...) ښوول سوي دي ، په داسي حال کي چي په دې لهجه باندي دکندهار ، هیلمند ، زابل ، ارزګان ، نیمروز، فراه ، غور ، هرات او بادغیسولایتونه،په شمالي کي دغوربند او شینوارو د ولسوالیو پښتانه، د پروان ولایت پښتانه (له ساپیو او داودزیو پرته) ، دمیمنې ، مزار ، بلخ زیاتره پښتانه اودکوچیانو لوی اکثریت لړوډ پر رېغیږي (۱) او ما چي یې دواک فونډیشن دا حصائیوله مخي یوه تقریبي اندازه معلومه کړه نو یوازي په افغانستان کي ددې لهجې ویونکي څه دپاسه درې میلیونو تنوته رسیږي. که دډیورنډ دناولي کرښي هاخواته پښتانه ور سره یو ځای سي، نویې شمېر دوه چنده زیاتیږي. ددومره پراخ نفوس لهجه د پښتوګرامر په یوه کتاب کي په پام کي نه نیول او په دې منطق ، چي د کتاب حجم په زیاتېږي !، ترهغې ګام اړول له حق خوړلو پرته بل څه نه سي بلل کېدلای. له ژبي سره که د معیار تر . پردې لاندي داسي لوبي رواني وي ، نودي پښتنوته خدای خیرورپېښ کړي

په بل غشي ټوپک هیڅ ویشتلی نه یم

که ویشتلی یم خوبیا په خپل ټوپک یم

(دخوشحال خان خټک مرغلري ـ ۲۳۳مخ)

. پښتوپښویه ۱۴،۱۵مخونه ـ دریم چاپ (۱)

پر دغه لهجه باندي هربرت پنزل امریکايي ژبپوه یو بشپړ کتاب کښلی دئ چي د نړۍ په ټولو (۲) مشهوروکتب خانوکي سته او اروا ښاد الهام په پښتو ژباړلی دئ. نه پنزل او نه الهام دا خبره کړې ده . چي دغه لهجه پربې قاعده ګیوولاړه ده. دوی دواړه دژبي متخصصان وه

(c) ketabton.com: The Digital Library

چې ــ مې ــ کې

په اوسني مروج ليکدود کي د غه ضميرونه په اوږده (ي) ليکل کيږي او په لويديځه لهجه کي په لنډه (ي). دلويديځي لهجې له قاعدې سره سم ، چي ځيني کسان يې بېقاعده ګي بولي ! که په اوږده (ي) وليکل سي ، د معنابدلون پېښوي او چې= چي يې ، کې= کي يې ، مې =مي يې معنا ښندي. د کره ليکنې پښتولارويانو د دغي قاعدې شخړه په يـــوه (نې) ورشلولې ده او وايي چي دا دکندهارګړدوددئ ، موږ په معيارکي نه دئ نيولئ. داکارېې د هغه په اصطلاح پروسيجرله مخي کړی دئ ، چي د پوهاند زيارصاحب له خولې ، دلاسليک رنګ يې وچ سوی لانه و ، بيا يوه لاسليک کوونکي ويل زه يې نه منم،ٌ زه د حبيبي صاحب او دده د پيروانولارپه رسميت نه پېژنم او بغاوت يې وکړٌ (۲) مادا پرو سيجرليدلئ نه دئ خواورېدلي مي دي ، چي په

هغه کي دلغاتو افراطي او پخپل سرجوړونه هم منل سوي نه وه.که دا خبره رشتياوي نو دکره ليکنې پښتولارويان نيم قرآن مني،نيم نه مني. د پروسيجرهغه برخه چي ددوی له اجنډا سره موافقه وي ، مني او نوري نه مني. په هرصورت دي پرېکړي له پښتود بواني ادب سره مشکلات زېږولي دي.زه به د دېواني ادب څومثالونه تاسي ته درکړم چي شاعرانو دغه لهجوي ځانګړتيا په . پام کي نيولې ده او شعري وزن يې په تړلی دئ

: د((کې = که يې)) مثالونه

ـ د حنان له کلامه ۱

داګوهربه دي په کارسي کې په غوږ کړې

درته وکـــــــړه ((حنان)) څه ويل مليح

(د يوان ۲۲ مخ)

(c) ketabton.com: The Digital Library

کې خبري کړي دوې سترګې خودبخوده

عجب نه ده پـــــــــرته وايي تل بېمار

(دېوان ۲۷ مخ)

په دواړو بيتو کي راغلي (کې) ظرفي ادات نه دي ، بلکي د (که يې) لنډ شکل (مخفف) دئ. اوس که يې څوک د (که يې) په بڼه وکاږي ، دلومړيونيم بيتيو وزن يوسېلاب زياتېږي او ميرزا حنان دومره ناپوه شاعرنه و ، چي د سيلابو په ترلوکي دي يې ستونزي درلودې. ده د شعرپه سيلابوکي خپله لهجوي ځانګړتيا په پام کي نيولې ده .

.د حاجي جمعه بارکزي له کلامه ۲

د((جمعه)) دزړه پرهاربه هلته جوړسي

کې رفــــــــوپه تاردزلفوکړي جراح

(د کابل چاپ ديوان ۵۷ مخ)

زړه مي درکئ زمـــــا ياره ستا په لاس

ستارضاده کې لوټل کړې که يې پاس

(دېوان ۲۸ مخ)

ددې ګلوتېربده دچـــــا پــــــــــــه يادديي

کې پرې اېښې پرڅای نه وای نايبان ګل

(دېوان ۸۱ مخ)

(c) ketabton.com: The Digital Library

په دې درېیو مثالوکي هم (کې) د (که یې) په مفهوم کارسوی دئ. په دوهم مثال کي خوشاعر دسېلابو په ترلوکي خپل مهارت اولهجوي ځانګړتیا ډېره ښه ښوولې ده. لومړی (کې = که یې) یې له خپلي لهجې سره سم راوړی دئ اودوهم وار که یې خپله لهجه په پام کي نیولې وای ، نیم بیتی یوه هجا لږېدی ، ځکه یې نود (که یې) په بڼه راوړی دئ او سېلابونه یې په پوره کړي دي. لکه وړاندي چي اشاره ورته وسوه ،د حاجي جمعه بارکزي دغه دېوان ښاغلي هیوادمل داروانباد علامه رشاد باباتر نظر لاندي تهیه کړی دئ اولارښود استادیې په دغه باریکي سر ښه ورخلاص کړی دئ . ځکه یې هرځای ودغه راز مورد ته په لمن لیک کي د (کې = که یې) توضیح ورکړې ده

د ((چې = چي یې)) مثالونه

ـ د میرزا حنان له کلامه ۱

دفلک دباغوان لاس دپرېکېدو دئ

پرجــــــهان چې دبېلتون تخم کاره

(دېوان ۱۲۱ مخ)

ګل ورقي دخپل ځان ورکړې وباد ته

چې لیدلئ ستادمخ دخــط رقم دئ

(دېوان ، یوسل وڅلورشپېتم مخ)

په دواړوبیتوکي (چې) د (چي یې) مخفف شکل دئ.که یې د (چي یې) په بڼه وکاږو ، دبیت دهجاوو شمېر دیوه په اندازه ورزیاتوي. په دې لاندي مثالو کي بیا د (چي یې) په معنا نه دئ . راوړل سوی

چي دخط سبزې یې ځای په رخسارونیو

(c) ketabton.com: The Digital Library

زمــــــــادزړه آیینې ځکه زنګارونیو

(دېوان ۱۰۱ مخ)

اوس که دپورتني بیت (چي) دمروج لیکدودله مخي (چې) ولیکل سي ګویا دشاعرمراد به (چي . یې)وي اودامعنا له بیته سره سرنه خوري

دالیدلې یې غمزه ده ستاد سترګو

چي آهوله ښاره کوچ وکړ بري ولاړ

(دېوان ۳۲ مخ)

په دي بیت که (چي) د (چې) په بڼه وکښل سي ، د (چي یې) معنا ښندي اوپه دې صورت کې به نو (آهو) له عمومیته ووزي او په یوچا یا

یوځای به اړه ولري.همدا سببونه دي ، چي زه د (چي) کلمه په دغسي مواردو کي په اوږده یاء نه . کاږم

ـ دجمعه بارکزي له کلامه ۲

چي خنداکړه په شاهۍ دبادشاهانو

په سپېرو ایـــــرولړلي ملنګان ولاړ

(دېوان ۲۸ مخ)

ننګ ونام و سود و زیان ددنیاپرېږدي

چي خالص وي پـــردیداربانديغرض

(دېوان ۷۲ مخ)

(c) ketabton.com: The Digital Library

په دې دواړو بیتوکي (چې) د (چي یې) لنډیز دئ او په حاشیه کي ښاغلي مرتب ورته اشاره کړې ده .

د حاجي جمعه بارکزي په دېوان د (چې = چي یې) لمنلیکونه دان د پاسه دي. زه د دغي باریکۍ د نوري څرګند تیا له پاره نور مثالونه هم

. راوړم

: د ((مې = مي یې)) مثالونه

وکتوتــه یې د سترګو حیرانېږم

چي مې کل هډونه کړه رېزه رېزه

(د حنان د دېوان ۱۲۸ مخ)

دا د به څوکړم د بې رحم یارله جوره

پرسینه مې د تېغ کین وواهه ولاړ

(د حنان د دېوان ۳۲ مخ)

په لومړي بیت کيٍ شاعر خپلو هډونو ته اشاره لري ، چي کوم بل چا ور(رېزه رېزه) کړي دي. که یې دلته د (مې) پرځای (مي) راوړی وای ، نو به بیا د بیت معنا داوای ، چي حنان خپل هډونه پخپله (رېزه رېزه) کړي دي.په دوهم بیت کي یې خپله سینه مطلب ده ، چي بې رحم یار ور باندي د کین تیغ وواهه او ترې ولاړ. که دلته هم (مې) د (مي) په بڼه وکښل سي ، مطلب به داوي ، چي حنان پر پخپله سینه باندي پخپله د کین تیغ وهلی دئ او بېرحمه یار یې د ده تر دغه کار وروسته تللی دئ. دغه سبب دئ ، چي زه د جملوله سیاقه سره سم (مي) او (مې) دواړه کاروم. خو په مروج لیکدود کي

(c) ketabton.com: The Digital Library

، چي کره لیکدود ! هم بلل کېږي ، یو شکل لري او په اوږده یا ء یې کاږي. په دې لاندي بیت کي . وګورئ ، شاعر((مي) د (مي یې) په معنا نه دئ راوړی

صحیفه مي دزړه وګــورئ عالمه

پکښې نقش دئ کلي احوال د ترکو

(دېوان ۹۷ مخ)

.اوس به د دغه راز لنډیزو نو نور مثالونه هم په ګډه سره ولولو

: د ((نې = نه یې)) مثالونه

ـ د حاجي جمعه بارکزي له کلامه ۱

نه خبر د عشق په زیان یاست

نې خبر یاست پـــــه حاصل

(دېوان ۸۰ مخ)

نې ازل له ابتداء سته چي و کله

خاوند نه لـــــــري ابد نه انتها

(دېوان ۳۹ مخ)

ـ د حنان له کلامه ۲

چي نې خوري ، نه یې نوم ښه نه د خدای پاروي

(c) ketabton.com: The Digital Library

دغـــــه هسي استغنا خـــــــه په کار نه ده

(دېوان ۱۱۵ مخ)

له دي خپله زړه ګیله کړم ډېره ډېره

چي دیار کــوڅې ته تئ نې کړم خبر

(دېوان ۳۰ مخ)

د دواړو شاعرانو په مثالو کي (نې) د (نه یې) مخفف دئ او که یې لنډیزه بڼه ونه کښل سي ، دنیم بیتي په وزن کي یوه یوه هجا زیاتېږي .

د ((بې = به یې)) مثالونه

۔ د جمعه بارکزي په کلام کي ۱

چي بهار بې پـــه راتللو شګفته سو

دغه هسي لاله رخه خوبرویان ولاړ

(دېوان ۶۷ مخ)

په هوا بې د دیدار کړي فراموشه

هم جنت هم یې زینت هم یې لذت

(دېوان ۴۸ مخ)

۔ د حنان بارکزي په کلام کي ۲

(c) ketabton.com: The Digital Library

که مي سر که مال که عقل دئ که صبر

تردیدن بې کـــــړم قربان د شکرلب

(دېوان ۱۳ مخ)

چي شهید په تېغ د ستر ګو سي حنانه

پس له مرګه بې لګېږي پر مزار شمع

(دېوان ۵۳ مخ)

:ـ د علامه رشاد بابا (رح) په کلام کي ۳

خود بې نه ټولېږي مړي ، خود بې ملک په وینو رنګ وي

د قـــــــوي له جوغه غـــــــاړه چي هر چا ده غړولې

(افغان ولس مجله ـ پنځم کال ، لومړۍ ګڼه ، ۲۹ مخ)

په دې ټولو مثالو کي (بې) د (به یې) په معنا راغلې ده او د نـــفی (بې) نه ده . په دې لاندي بیت کي (بې) د نفی په حساب کارسوې ده .

تمام عمر بې له وصله بې نصیب یم

لکه زخم د ناسـور حاصل مي یاس

(د حنان دېوان ۴۵ مخ)

(c) ketabton.com: The Digital Library

زما څخه لکه چي د مثالونو بر خه لړ څه اوږده سوه. پر همدې ځای بې پای ته ورسوم او لوستونکي دي د (تې = ته يې) ، (زې = زه يې) ، (سرې = سره يې)او نور په لسو مثالونه د حاجي جمعه بارکزي (په دیوان کي ولولي. (۳

مادمخه د اسي فکر کاوه چي دا قاعده یوازي په کندهاری لهجه کي سته خود حمید مومند په کلام کي مي هم وموندله :

له آسمانې میرخمن کړم

داشـــــنادمـــــهرداد

(دیوان ـ ۸۵ مخ د ۱۳۲۲ ش چاپ ـ د هیواد مل په زیار)

(په حاشیه کې ورته کښلي دي: آسمانې = آسمان یې (۴

یا:

ماته سره په وینو خـــوله لبوه لیده شی

چې د ظلم په پیسه پیرودی پان خورې

(دیوان ۳۴۳ مخ)

په لمنلیک کې ورته کښلي دي: چې = چې یې

یا:

لادې صافه آئینه اوســهٌ حمیدهٌ

چې دا هسې وهرښکلی ته حیرانې

(دیوان ۳۸۲ مخ)

(دې بیت یې هم په حاشیه کي کښلي دي: حیرانې = حیران یې (۵

(c) ketabton.com: The Digital Library

له دې او ږدو څرګندونو او مثالو څخه به لوستونکو ته روښانه سوې وي ، چې دا یوه عادي د رسم الخط مسئله نه ده چې څوک یې بس په دې خبره حل کړي چې " دا ګړدودي لانجه ده .... دا موږ په لږکیو کې راوستې ده " او څو کرښې وروسته بیا وایو " دالوی پرابلم دی. دا عجیبه ده چې په اروپایي ژبو کې د غه کلیتیکس (واړه کلیمات) ټول بې اکسینټه دي او په کندهارکې اکسینټ لري ، دا د اکسینټ مسئله ده چې له نورو ګړدودو سره توپیرلري. " (٢) چې لوی پرابلم یې ګڼئ نو بیا یې ولې په پام کې نه نیسئ ؟ ولې حساب نه پرکوئ ؟ ولې تحلیل وتجزیه نه کوئ ؟ ولې یې نفی کوئ ؟ د دې منطق څه دي ؟ دلیل یې بس همدا دئ چې " دا موږ په لږکیو کې راوستې ده ". دا ټولې پوښتنې مستدل جواب غواړي .

. پښتو او پښتانه د ژبپوهنې په رڼا کې ـ ۳۰۳ ، ۳۰۴ مخونه (۱)

ښکلا مجله ـ ۴ کال ، ۳ ګڼه ۵۰ مخ (۲)

د مثالو د ابرخه ما په یوه مقاله کې چې ډاکټر بسم الله امیر په جواب مې کښلې وه ، هم راوړې ده . (۳) . دا مقاله په کندهار مجله څلورم کال دوهمه ګڼه ، ۱۳۸۴ل کال کې چاپ سوې ده

د عبدالحمید مومند په کلیات کې چې د ښاغلي محمد آصف صمیم په زیار برابر سوی دئ (۴) ۱۳۸۳ل ، دا بیت په همدې بڼه راغلی دئ خو څرګندونه یې ورته کښلې نه ده . د کابل د پښتو ټولنې . د ۱۳۳۰ش چاپ دیوان او د حمید درو مرجان ـ د سید انوارالحق جیلانی ترتیب ، دا غزل نه لري

د عبدالحمید مومند کلیات او درومرجان کې دا بیت همدا سې بې له توضیح راغلی دئ(۵)

ښکلا مجله ـ ۴ کال ، ۳ ګڼه ۵۲ مخ (۲)

(c) ketabton.com: The Digital Library

ښځينه جمعي

په تحميل سوي کره ليکنۍ پښتو کي د ښځينه جمع له پاره يې په تولو حالاتو کي اوږده(ې) په پای کي وراچولې ده لکه ښځې ، منې ، سترګې ، هوټلې ، ژړاوې ، اناګانې، ميندې ، کړکيانې ، خروټې ، شينوارې اوربشې ...(۱) اودلويديځ ګړدود ، چي د کندهاري ګړدود په نامه هم يادېږي ، ځانګړتياوي يې د ٌبې قاعده ګيو ٌ په حساب کي شمېرلي دي. زه به تاسي لوستونکوته د دې لهجې . د ښځينه جمع قاعده بيان کړم اود دغي قاعدې مثالونه به کلاسيک ادب کي هم درکړم

په لويديځه لهجه کي هرهغه ښځينه مفرد نوم چي په پای کي يې زوره کی او فشاريې پر لومړۍ څپه وي ، د جمع په صورت کي يې پای ته (ي) ورلوېږي. لکه :

ښځه ښځي

کونډه کونډي

پېښه پېښي

منډه منډي

تنده تندي

لنګه لنګي

لنډه لنډي

ونډه ونډي

(c) ketabton.com: The Digital Library

او هرهغه ښځینه مفردنوم چي په پای کي یې زور(فتحه) او فشاریې پر وروستی څپه وي، د جمع په شکل کي یې پای ته (ې) ورلوېږي. لکه :

منه منې

لنده لندې

غرمه غرمې

پېښه (تقلید) پېښې

سږمه سږمې

کونده کوندې

دنده دندې

اوږده اوږدې

ددې قاعدې د څېړلو په نیامت مي د حمید مومند او اشرف خان هجري دېوانونه هم وکتل.

د حمید دېوان (۱۳۶۳ش کال چاپ ـ کابل) په ۲۸۰ مخ کي یوه غزله سته چي مطلع یې دا ده :

چي زغمم ستا د رقیب بدي فتنې زه

یاره کله یـــم داهسي بې کینې زه

ددې غزلي نوري قافیې (یینې ، سینې ، نینې ، پښتنې ، ستنې ، آدینې ، مدینې) کلمې دي چي مفرد شکلونه یې (یینه ، سینه ،نینه ، پښتنه ، ستنه ، آدینه ، مدینه) دي او دټولو فشار پر وروستی څپه دئ ځکه یې نو د جمع شکلونه په اوږده یې باندي د (پښتنې) پر وزن جوړکړي دي. په ۳۱۵مخ کي بله غزله سته چي مطلع یې دا سې ده :

(c) ketabton.com: The Digital Library

څه حکمت دی چي مي نه چوي لا سینه

یــــــــاره ســــــتا د رقیبانو په کینه

. ددې غزلي نوري قافیې (یینه ، مدینه ، مهینه ، نینه، پشمینه ، رنګینه ، کمینه ، ارتینه) دي

په دغو ټولو قافیو کي یوه لاهم داسي نه ده ، چي فشار دي یې پر لومړۍ څپه وي او که فرضاً حمید مومند (غمنینه ، اوربشینه ، شیرینه ...) دوروستۍ څپې په فشار تلفظ کولای ، هرومرویې په دې دوو غزلو کي راوړلي .د پښتو او پارسي په پخوانیو شاعرانو کي دا دود موجود و ، چي تر وسه وسه یې په غزل کي ټولي هم مثلي قافیې راوړلي او دا یې پر ژبه باندي د شاعر د تسلط نښانه بلله . په ۱۴۷ مخ کي هم دتیرو دوو غزلو په شان ورته قافیې راغلي دي. له دې مثالو څخه داسي ثابتیږي چي . دحمید په مومندۍ لهجه کي د اوسنۍ لویدیځي لهجې په شان دښځینه جمع قاعده موجوده وه

د اشرف خان هجري په دېوان کي هم دغه قاعده پالل سوې ده. دده دېوان (د ۱۹۵۸ع چاپ- : پېښور) په ۴۷۲ مخ کي یوه غزله په دې لاندي مطلع باندي ثبت سوې ده

ددنیا خــــــونه دباد په مخ ایرې دي

پائنده چارې هورې دامسخرې دي

ددې غزلي نوري قافیې یې (خورې دي ، دېرې دي ، ښهرې دي ، تېرې دي ، اسرې دي ، منارې دي ، هورې دي ، پېرې دي ، سپېرې دي ، سورې دي) سره ترلي دي. په دې قافیو کي یوه لاهم داسي نسته ، چي فشار دي یې پر لومړۍ څپه وي .که اشرف خان هجري (ښځه ، ونه ، لمنه ، ....) ددوهمي . څپې په فشار تلفظ کولای ، هرومرویې دلته راوړله

په ۴۸۲ مخ کي یوه بله غزله هم سته چي دقافیې کلمات یې (ښهرې ، تېرې ، ایرې ، دېرې ، سورې ، څېرې ، آیرې؟ ، خورې ، پرې ، پېرې ،زهرې ، اسرې ، مېرې) راوړي دي. دلومړي دفتر په ۲۱۲ مخ کي دهمدې قافیې په شان راغلي کلمات (خورې ، انبارې ، سورې ، نغارې ، درې ، سفرې ، زرې ،

(c) ketabton.com: The Digital Library

تېرې ، طرې ، څهرې ، دېرې ، ایرې ، اګرې ، سیرې ، ښیرې ، هدیرې ، چهرې ، مېرې ، فوارې ، سپېرې ، منارې ، آرې ، خورې ، دیورې ، مسخرې ، دهرې) دي. دټولو فشارپرورو ستی څپه دئ .

د مقطعاتو په **۵۴۰** مخ کي هم د (زمانې کړې ، شکرانې کړې ، رخنې کړې ، معنې کړې، خزانې کړې ، ویرانې کړې) سره قافیه کړي دي .

. درباعیاتو په **۵۲۴**مخ کي یې هم (خولې کا ، قیصې کا ، پسې کا) په قافیو کي سره اوډلي دي

له دې څخه معلومیږي چي د اشرف خان هجري په خټکه لهجه کي هم دلو یدیځ ګړدود په شان قاعده جاري وه . که اشرف خان هجري (ونه ، ښځه ، لنډه ، ونډه ،...) دوروستی څپې په فشار تلفظ کولای ، دلته به یې د جمع شکلونه په قافیه کي هرومرو مونډل سوي وای .

خو په اوسني معیارکي دغه قاعده د(بې قاعده ګیو) په کتارکي راوړل سوې او د"کتاب د پنډ ېدو" په دلیل !بیاله پامه غورځول سوې ده . که د پښتو معیارټاکونکو په دې برخه کي د بې قاعده اکثریت ؟ پرځای باقاعده اقلیت ؟ او کلاسیکه ادبي پښتو په پام کي نیولې وای ، لکه د(په) او (پر) په برخه کي چي یې نیولې ده ، زما په فکر به یې ډېر معقول کار کړی وای (۲) . اوس چي یې دا کار نه دئ کړئ ، نولړترلږه خو دي د هغه چا پر لیکنو د اعتراض ګوته نه ږدي ، چي دا قاعده پالي .

ژبني مسایل د اکثریت په معیار(هغه لا هم شکمن اکثریت) حلول د ژبنیو اصولو پر منطق برابرېدلای نه سي او داسي ښکاري چي د دغه شان فیصلو ترشا دي د ناژبنیو اصولو بې منطقي پرته وي.
د ناژبنیو اصولو د بې منطقی ترزهرجن شپول لاندي هر رازبلا وبتر را غونډېدلای سي. د ژبې خواخوږي باید ځوان نسل ته دغه بلا وبتر و رانتقال نه کړي .

پښتو پښویه ـ ۹۱ ،۹۲ مخونه (۱)

د عددي جمع په برخه کي پوهاند دوکتورزیارصاحب (دوې نجونې) لیکي ، نه (دوه نجوني). (۲) خونوریې بیانه پالي او د کره لیکني محتسبین هم ډېر سرنه په ګرزوي. ښخه چي ولي ؟

(c) ketabton.com: The Digital Library

التباس ته نه پاملرنه

: (Is= ـ دی He= التباس ته نه پاملرنه (دی

په اوسنۍ کره لیکنه کي ددې التباس په باب فکرنه دئ سوئ. ملاً په دې جمله کي (دی زماورورودی) ، لومړی (دی) مفرد غایب ضمیراودوهم(دی) فعل دئ خودواړه په (ی) لیکل کیږي .که دلهجوپه وړاندې ښه نیت موجود وي ، نودغه التباس له لویدیځ ګړودځخه په استفادې سره : په دې ډول لیري کېدلای سي

Is= او دئ He = دی

په کره لیکنه کي وینې (می بینی) اووینې (خون) یوشان لیکي ـ سرې (سرخ) اوسرې (امبار) . یوشان لیکي ـ ورځې (می روی) ، ورځې (روزها) ورځې (ابروان) یوډول لیکي

. سره التباس لري (she = ترهغې دې وروسته (۱) ، دغه (دې) له ښځینه مفرد غایب ضمیر(دې

لړې) دلړل له مصدر ځخه له (لړې)= دوریځولړې سره التباس لري ، البته که دواړي په (ې) وکښل) . سي

. اوداسي نورډېرمثالونه

داچي ویل کیږي دلویدیځي لهجې (وسو) له (وسو = وسوځېد) سره په التباس کي واقع کیږي اودهمدې دلیل له مخي یې په (بې قاعده ګیو) کي راوړي ، زماپه خیال پوخ دلیل نه دئ. دارنګه التباسونه په نورولهجوکي هم سته خوهغوته څوک (بې قاعده ګۍ) نه وایي. لکه په دې لاندي : مثالوکي

(c) ketabton.com: The Digital Library

شوم (شدم) له شوم (نحس) سره ؛

شوله (دانجلۍ واده شوله) له شوله (یوډول خواړه) سره اودغه له شوله (تېره تېغ) سره ؛

شوه (دانجلۍ واده شوه) له شوه = کښته سره ؛

که شوه د (شیوه) په شکل ولیکل سي نوله (شیوه = طریقه) سره ؛

کښته (پایین) له کښته (ازکشت) سره ؛

. لاړ (رفت) له لاړ (دمرغلرولاړ) سره . اونورډېرالتباسونه

. زه دااالتباسونه دالفبې پرنیمګړتیاوراړوم . په نوروژبوکي هم دغه رازالتباسونه سته

په پارسي کي برد (یووړ) له برد (یخ ، سوړ) سره ؛

شد (سو) له شد (دفشارنخښه) سره ؛

. در (دروازه) له در (مرغلري) سره

په شان) red فعل ماضي حالت په عین سپیلینګ خو جلاتلفظ سره (د (read) په انګرېزي کي د
. جوړېږي

پښتوپښویه ــ دریېیم چاپ ــ ۲۹۷ مخ (۱)

(c) ketabton.com: The Digital Library

دايې لابله

(ناسم ـ ٌ اوهغه ټولي هیلي او امیدونه ترښاوورولاندي شول ٌ(١

. سم ـ اوهغه ټولي هیلي او امیدونه ترخاوورولاندي شول

(ناسم ـ ٌ چې له کتاب ، لوست او قلم سره ددې دلېونی مینې اندازه ترې له ورایه لرېدای شي ٌ(٢

سم ـ چې له کتاب،لوست او قلم سره ددې دلېونی مینې اندازه ترې له ورایه لګېدای شي. لرېدل = کمېدل

(ناسم: په ټولو هغوولایتونوکې چې سک لګکې ژوندکوي .... (٣

.... سم: .... په ټولو هغوولایتونوکې چې سک لږکې (اقلیت) ژوندکوي

روږد) کلمه د (عادت) پرځای کارول یوه ډېره بېخونده ترجمه ده. (روږد) کلمه د(اموخته) په معنا استعمالیږي. (مورېک په کندو روږد سوی دئ ، یعني د کندولارېې موندلي ده هره ورځ ورته راځي. غل مو په کورروږدسوی دئ یعني خوواره یې غلا راخخه کړې ده. غلا دغله عادت وي مګرداچي اوس زموږدکورلارموندلې ده ، نوواېوچي زموږ په کورروږدسوی دئ. که (روږد) . دعادت له پاره استعمال کړویعني غله زموږله کورپرته دبل کورغلا اصلا کوي نه

ٌ دايې روږد و ٌ(پښتوتاج التواریخ ٢٢٠ مخ) په هیڅ صورت سره داسې معنا نه ورکوي چې (دايې . عادت و). له بلې خوا د(عادت) کلمې دپښتوکولو ضرورت څه دئ ؟ هره کلمه باید پښتونه سي

ٌ زماروږد دا و ٌ په مطلق ډول ددې جملې ترجمه نه ده ،چې وایي (عادت

. من این بود). داټوله بېخوندي دسوچه توب له (عادت) څخه راپیدا سوې ده

. پل) او (قدم) یوله بله توپیرلري)

(c) ketabton.com: The Digital Library

"داکړدی دامپراتوردتره دزوی له کیږدی نه دېرش پله (قدمه) ... لرې درول شوې وې." (هماغه اثر۱۲۳مخ)

پل) په خاوره یاختېه کي دانسان یاحیوان دپښې اینښولوله امله جوړي سوي نخښې ته وايي چي) اوږدوالی دپښې په اندازه پوري اړه لري او ښايي دانسان پل د۲۵ ـ ۳۰ سانتي مترو په شاوخوا کي وي. خو ،له (قدم) څخه مراد(ګام) دئ چي اوږدوالی یې دیوه مترپه شا و خوا کي اټکل کېدلای سي. په تېره جمله کي یې مراد ګام دئ یعني دا کړدی د امپراتورله کړدی څخه دېرش متره لیري وه. که یې دېرش پله وبولو ، نو دافاصله باید ددرومترو په شاوخوا کي وي. ماته داخبره بیا هم عجیبه ښکاري چي آخر د(ګام) کلمه بایدولي استعمال نه سي ؟ د دا راز مثالو بیانول په رشتیا سره یو بل کتاب لیکل راڅخه غواړي.

بینوا ویبپاڼه ـ ۱۲جولای ۲۰۰۷ (۱)

ټول افغان ویبپاڼه ـ دبي بي سیده عارف ... کتاب ته د استاد صمیم سریزه ـ ۱۱زمری ۱۳۸۵ ش (۲)

بینوا ، ۲نومبر۲۰۰۷، د میرویس جلالزي رپوټ دباباناننک د ۵۳۹یم تلین په مناسبت (۳)

(c) ketabton.com: The Digital Library

مونږ ــ موږ ــ موږه

دلیکني معیارلارویان داسي فکرکوي چي لیکنه په فیصله باندي سمیږي. که دکاغذ پرمخ څه ولیکل سول نوګویا معیارهم تطبیق سو. پوهاندزیارصاحب وایيً �. موږپه ننګرهارکي داستونزه درلوده چي موږ، مونږاو �. موږدومره وکړه چي لیکدودموورسم کړ. اوس ننګرهاري (لیکوال ، شاعر، څېړونکي (ن) غورځولی دئ.ً (۱

خودهمدې مجلې په ۱۷مخ کي داستادیوه اروابنادشاګرد ، چي استاد یې دروزني خبره لاهم کوي ، په یوه شعرکي مونږ،موږ ، موږه درې واړه

. استعمال کړی دئ

!ً موږه دي وینومانږ

خوموږدي وینوبېږی

زمونږمیلي ، پرهدیروتږولېدلً

زه له دغه استعمال سره هیڅ رازمشکل نه لرم. دشاعرشعر مي خوښ دئ اودپښتوشعرپه ویاړونوکې شمېرم. نه کوم اعتراض پرلرم اونه په زړه کي کومه خیره. نه له نوموړي لهجې سره دښمني لرم اونه بې احترامي. له یادوني څخه مي مراددادئ چي یوازي مودکاغذپرمخ په فیصلوځان خوشاله کړی دئ. ژبني ، ټولنیز ، اوسیاسي اصلاحات که په فرمانوباندي منځ ته . راتللای نوبه زموږهیواداوس دنړۍ په ډېرو پرمختللو هیوادوکي شمېرل کېدلای

تردې یادونووروسته نوباید پوښتنه وسي چي: آیادمعیاریت هڅه بري ته رسېدلې ده ؟

ښکلامجله۴کال ۳ګڼه ۵۰مخ (۱)

(c) ketabton.com: The Digital Library

ایادمعیاریت هڅه بري ته رسېدلې ده؟

دژبې معیاریت دیوه پروسیجرپه لاسلیک اودیودوودروکتابوپه تالیف بري ته نه سي رسېدلای. دادمعیاریت پرلورلومړي ګامونه دي خودادپټې سردئ ، پټې وروسته سوورور دئ. بري ته لاډېرګړنګونه پاته دي چي ووهل سي. په پروسیجرکي راغلي لاربښووني چي له ښوونځي نیولې بیادټولومطبوعاتواومیډیا په ګډون هرځای عملي او منل سوي نه وي ، دبري ادعاکول یوه شاعرانه باته ده. انفرادي هڅي خودډېري ستاینې وړدي مګرکافي په هیڅ ډول نه دي. ترڅوژبه له تاداوڅخه کره نه سي ، له ښوونځي څخه کره ژبه ونه ښوول سي ، په ښوونځي کي بیاددولت پروګرام ورته عملي نه سي ، ژبه کره کېدلای نه سي. اوس به سمدلاسه هغومره ګوله اخلو چي هضمولای یې سو ، چي یوه موهضم کړه بله به اخلو. داکه کلونه نیسي، که لسیزي ، که پېړۍ. چاره نسته .

که مودُ ګډې مي باربېري ، زوی مي راملاکړهٌ فارمول پرتطبیقاوه ، دغسي ژبه به ځیني جوړه کړئ لکه دانن چي یې په رادیوګانواوانټرنیټ کي اورئ اولولئ یې .

وماعلینا الی البلاغ .

(c) ketabton.com: The Digital Library

دمعیاري ژبي عامیانه درک

دمعیاري ژبي عامیانه درک

اولهجوته په سپکه سترګه کتل

دا یو منفي بهېردئ ، چي زه ببربرم خدای مه کړه تاداویې پرتعصب باندي ولاړنه وي. ددې بهېرلارویان دمعیارله پاره یوازي یو محک لري او هغه دپښتوپه مرستندویو فعلونوکي په (شین) باندي د(سین) اړول او په هغه پوري اړوند تلفظونه دي. که چاداکار کړی وي ، ژبه یې پرمعیاربرابره ګڼي ، نورکه یې هرڅه بلاوبترا وله ګرامرڅخه سرغړوني کړي وي ، دهمدغه یوه محک په خاطرورمعاف کېږي. دې بهیرڅه د پاسه نیمه پېړۍ دافغانستان پرمطبوعاتو او میډیا باندي واکمني چلولې ده. ددې منفي بهېر له امله ډېرمستعد اود خورا ښه میکرو فونیک آوازښتنان پښتانه په کابل رادیوکي دویاندۍ له حقه بې برخي سوي دي ، دډېرښکلي آوازلرونکي محلي سندرغاړي د خپل هنر دښوولوله حقه محروم سوي او ورپسې مایوس سوي دي او هغه هم په دې مضحک دلیل چي د(ږغ) لغت یې دتاریخي انتخاب په حکم د مور له غېږي څخه (دغږ) په شکل زده کړی او اوربدلی نه و .(١

ددې منفي بهېرلارویان په نظراوخبروکي داسي ښیي ، چي ګویا دوی لیکنۍ پښتویوه کول غواړي خوپه عمل کي یې دخلکوپه خولو کي دژبي دبدلولوناکامه ،بې معنا اوبې منطقه هڅه پیل کړې ده
.

دې منفي جریان پښتوژبي اوپښتنوته ډېرتاوانونه رسولي دي اوکه یې مخه په یوه سالم اوټول افغاني تدبیرونه نیوله سي ، لابه یې نورهم ورسوي. دهمدغه منفي بهېرپه وړاندي دفاعي عکس العمل هم د پښتنوپه ګټه تمام سوی نه دئ اومنفي انحرافات یې زېږولي دي چي د اند ېښني وړدي .

(c) ketabton.com: The Digital Library

علامه رشاد (رح) دګوربت مجلې له خبریال سره دمرکې په ترڅ د مرکه چي ددې پوښتني چي ٌ د سیمه ییزي لهجې د کارولو په اړه موخه نظردی لکه ځینې لیکوال وشول فعل مشتقات په سول لیکي، داچې په ګڼ شمېرځایونو کې ټکرمنځته راولي ،لکه (وسول) چې اوربدونکی یې کیدای شي (سوځېدا) وانګېري ،ښښنه غوړام تاسې هم دهمدې لارې پیروي کوئٌ په جواب کي داسي ویلي دي :

ٌ داسي ملتبس کلمات خو په ژبه کي خوراډېروي. ددې مانا داسي نه ده چي وسول. ددې صحیح تلفظ خووسوځل دی. نو په هغه شکل دي یې راولي بیا به له دې التباس څخه خلاص وي (۲).
اما مسئله داده چي دلته تاریخي سلسلې باید سړی په نظرکي ونیسي. کوم وخت چي فیصلې سره کیږي ، هغه وخت پردې مفصل بحث په کاردی. نو د لهجاتو قطعي ترک یابیخي ترک دا په هیڅ ژبه کي نه ستته... دامسایل په ګرده دنیاکي ستته. ددنیا په ګرده ژبوکي ستته. بحث دي وربانديوسي اودې ته په کرکه کتل ښه کارنه دی ، مناسب کارنه دی. (وسول) ثوک لیکي ، ودې لیکي ، (وشول) ثوک لیکي ، ودې لیکي ، (وشي) ثوک لیکي ، ودې لیکي او (وسي) لیکي ودې لیکي. ولي دا باعث د اختلاف نه ګرځي. موږتاسي دغه اوس فارسی چي وینو دې فارسی کي ثومره تفاوتونه ستته په لیکنه کي ستته اویوازي فارسي نه ده په نوروژبو کي هم همدغه اختلافات (موجوددي (۳) . نودغوته دومره په اهمیت کتل زماپه فکرلږخه تنګ نظرښیي ٌ(۴ .

کله چي دنوري نړۍ په راډیوګانوکي د پښتوپروګرامونه دسیاسي انګېزوپه تونګ ددغه منفي بهېرتراغېزوتلې پیل سول ، نوځینو پښتنوته په خپله هغه ژبه باندي دویاندۍ اوکارموندلو زمینه برابره سوه ، چي دمورله غبرې یې زده کړې وه. خو په هماغو پردېسو موسسو کي هم کله کله ددغه منفي برداشت پلویان دخپلو پښتنوورونو دکار او زیارمخه نیسي .

پروین فیضزاده ملال په دې برخه کي خوراترخه حقایق بیان کړي دي. وګ: ښکلا مجله ـ ۳کال ـ (۱) ۲ ګڼه ـ ۱۲۴مخ

(c) ketabton.com: The Digital Library

داوسنۍ کره لیکني التباسونه ما(هوتک) دهمدې کتاب په (۱۱۲ مخ) کي راوړي دي ، د معیار (۲) محتسبین بیا په هغه کي ری نه وهي .

د ا اختلافات دهمدې کتاب په (۲۹ـ۳۱ مخونو) کي ولولئ (۳) .

وګ: ګوربت مجله لومړی کال ۲ ګڼه ـ ۲۵ مخ (۴) .

(c) ketabton.com: The Digital Library

دکره ليکنې پښتوداوسنۍ هڅې

دکره ليکنې پښتوداوسنۍ هڅې

دنه تطبيق اوله هغې سره دمخالفت عوامل څه دي ؟

انګرېزي ژبې دمعياريت له پاره زاړه ديني متون(ټکستونه) درلودل ، عربي ژبې هم درلودل او ځينونوروژبوهم. اروانښاد علامه رشادوايي" عرب که مثلاً دقريشولهجه غوره يامعياري ګڼي هغه خوقرآن پکښې نازل سوى دئ اما په پښتوکي خوداسي يومتن موږنه لروچي هغه دي تقدس هم ولري او هغه دي دومره جامعيت هم ولري او دهغه تلفظ دي يا دهغه ليکدوددي موږومنو � " (١)ځکه نوکله چي ددې ژبودمعيار اړتيا منځ ته راغله ، دغوزړومتونودمعياري ژبې ديوه تاداو په توګه سترړول ولوباوه. خوپه پښتوکي موږزاړه ديني متون نه لرو. د خيرالبيان متن خودروښان پيرپه ژوندکي لادروېزه خېلوداورلمبوته اچاوه . ترلسمي هجري پېړۍ وروسته چي نورادبي کلاسيک متون راپاته دي، په هغوکي دخطانوله خوالاسونه وهل سوي دي. دهغو لهجې،دجملوجوړښتونوته دخطاط له ذهنيت سره سم تغيروركړه سوى دئ(٢).ځکه نودمعياري پښتوله پاره په دغه مشخصه برخه کي د نوروهيوادو د ژبپوهانو پرپلوباندي ترمزله رسيدلاى نه سو. موږبايد د پښتوپه برخه کي خپله مشخصه اودژبې اودهغې دويونکوله عيني اوواقعي حالت سره سمه لاروا خلو. لکه وړاندي چي موخوواره ويلي دي ، پښتودپښتنوله ژوندڅخه سيوا په خلاکي مطالعه کولاى نه سو . داخبره دلمرپه شان يوحقيقت دئ چي پښتودخپلوګاونډيوژبوپه پرتله وروسته پاته سوې ده اود پوهاند دوکتورزيارداخبره دکاڼي کرښه ده چي ويلي يې دي" دپښتودفرهنګي سيالۍ کمزوري اووروسته والى دخپلې وروسته پاتې ويونکي ټولنې پايله ده . ددې جرړه بايدپه اړوند ټولنيزبشپړتيايي بهيرکي وپلټواوهغه داچې ديولړتاريخي ـ جغرافيايي اونورولاملونوپربنسټ پښتني ټولنه په يوه وروسته پاتې مخ ځمکواکي ټولنپير(فورماسيون) تېرني پېرکې(٣)ځنډبدلې پاتې اويوه برخه يې چې ځمکواکي(فيوډالي) هغه ته رسېدلې ، بياهم ترډېره پښه پرځاى پاتې شوې ، نو په دې توګه پښتانه له هندي اواورياني(پارسي) خپلوانو او ګاونډيو سره په هيڅ ډګرکي دسيالۍ جوګه شوي نه دي اوپه ټوليزډول ترې لړترلړه

(c) ketabton.com: The Digital Library

یو ټولنیز پړاو وروسته دي .... (۴) دې او دې ته ورته نورو عواملو نه یوازې دا چې پښتانه یې له خپلو ګاونډیو څخه" یو ټولنیز پړاو" وروسته پاته کړي دي ، بلکي د هغوی د ژبنیو ګړدودو تر منځ اړیکي یې هم سره لیري ساتل سوي دي. د پښتو د بېلابېلو لهجو ویونکي ان تر دا انزدو کلونو پوري لا هم یو د بل په ژبه باندي په پوهېدلو کي جدي ستونزي درلودې. د یوې پښتو د منځ ته راتګ له پاره دهغې د ویونکو ترمنځ یووالي او نږدېکت ته اړتیا سته. هرکله چي دغه ارمان تر سره سي بیا به د ژبي دیوکېدلو له پاره یوه کوچنۍ هڅه هم ډېر کار وکولای سي. د ژبي د ویونکو ترمنځ نږدېکت ځانته مشخصه ټولنیزه او اقتصادي زمینه غواړي. د ټولنیزاو اقتصادي ژوند په یوه مشخصه مرحله کي دغه راز نږدېکت ممکن کېدلای سي. دغه ټولنیزه او اقتصادي مرحله ځینو پوهانو د سرمایه داري نظام ټینګښت بللی دئ او د ژبي د معیاریت خبره یې د دغه رازیوه نظام په سته والي کي ممکنه او عملي ګڼلې ده چي تر ډېره ځایه یې خبره د منلو وړ هم ده (۵.

لکه وړاندي چي مي اشاره ورته وکړه ،پښتانه درې څلورلسیزي وړاندي یو د بل په لهجو ډېر لږ پوهېدل.اوس دا ستونزه لږڅه مخ پر حلېدو روانه ده. زما خپله د پوهنتون تجربه د یوه عیني واقعیت په توګه دا ده چي د پښتو ژبي د ویونکو ترمنځ د لهجوي اختلاف له امله له بده مرغه فاصله سته. مونږ چي د پوهنتون په لیلیه کي د لومړي ځل له پاره د پښتو د بېلابېلو لهجو له ویونکو سره د یو ځای کېدو زمینه وموندله، هلته په دغه واقعیت باندي ډېر ښه پوه سوو. هورې به مونږ ته یو د بل پر ټوکو خندانه راتله. که مونږ کندهاریانو به پخپلو منځو کي ټوکي کولې او ژبني ظرافتونه به مو یو بل ته سره تبادله کول ، پکتیاوال او ننګرهاریان به اریان راته تللي و او پوښتنه به یې کول: دا تاسي پر څه خاندئ ؟ دغه راز مونږ یووخت دورد ګود ټوکو دا وربدلو پر وخت له هم دا سي حالت سره مخامخ سوو . له دې څخه ښکاري چي درې څلور لسیزي وړاندي لا د پښتنو محصلینو ترمنځ د لهجو په پوهېدنه کي مشکلات موجود ول. دا ستونزې اوس ورو ورو د حلېدو پرلور رواني دي خو مزله ته لا ډېر مورږنه پاته دي. نو ګویا هغه شرایط چي له دې ټولو لهجو څخه د یوې معیاري لهجې د راوتلو له پاره لازم دي ، لا تراوسه پوري نسته .

دنړۍ د نورو ژبو تجربو راښوولې ده او لکه تاسي چي د انګلیسي ژبي په برخه کي ولوستل ،د معیاري ژبي تر ټاکلو وړاندي باید د هغې د لهجو ټول لغات حتی المقدور راغونډ سي. په

(c) ketabton.com: The Digital Library

پښتوکي داکارخولاڅه کوي ، دپښتولهجولغوي زېرمي له سره کتلي سوي نه دي. دپوهاند زیار صاحب انفرادي هڅي په دې برخه کي دستاینې وړدي خوکافي نه دي. که د پښتودټولو لهجوله کتني څخه مراد هغه هڅي وي چي د افغانستان دژبپوهني داطلس برابرولو پروخت (۱۳۴۱ـ۱۳۵۱ ش) سر ته رسېدلي وې ، نو دهغوڅېړنو په سرنوشت خوتر۲۰۰۰م کال پوري ددغي موسسې مدیر اروانښادداکټرالهام لاهم خبرنه و. اروانښادالهام په دغه کال لیکلي دي:" ... دکابل پوهنتون دژبواوادبیاتودپوهنځي له ځلموپوهانوڅخه یوټیم جوړشو ، چې اول وروزل شي اوبیادژبوپه ثبتولولګیاشي. په دې ډله کي زیار، اخګ اوپالوال هم برخه لرله. دې ډلي ... دژبني ګړدودیزاطلس دتدوین لپاره یې ښایسته ښه مواد ثبت کړل. په آخرکې دغه مواد یونسکوته وسپارل شول چې دافغانستان دآریاني اطلس ورڅخه تدوین اوبیاخپورشي. خوله بده مرغه تراوسه پوري دهغه څرک ماته ونه لګېده." (۲) داروانښاد الهام دغي پوښتني ته پوهاندزیارپه حاشیه کي کښلي دي چي" دغو پوښتنوغبرګون دکتاب په متن کي دئ. ددغه اطلس دپروژې یوبل فعال غړي ډاکټرپالوال خولادغه مواد کافي هم نه دي بللي. ده څوکاله وړاندي داسي لیکلي دي:" ... دغه دسره او مستندولیکنوله پاره کافي ځکه نه بولم چي یوخویودژبپوهني موسسې غړي ددغي وظیفې دصحیحي بشپړوني له پاره پوره نه وه تربیه سوي. دوهم ـ دوی په لازمه مواداووسایلومجهز نه چي دموسسې غړو کارځني اخیستی دایران له (Questionery) وه. دریم ـ مم هغه دپوښتنو کتاب پاره ترتیب سوی و نه دافغانستان له پاره. څلورم ـ که څه هم دافغاني ژبوداطلس پروژه دیونسکوله خوا څخه حمایه کیدله مګربیاهم د موسسې دغړوله پاره دکاراوسیدني اوحمل ونقل مصارف اونور تسهیلات برابرسوي نه وه. ځکه نوپه نامساعدو شرایطوکي دصحیحو اومستندوکاروغوښتنه یوه غلطه توقع ده." (۷) ماله اروانښاد پوهندوی نوراحمد شاکرڅخه اورېدلي وه چي ددغو څېړنو یومتن دکابل پوهنتون دژبواوادبیاتوپوهنځي په الماریو کي ده پخپل لاس قلف کړی ساتلی و. پوهاندزیارصاحب اوس په دغه ترخه حقیقت خبرکړو چي دغه دلسوکلونودکارثمره دحزب وحدت په لاس د کابل دجنګوپرمهال داورپه لمبوکي لولپه سوه اوډاکټرزیارصاحب یې کله کله چي موقع ورته میسره سي دسویس دهیوادله کاپي څخه ګټه اخلي (۸) په هرصورت دمطلب خبره داده چي ددې ټیم دکلونو زیار او زحمت ثمره لا تراوسه دسویس له الماریوڅخه راوتلي نه ده اوپه پراخه توګه عامه استفادې ته وړاندي سوي نه ده. هرچاته دسویس

(c) ketabton.com: The Digital Library

)د تګ امکانات نسته چي استفاده ځني وکړای سي. د پښتو لهجو څېړنه که سوې هم ده نو د جوړښتو شکلونه به یې په انفرادي توګه ثبت سوي وي. دلغوي پانګي ثبت خولاترا وسه په structures) کړو غاړو ولاړ پاته دئ. که څوک دا ادعا کوي چي دلغوي پانګي ثبت هم بشپړ سوی دئ ، دا نو تر . یوې شاعرانه غټبازۍ په ها خوا بل څه نسي ګڼل کېدلای

پوښتنه دا ده چي د یوې پښتو او یوه لیکدود له پاره هڅي ولي ځای ته نه رسېږي ؟ ولي یې مخالفین پیدا کړي دي ؟ هرومرو څه خبره سته. خامخا ځیني عیني او ترذهن د باندي علتونه موجود دي چي د دغي مخلصانه هڅي په لار کي خنډ لوېږي. د دې پوښتني جواب په دې ساده استدلال کي نسي موندل کېدلای چي له نوي بدلون سره تل زاړه عنعنه پال مخالفت کوي. دا راز استدلال تر علمي تاداوزیات پر سیاسي بنسټ ولاړ دئ. د پښتو د یوه واحد لیکدود او واحدي ژبي له پاره خودچا خبره زاړه دود پال پر لویه لار ایله کړئ ، حتی په نوي پوهنه او ژبپوهنه سمبال کسان لا پر یوه لار روان نه دي او د معیاري لیکنۍ ژبي پر تاکلو باندي په یوه خوله نه دي .ښاغلی زیار صاحب پخپله وروستۍ مرکه کي وایي چي د وی یو پروسیجر د مرحوم حبیبي او مرحوم خادم او ډاکټر دولت محمد لودین په ګډون لا سلیک کړ خو خادم صاحب" بیا مخالف شو او ویې ویل چي زه د حبیبي صاحب او دده د پیروانو لار په رسمیت نه پېژنم او بغاوت یې وکړ..." (۹) حقیقت دا دئ چي زموږ د مشرانو استادانو علامه رشاد ، اروانښاد روهي ، مرحوم الهام ، اروانښاد شاکر ، مرحوم عطایي ،رفیع ،ډاکټر پالوال ، اونورو لیکنۍ ژبه له هغي ژبي سره چي موږ ته د معیار په نامه را ښوول کیږي ، له مخکي تراسمانه توپیر لري او حتی پخپلو منځو کي هم یو له بله سره فرق لري. دا پوهان چي ما یې تاسي ته نومونه وړاندي کړل ، ټول د ژبي خواخوږي او پر پښتو مین کسان وه او دي. زما خپل استنتاج دا دئ چي د دې لاري اصلي خنډ پخپله د پښتو ژبي او پښتنو په اوسني ټولنیز ، اقتصادي ، قبیلوي او سیاسي حالت کي دئ ، دې کار ته د پښتو او پښتنو په نه امادګي کي دي. هغه راز آمادګي چي ما یې د نورو ژبو په برخه کي یادونه وکړه. له دې بنیادي عامل سره چي نور واړه او کوچني عوامل ملګري سي نو . بیا د ریشاصاحب په اصطلاح" خبره بېخي غرکه سي"

تاسي وړاندي ولوستل چي په انګلستان کي د باسواد و خلګو د فیصدۍ په پام نیولو سره لا هم د ستندرډ ژبي د خوښنت هڅي چي له ۱۴ـ۱۵ میلادي پېړۍ څخه راپیل سوي وې ، ایله د ۱۹ پېړۍ

(c) ketabton.com: The Digital Library

په سرکي د نسبي بریالیتوب او عمومیت مرحلې ته ورسېدې. خود پښتنو د عمومي بېسوادۍ په سته والي او د بې ثباتو حکومتو، انقلابو او پاچا ګښتیو په موجودیت کي څرنګه ادعا کولای سو، چي د پښتو له پاره د معیار انفرادي هڅي د بري لوړ پوړ ته رسېدونکی دئ.

په کوچنیو او اړخکي عواملو کي یو عامل پخپله د دغه خوځښت د لارویانو په عمل او کړو کي پروت دئ، پخپله په پوهاند صاحب زیار کي پروت دئ، چي د دغه حرکت موسس او تیوریسن دئ. (۱۰) پوهاند زیار صاحب د خپلو عقایدو او نظریاتو پر سموالي باندي دومره ډاډه دئ، چي حتی دیوې سالمي مشورې د منلو له پاره لاهم تیار نه دئ. دی خپل ځان ته ټاکلي اصول او خپل استنتاجونه د کاڼي کرښي بولي. پوهاند الهام په دې برخه ډېره محتاطانه اشاره لري او لیکي" زیار... په ډېرو برخو کي په خورازیات باور او ټینګار غوځ حکمونه کوي او ښایي کومه ورځ دی پخپله هم یو ځل بیاپرې کتنه وکړي." (۱۱) پوهاند زیار صاحب په دې برخه کي دوستانه انتقاد ته لا" غاښن ماتونکی" جواب ورکوي. زه د دوی دغه عادت د دوی پر سیاسي او ایډیالوژیکي تفکر باندي تاوانوم.
زیار صاحب په سیاسي لحاظ په یوه داسي ایډیالو ژیک محیط کي رالښکېل سوی و، چي په لیکنۍ ژبه کي یې د سختو او حتی پاروونکو جملو او عبارتو کارول، له طبقاتي دښمن سره د نه پخلا کېدني مضبوط دلیل ګڼل کېږي او په محاسنو کي یې شمېري. پوهاند صاحب زیار له دغي ایډیالوجۍ سره خپل عقیدتي اړیکي هیڅکله هم پټې کړې نه دي او تل یې په زغرده بیان کړې دي. دا د دوی د سیاسي زړه ورتیا لوی ثبوت دئ خوله بده مرغه یې د دوی علمي دریځ ته زیانونه رسولي دي. د دغي ایډیالوژۍ په ادبیاتو کي د ټولونیوالو نورمونو پر خلاف، د سیاسي مخالف له پاره د" ځنځیري سپي" لقب ورکول رواڅه، چي د ستاینې وړ کار دئ. دوکتور زیار د خپلي معیاري لیکنۍ ژبې د منځ ته راوړلو د حرکت مخالفان هم په دغه شان ادبیاتو وهل او ټکول. د دوی له یوه جوړ سوي لغت سره چي چا مخالفت کړی دئ، د وی یې په مقابل کي غاښن ماتونکی جواب ورکړی دئ. دوی پخواني مشران پوهان په انک (توهین) سره دودپال وبلل او له دودپالو سره یې شعار" وړاندي دنوي دورانسازه .... پرلور" ورکاوه. له دودپال څخه بـه خلکو د" مرتجعینو او رجعت پسندو" معنا اخیستله. پوهاندصاحب په یوه مرکه کي چي په کتابي شکل چاپ سوې ده، د دغو مخالفو دانشمندانو په باب ډېر زیاتی کړی دئ چي وایي: "کاروان به تیریږي او سپي به غپیږي" (۱۲)

(c) ketabton.com: The Digital Library

ديوي پښتو !خوځښت هغه وخت خپل علمي ارزښت له لاسه ورکړ، چي د ثور انقلاب په ارزښتونو کي وګڼل سو . دا هغه وخت دئ چي پر هيواد باندي د کمونيستي او سوېټيستي استبداد ډاروونکي خپې مسلطي وې. له هر انقلابي عمل ؟سره مخالفت له سرسره لوبي وې. دا مخالفت که د سرپه زيان تمام سوی نه وای نو لږترلږه خوله وظيفې څخه د برطرفۍ او له بې سرنوشتۍ سره د مخامخ کېدلو په بيه هرومرو تمامېدئ. د دغي واهمې اغېزه وه ، چي پوهاند ډاکټر الهام لا د مقاماتو د ترټني له ډاره ځان په " ذهني کارګرانو "کي وشمېره (۱۳) چي زما يقين دئ پخپله د الهام مرحوم په نزد به هم يوه بازاري سياسي اصطلاح وه . د ژبي د معياري کولو له دغي مشخصي انقلابي هڅي سره د پښتنو پوهانو ستر غير ګوندي اکثريت مخالفت درلود . دغه وخت له بده مرغه د هيواد علمي مرکزونه له صلاحيت لرونکو مقاماتو څخه خالي سوي وه . اروا ښاد حبيب الله تږی ، استاد شپون ، ډاکټر پالوال د مهاجرت لاره اخيستې وه. علامه رشاد د ثور انقلاب له شامته په نامردۍ سره تقاعد ته سوق سوی و. له علمي مرکزو څخه ليرېتوب او هغه هم د بې وخته تقاعد په نامه،علامه مرحوم د ځان په حق کي ناحقي ګڼله او دې کاردونه ځورولی و ، چي ډېر کلونه يې له خپل نامه سره " متقاعد پوهاند "کيښ. اروا ښاد روهي که څه هم د هيواد خپلواکۍ ته ګواښونو سخت ځوراوه ،خو نه يې غوښتل له انقلاب سره په مخامخ مخالفت کي و درېږي. د پوهنتون غير ګوندي استادانو هسې شپه سبا کوله. د ژبپوهني پر ډګر يوازي پوهاند زيار پاته و او له هغه سره د انقلابي دولت ټول امکانات او مساعدتونه ملګري سول او له هغو څخه په استفادې سره يې د معيار کورنګي ته پونده ورکړه .دا حرکت يوازي او يوازي پرفردي اراده ولاړ حرکت و او د هغه وخت صلاحيت لرونکو مشرانو پوهانو ټولو ور سره ليکلی او ناليکلی مخالفت څرګند کړی دئ .

خو د انقلاب ځواک د چامخ نه کاته او نتيجه دا سوه ، چي پر پښتو خوارکۍ باندې دا نابللې مېلمه وتپل سو. دا چي اوس د هغه له پاره تاريخي سوابق جوړېږي او د پخوانيو ژبپوهانو نومونه اخيستل کېږي ، دا روا ښاد الفت او نورو مشرانو له خولې د موافقې په باب نقل قولونه ليکل کېږي ، ټولي هغه افتراګاني دي چي مفتري به يې خدای ته ور وړي.دا افتراګاني هغو هڅوته ورته دي لکه د پټې خزانې مخالفينو ، چي د علامه حبيبي ، استاد کامل او نورو مشرانو ترمړيني وروسته را منځ ته

(c) ketabton.com: The Digital Library

کړې وي. زمايوه ساده پوښتنه داده چي که دغه ژبپوهان د چا خبره ددې نوي جوړي سوي پښتوپلويان وه ، نويې بياولي همدا ژبه نه ليکله.ددغوپوهانواوژبپوهانو دليکنې ژبې په : خوندخوخوک مړېږي نه. تاسي دا څو عبارتونه وګورئ

اروابناد بينوا په هغه ژبه ليکنه کوي ، چي دده خپل پښتانه يې په ورځنيوخبرواتروکي کاروي. : تاسي دده دالاندي متن ولولئ

"دپخوانو پښتنو دعامي طبقي اوغريبانوخوهمدوني دلاسه وسوه چي پښتويې دزمانې دهررازطوفاني هرج ومرج څخه په خپلو سينوکي وساتله اوتردې وخته يې راورسوله. په سووسوو اورژبي شاعران پکښې پيدا سوه اودخپلي ژبې ادب يې ترخپله وسه پوري ، دنوروپه زروکالو روزل سووژبوله ادبه سره تقريباً څنګ پرڅنګ ودراوه. که څه هم دوی شاهان نه وه،مګربيايې هم خپل دغريبۍ په کورکي دملي پانګي زياتولودپاره رازراز(پټې خزانې) راغونډې کړې دي ، چي اوس يې کله دسليمان ماکوله کيږدۍ څخه نيمه چپاوسوې خزانه راباسي اوکله دمحمدهوتک پر(پټه خزانه) چي دپښتودهررازمرغلروډکه ده پيښيږي..." (۱۴)په دغه پښتومتن باندي به دمعيار محتسبين هرومرو دسيمه ييزي لهجې نوم کښېږدي، خوزما پوره باور دئ ،چي دپښتودهري . لهجې ويونکي ته په زړه پوري دئ اوخوښيږي يې

داروابناداستادګل پاچاالفت پښتوخود (خو) ځای نه لري. سرتر نوکه داولس پښتوده اوټول : پښتانه چي يې ولولي ، هرومروبه ژبې پر ټکوي. دايوه نمونه به يې ولولو

"دانسان په وجودکښې دوه شيه ډېرعزيزمعلوميږي چي يوه ته زړه او بل ته دماغ وايي. له دماغ نه . علم اوفلسفه پيداشوه اوله زړه نه شعر او ادب

اروپايان زړه دعواطفواونفسي احوالوځای ګڼي ، مسلمانان دايمان او عقيدې ځای ته زړه وايي. صبر،رحم،کرم، شجاعت،سخاوت دزړه کاردی. عشق اومينه په زړه کښې وي شعرله زړه نه الهام اخلي اوله زړه سره کارلري.... دعواطفوروزل دزړه کاردی اوشعرته دعواطفواو احساساتوظهوراوتجلياتوکوه طورواېلی شو .... همدغه عواطف او احساسات چې دشاعرله زړه)نه الفاظوته رانقل شي شعرترې جوړشي او په زړونواثرکوي". (۱۵

(c) ketabton.com: The Digital Library

علامه رشاد خولکه پخپله چي دروند او متین شخصیت و ، لیکنه یې هم درنه او په عین درنښت کي بیا (که یې د معیار محتسبین په سیمه ییز تورونه کړي) خوږه ده . راځئ چي ویې لولو:

"په نړۍ کي دریابونه ډېر دي او په هغو کي د کښتیو څه کمی نسته . زه چي ګورم په دغو کښتیو کي د پښتنو کښتۍ یوه خښمېدلي تندباد پسي اخیستې ده او په ډېره تیزي سره یې دنا بودۍ دګرداو لورته پوري وهي . زموږ د دریاب داوبو پرمخ نوري کښتۍ هم لیدلي کیږي خو هغه دې توپاني بلانه دي پسي اخیستي . زه نه پوهېږم چي د پښتنو په کښتۍ کي دامقناطسیت څنګه پروت دی چي زموږ د دریاب له هري غاړي څخه هر توپان چي پیدا سي وخپلي خواته راکشوي . زما په خیال کېدای سي توپانونه د پښتنو پر بلاوهلې کښتۍ مین وي او له هره یې بادبانو مچولو ته په ډېره لېوالتیا راداننګي .

آد پښتنو خواخوږو ! بلاموا خلم لیخي راوغړئ او پایخې رابډوهئ ، یوه ډله د بدبختۍ د مقناطیس په لټه کي سئ که موومو نو د دریاب تل ته یې ارتاو کړئ چي بیا د نړۍ مخ ونه ویني ، بله ډله د کښتۍ (هغه بادبانونه وشکوئ چي د توپان بلا پر مینه ده . (۱۲

اروانباد کاندید اکادمیسن سرمحقق محمدصدیق روهي چي کله یوه علمي موضوع لاهم بیانوي ، ژبه یې پرچانه درنېږي . تاسي دده د لیکنۍ ژبي جوړښتونو ته فکرو کړئ چي څومره روان دي:" میتود په اصل کي د٠میتودوس) په بڼه یوناني کلمه ده چي په لغت کي طرزالعمل (دیوې چارې د سرته رسولو طریقې) ته ویل کېږي . په عربي ــ دري ــ پښتو ژبو کي د میتود په ځای داسلوب، طریقې،روش، دود کلمې هم استعمالېږي . میتودو لو جی د میتود پوهنې معنی لري . میتودولوجي د فلسفې یوه څانګه ده چي په عام ډول د علم او په خاص ډول د هر ځانګړي علم د څېړنې منطقي اصول بیانوي ." (۱۷) . د ژبي رواني یې له دې امله ده چي د سوچه توب ناروغي ورلوېدلې نه ده . دافادې له پاره یې د خیل غیر پښتو لغتونه کارکړي دي هم یې مطلب په ښه توګه په . بیان کړی دئ او هم یې د ژبي خوند په زیات کړی دئ

اروانباد پوهاند حبیب الله تږی هم د مطلب ادا ینه د لغاتو ترسوچه توب نه قربانوي . دی لیکي :" کوم څېړونکي او مولفین چي وایي ترکي خلجیان د زابلستان په ځایي خلکو کي منحل شوي او په نهایت

(c) ketabton.com: The Digital Library

کې په پښتو غلځيانو بدل شوي دي هغوی په حقيقت کې د اخبره تصديقوي چې لږترلږه د دوهمې او درېيمې هجري پېړۍ په حدودو کې وزابلستان ځايي اوسېدونکي پښتانه وو ، ځکه جهان نامه وايي چې ترکو خلجيانو خپله ژبه بايلوده اودزابلستان دځايي اوسېدونکو ژبه يې زده کړه . که ترکو خلجيانو دزابلستان دځايي خلکو ژبه زده کړې وي ، که د غلځيانو ژبه تراوسه پښتو وي او غلځيان او خلجيان هم سره يو شی وي ، نو د خلجيانو د مهاجرت په وخت کې به د زابلستان د ځايي اوسېدونکو ژبه هرومرو پښتو وه . که نه وي نو نه بايد خلجيانو پښتو زده کړې وي او نه (بايد د غلځيانو ژبه پښتو وي.ʺ(۱۸.

د اروا ښاد پوهاند دوکتور محمد رحيم الهام ژبه هم د دخيلو لغاتو پرمخ خلاصه ده :ʺ په همدې ترځ کې د انستيتوت ترجوړېدو مخکې او وروسته ډېر کسان د عصري ژبپوهنې د زده کړې لپاره بهرنيو هيوادو ته لېږل شوي وو او وليږل شول ،چې په هغو کې عبد الاحد ياري ، نوراحمد شاکر، حبيب الله تږي او ماپخپله په امريکا کې ، عبد الحکيم هلالي ، لودين ، پولاد ، ماه ګل ، په شوروي اتحاد کې . ، اڅک په هندوستان کې او زيار په يورپ کې د ژبپوهنيزو علمونو لوړې زده کړې ترسره کړې

د اخلک په هيواد کې د ژبپوهنې په بېلا بېلو څانګو کې په تدريس ، تحقيق او ترجمو بوخت شول او له خپلې وسې سره سم يې کم يازيات علمي خدمتونه وکړل. د تږي اوزما توجه او تمرکز به زياتره پرعمومي تشريحي ژبپوهنه باندې وا وتدريس موکاوه ....ʺ (۱۹) په دې لنډ مثال کې تاسې وينئ چې . اروا ښاد الهام مطلب په ډېره روانه ژبه بيان کړئ دئ

د(تحقيق ، تدريس ، ترجمو ، توجه ، تمرکز ،...) لغتونه يې پيريان پر سترګو نه دي راغلي .ځکه نه دي راغلي ، چې دی پوهېدئ چې د دخيلو لغتونو ادې او باباچې د هرځای وي ، خو چې ژبې ته ننوتل . ، د هغې ژبې خپل مال ګرځي او په استعمالولو يې څوک نه ګناهکار کېږي

د استاد شپون نثر خوبيا په بل لا ليزار کشش لري . زه پکښې ورک وم چې کومه برخه يې انتخاب کړم ، : اخرمې د(ګټيالي) له اول مخ څخه اوله برخه راوا خيسته

ʺ د ادکا پرشی لانه وراغلی او هرشی هماغسې و چې پلرونو راپرېښی وو. غم ښادۍ تولې آشناوې هسې نه وچې د نيا ګل و ګلزار وه خومورورسره رورېدي وو ، قادر او حاجی زرداد لاهم خپل سودونه

(c) ketabton.com: The Digital Library

خوړل ؛ شاه محمد دوکاندار لاهم چې مې تللې دړه يې وهله ؛ موږ هلکانو لاهم دګاونډو دهقانانو د پالېزنه ختکي غلاکول ؛ کوډګرې او فالبينې لاهم خورجينې په شاکورپه کورګرځېدې ؛ دکلو ملايان لاهم دکونډو او هلکانو سره پر توګ ښکلي ګير کېدل. خو هرڅه پرخپل ځای وو او که چاشکايت درلود نو دخپلي ټنډې او تقدير نه ورپېښه شوې وه ....''

پوهاند زيار صاحب چې دخپلي جوړې کړې ژبې پرخلاف ليکنه وکړي نو دهرچا لپاره ډېره خوندوره، محاورې ته نژدې او کره وي لکه دالاندې مثال چې ماپه تصادفي توګه رااخيستې دئ :

''استاد حبيبي د دغه لرغوني فرهنګيالي هيوادديوه پياوړي پوهاند ، ليکوال ، څېړونکي او مؤرخ په توګه خپل ټول ژوند همدا راز علمي څېړنو او پلټنو ته وربښلی او څنګه چې (لټونکي موندونکي دي) نو د داسي ډېرو پټو خزانو پر را برسېرونه بريالی شوی هم دی. د غوريانو ، سوريانو ،لوديانو ، لويکانو ، دسوات اوکونړد اميرانو او داسي نورو افغاني اوبيا پښتنو واکمنانو اوسوبمنانو برسېرونه اوپېژندنه يې ددغو خبرو ځلاندي بيلګې او ساري بلل کيږي.'' (۲۰) خوچي دکره ژبې ليوالتيا ورولاړه سي ، نوبيا ځوانانو ته پښتو ګرامر په داسي ژبه ورزده کوي ،لکه دالاندي بيلګه :

''په پښتو کې کړاوون هم له پښو ييزچار او هم له رغاونيزپلوه يو مخيز آرياني دی او مرستيالکړونه ، لکه (ول ،بودن) اوشو(شدن) هيڅکله په هندي کې نه وو ،بلکې يوازې (هو) او(تها) پکې کارول کېږي. همدارنګه په پښتو کې مخکړونه ياکړوال مختاړی (فعلي پيشوند) دودلري او په هندي کې يې څرک نه لګي. په پښتو کې اوسترمهال له وسمهال کړسره د(به) وييکي په ملتيا جوړېږي ، حال داچې په هندي کې اوسترمهال له يوه ستاينو ميزروستاړي چې له آره يې کړواله ده ، رغېدنه مومي (لکه کرونګا) دغه روستاړی دستاينوم په څېرنرينه او ښځينه ، يوګړي اوډېرګړی لري او اوړون مومي.''يا''... موخه داچې پښتو دپارسۍ په پرتله داوستا او زړې پارسۍ ترمينځه يو منځوال اکر يادريځ لري اود نوماوړون له پلوه په يوه زيات لرغونې پړاوکي ټيکاو مومي ؛ هرګوره د کړاوړون له پلوه پښتوزيات ونجون موندلی دی.'' (۲۱) نوچي له يوې خوا موضوع ترخه علمي موضوع وي او .. له بلې خوا يې ژبه دغسي نابلده وي ، دلوستونکي اريان دي نوخدای مل سي

(c) ketabton.com: The Digital Library

له تیرو مثالو څخه به تاسي ته څرګنده سوې وي ، چي د پښتنو ټول پوهان او ژبپوهان هغه ژبه نه لیکي ،چي موږ ته د معیاري په نامه را ښوول کیږي .

لکه وړاندي چي مي وویل ،د ژبي د معیاري کولو له هڅي سره مخالفت هغه وخت زیات سو چي دا هڅه د ثور انقلاب له ارزښتونو سره وتړل سوه . ما ته په لومړي سرکي دا سي ښکاریدله چي له دې حرکت سره د مخالفت اساس به هغه د چا خبره له ٌعلي سره محبت نه بلکي له معاویه سره د ښمني وي ٌ خو وروسته مي پښتو ژبي ته د دې حرکت په تاوانو سرخلاص سو او د پوهانو اند ښېنې را ته معقولي ثابتي سوې .

لکه د ثور انقلاب د دفاع له پاره چي د ټولني د دانسته وو کسانو پر ځای له ٌ العوام ٌ څخه کار وا خیستل سو ، د غه راز د معیاري ژبي دا او سنی خوځښت هم له ثوګوتو په شمار محدودو او معدودو منلو لیکوالو پر ته نور د خالي ذهنو پښتو مینو زلمیانو پرا وږو بار سو او په پر مخ بېولو کي یې له هر راز ما کیا ولیستېي لا روچارو څخه کار وا خیستل سوا و اخیستل کېږي. د د غو زلمیانو معصومو مغزو ته د معیار محک دا سي تلقین سوی و ، چي که چا د پښتو افعال (سو ، سي ، ....) پــــــه (شو ، شي ، ....) و کښل ، ګویا معیاري پښتو یې و لیکله. څرنګه چي په د غه او سني د چا خبره کره پښتو کي شین سالاري وا کمنه ده ، ځکه یې نو د معیار په نامه منلې ده او نور یې په ګټه او تاوان کي ری نه دئ و هلئ .کنه ، زما یقین دئ چي همدا زلمي له د غي نوي را ټو کېدونکي پښتو سره د ان د پا سه مشکلات لري خو پر خوله یې نه را وړي .

د مسئلي یو بل خوا شینونکی اړخ دا دئ ، چي پښتانه د نزدې یوې نیمې پېړۍ راهیسي دیوې نامطلوبي او تپل سوي کړښي له امله تر دوو بېلابېلو اقتصادي او ټولنیزو نظامونو لاندي ژوند کوي . دې عیني واقعیت د کړښي د دواړو خواوو پښتنو په فرهنګي او کلتوري او ژبنۍ برخه کي توپیرونه ایجاد کړي او له بده مرغه په ځینو برخو کي یې توپیرونه ژور کېږي . د دې عیني واقعیت مسخه کول او پر هغه باندي سترګي پټول د مسئلې واقعبینانه چاره نسي کېدلای . دې بېلابېلو نظامو د دواړو خواوو پښتنو ته د ژبنیو او فرهنګي فعالیتو یو له بله بالکل جلا زمینې برابري کړي دي. دا روا نښا د د نو میالي دا خبره خوراژوره ریښه لري چي ویلي یې وه ٌ هغه آزادي چي جعفرا ځګزی

(c) ketabton.com: The Digital Library

یې په بلوچستان کې د نظامي جنرال د کلکې دیکتاتورۍ په دوران کې لري ، نومیالي یې په ټوله ژوندکې ، حتی د معتبرۍ په حالت کې لاهم سلمه برخه په خوب نه ده لیدلې.ٌ (۲۱) د دواړو خواوو پښتنو سیاسي دلچسپیو هم د فرهنګي اوژبني فعالیت جریان ته تاوان رسولی دئ. د کرښې په یوه خوا کې د پاړسي ژبې درباروا کمنۍ او په بله کې د پنجابۍ

حاکمیت پښتو ژبه د فرهنګي ژوند په ډګر کې دیوې دوهمې او دریمې ژبې درجې ته راټیټه کړې ده اود ضرورت ژبه سوې نه ده. د همدې واقعیتونو داغېزې له امله په پښتو کې دیوې معیاري لیکلارې او لیکدود درامنځ ته کېدو او پر هغه باندې د بشپړ توافق په لاره کې خنډونه او ځنډونه لوېدلي دي.د کرښې د دواړو خواوو خواخوږو پښتنو د ډېرو لسیزو په دوران کې د دې خنډونو او ځنډونو چاره بې له دې چې د مسئلې عیني او واقعي حالت ته پاملرنه وکړي ، د مبلمستیاوو د مېز . د سرپه فیصلو باندې کړې ده او طبیعي ده چې اغېزه یې نه ده ښندلې

خبرې به سره راغونډې کړم او خاتمه یې به په دې عبارت بشپړه کړم: یوه ژبه چې نه د دولت په سطحه قانوني ملاتړ ولري او نه د ملت په سطحه کې د سواد پیاوړې سابقه ولري او تر همدا نن ورځې پورې یې لا د الفبې د بشتړتابه هڅې ته اړتیا په اولیتو کې راځي نو پر هغې باندې د نوروژبو په تقلید د معیاریت جریان ازمویل او په دې ډول یې له خپلو ویونکو څخه پردۍ کول به له ظلمه پرته بل څه وي. زه نه پوهېږم چې د معیاریت په مینه کې ډوب لیکوال د دغه واقعیت په لیدلو او کتلو کې ولې ړانده دي ، چې د دوی په دغه نوې ژبه باندې د دوی خپل پښتانه باسواده پوهنتون لیدلي . اولیسانسه وروڼه نه پوهېږي

وګ:ګوربت مجله ، هماغه کال ، هماغه ګڼه ، هماغه مخ (۱)

د دغه رازلاسوهنو ښه پرېمانه مثالونه د ښاغلي ډاکټرپالوال په نوي کتابٌ معیاري پښتوٌ کې (۲) . لوستلای سئ

مرادیې ماقبل فیوډالي قبیلوي پړاو دئ. م. ه (۳)

پښتو او پښتانه د ژبپوهنې په رڼا کې ـ ۱۰۴ مخ (۴)

(c) ketabton.com: The Digital Library

. اروابناد الهام هم دغه شان وړاندیزکړی و چي یادونه یې په مخ کي تاسي ولوستله (۵)

پښتو او پښتانه د ژبپوهني په رڼا کې ــ دویم ، دریم مخونه (۶)

پښتو چاپي آثار ــ ۲۵۹ مخ ــ ۱۳۵۷ ش کابل (۷)

ښکلا مجله ــ څلورم کال ــ دریمه ګڼه ــ ۵۴ مخ (۸)

ښکلا مجله ــ ۴ کال، ۳ ګڼه ۵۰ مخ (۹)

داخبري مي باید د عقاید و د تفتیش په معناونه ګڼلي سي. زه د هر انسان عقیدې او افکاروته .(۱۰)
. د زړه له کومي درناوی لرم

پښو او پښتانه د ژبپوهني په رڼا کي کتاب ته د پوهاند داکتر محمد رحیم الهام یادونه ــ پنځم مخ (۱۱)
.

زیار ــ د پښتني فرهنګ یو ځلاند ستوری ــ ۱۵۵ مخ (۱۲)

پښتو پښو یه ــ سریزه (۱۳)

پښتو روزنه ــ ۳۹ مخ (۱۴)

لیکوالي ــ ۷۸ مخ (۱۵)

د علامه مرحوم له نوي چاپ سوي اثر (ادبي نثرونه ، .... ، ۲۰ مخ څخه (۱۶)

وګ: د پښتو ادبیاتو تاریخ ــ ۱۹ مخ (۱۷)

وګ: پښتانه ــ ۸۲ ، ۸۳ مخونه (۱۸)

د پښتو او پښتانه کتاب ته سریزه ــ دریم مخ (۱۹)

وګ: نومورکي مورخین ته د پوهاند زیار صاحب سریزه ــ دریم مخ ــ ۱۳۵۹ ش (۲۰)

پښتو او پښتانه .... ۷۷ ــ ۸۲ مخونه (۲۱)

(c) ketabton.com: The Digital Library

د پښتنو د تولنيز تاريخ مبادي ـ ۱۲۷ مخ (۲۱)

(c) ketabton.com: The Digital Library

څه باید وسي ؟

اوس چي د معیاریت په باب زما خبري تقریباً بشپړي سوې او د دغه خوځښت په باب مي خپل انتباهات ټول بې پردې بیان کړل ، پرهغو باندي به دا خبره هم ورزیاته کړم ، چي زه د معیاري لیکني پلوی وم ، پلوی یم او پلوی به یې اوسم. درنو لوستونکو به زما په دې کوچنوټې کتابګۍ کي ځیني هغه لغتونه ، اصطلاحات او ترکیبونه هم لوستلي وي ، چي د همدې جریان په بهېرکي نوي منځ ته راغلي دي. معنادا چي زه د هغو اصطلاحاتو استعمال ته هم حاضریم چي زما ژبه او فهم یې د هضمولو وړتیا لري.زما مخالفت له هغه اسلوب او جریان سره دئ چي اوس د معیاریت په نامه د پښتوریښې ورکاږي او تاسي ته مي د هغه په معرفۍ کي خپل وس نه دئ سپمولئ. خدای دي وکړي چي دزړه په خبره سره پوه سوي یو.مګر دا خبره هم ترلمر راته څرګنده ده، چي نه زما پرخبره څوک غوږنیسي او نه زه په یکړسرد دغه اعتیاد مخه نیولای سم. ددې سرکښه بهېرلاري ته راوستل ډله ییزکار او مفاهمه غواړي ، مسئولانه عمل غواړي ، د موضوع په جدیت سرخلاصیدل غواړي ، د پټو سترګو تقلیدي کارونو دربدل غواړي.... له دې لیکني څخه زما مراد راتلونکي نسل ته خپلي غاړي خلاصول دي. ما چي دا هرڅه لیکلي دي ، له خپلي خوږې پښتو سره مي د مینې په جذبه کښلي دي. اوس به د همدغي مینې په جذبه خپل څو وړاندیزونه درته وړاندي کړم او د(خذ ماصفادع ماکدر) مقولې په ویلو به درڅخه رخصت واخلم .

ـ د مروجو لغاتو له پاره د نوو لغاتو له جوړولو څخه د یوڅو کلونو له پاره د نصوح توبه وکاږئ. همدا چي موجوړکړي دي ، درته بس دي. پرېږدئ چي پښتو اریانه په دې کي څونه هضمولای سي. د راتلونکي له پاره که څوک تحسین کېدل ،که نفرین کېدل ، همدا جوړسوي ورته کفایت کوي .

ـ که د نوو علمي او تخنیکي لغتو له پاره دلغت جوړوني اشتهادرولاړه سوه،ترجوړولوورو سته یې سمدلاسه د ټول افغان ، بینوا او نوروویب پاڼو له لاري د نظر اخیستلو له پاره وړاندي کړئ. ترمشورې د مخه یې کورټ مه عاموئ. دا کار که د ننه په هیواد کي ممکن وای خو بیخي به ښه وای.

(c) ketabton.com: The Digital Library

هورې اوس د پښتو او پښتنو له پاره نه حمايه سته نه زمينه. دا سي لو به روانه ده ، چي که يې خداى . مه کړه همدا سې دوام وکړ، نه به پښتو پاته وي نه پښتانه

ــ د(سو) او(شو) نفاق اچوونکي اورته پيک(پکه) مه وهئ. دا بهير خپل طبيعي جريان ته پرېږدئ. که يو وخت د ختيځي لهجې په شان ، چي (سو) يې تر تاريخي او ژبنيو عوا ملو لاندي په (شو) بدل کړ او لويديځي لهجي هم دې بدلون ته غاړه کښېښووله، خو تر ښو به لا ښه سي او کنه ، په دې باندي نه د پښتو کورورانېږي نه د پښتنو. ختيځي لهجې د غه (سين) په فرمان جاري کولو سره په (شين) نه دئ بدل کړئ. اوس هم له هماغه تاريخي تجربې څخه کار واخلئ. که د معياري ليکني لارويان د (شين) له کاروني سره دزړه مينه لري ، نودې پرهمدې مسئله دې ډېر ټينګار نه کوي ځکه هرڅومره چي پرهمدې موضوع ټينګار کېږي ، هغومره د (سين) عمر اوږد ېږي. قوي او غښتلي تلفظونه خپل کار پخپله کوي. که (شين) خپل قوت په دغه تاريخي ازمويښت کي په طبيعي ډول ثابت کړ،دلويديځي لهجې هرويونکى به يې د(مورنس پارسي وايي) په مصداق په . ويلو او ليکلو باندي فخروکړي. او که دا نه وي نو په زور کلي نه ودانېږي

ــ د پښتنو پر با سواد کولو باندي دې بايد زور وا چول سي. پښتو ليکنه دې ورزده سي. د هري لهجې . پښتو چي وي ، پروانه لري ځکه دلهجو د هرم سربيرته يوې پښتو ته رسيږي

ــ د پېړيو پېړيو د خيلو لغاتو په اړولو او پښتو کولو باندي مه خپل وخت ضايع کوئ مه انرژي. د غه . وخت د پښتو يو بل کتاب ليکلو ته وروباسئ

پښتو او پښتانه د خيلو لغتونه دي خوار کړي. د خوارۍ عوامل يې نور دي ، چي ماورته په متن کي . څوواره مکرري اشاري کړي دي

ــ پښتون د مدنيت په ګېڼه سمبال کړئ چي پښتو پخپله ورسره مدني او کلتوري سي. د ښځ له خوا . آس ته کيزه (قيضه) مه وراچوئ

ــ د نشراتو دېې شمېره تعدد مخه ونيسئ. لږ خپروني ډېري حمايه کړئ ، ويې ولولئ او بل ته يې . ولولئ

(c) ketabton.com: The Digital Library

ــ په پښتو ژبه دهري څانګي کتابونه وژباړئ ، ویې لیکئ او خپاره یې کړئ .

ــ د معیار په پلمه لغتونه مه وژنئ . پرېږدئ چي پښتو دیوه مفهوم له پاره شل لغته ولري. د تولو د کارولو هڅه وکړئ .

ــ له لهجو سره مسئولانه چلند وکړئ. دې واقعیت ته ځیر سئ ، چي لهجه په پښتنو کي لا تر اوسه هم د تقدس درجه لري. له مقدساتو سره بېباکي د کورپایې نړوي . د لهجو مرګ وژوند هم طبیعي جریان ته پرېږدئ. ناحقه خپل ځانونه مه په خوني کوئ .

ــ دهري لهجې ویونکي چي یاست ، د خپلي لهجې لغتونه راټول کړئ او خپاره یې کړئ. دا کار هم دا ان شروع کړئ. له لهجوي زېرمي سره که اصطلاحات (ګړني) راخوندي سي ، خو د زوی (زېری به وي.(۱

زه له خپلي پلرنۍ مبني څخه په فرسخولیري پروت یم. له زلمیو کندهاریو څېړونکو څخه هیله (۱) کوم چي د خپلي لهجې لغتونه راغونډ کړي. که ماته د مرستي اړتیا احساس سي ، زه ملاتړلی ولاړیم .

(c) ketabton.com: The Digital Library

په پښتو ي ې وکارېږم که پرپښتو

ضمیمه

په دې برخه کې زه خپلې هغه لیکنې راوړم چې په بېلا بېلو وختو کې مې د کره لیکنې او نیولوګیزمونو په باب خپرې کړې دي. په دې ډول غواړم وښیم ، چې په دې

هکله زما څې نوې نه دي او له ډېره وخته مې خپل نظریات او په ځینو

برخو کې اند ښنې له لوستونکو سره شریکې کړې دي.په دې لیکنو

کې به لوستونکې ځای ځای پر مکررو خبرو باندې ، چې

. د کتاب په متن کې هم راغلې دي ، پېښن سي

. زه د هغو له بابته بخښنه غواړم

(c) ketabton.com: The Digital Library

په پښتو یې وکاږم که پرپښتو

موږ پښتانه باید د ډېوې مجلې احسان ومنو، چي په دې تیاره شرایطو کي یې راته په خپله ژبه او پرخپله ژبه د څه لیکلو زمینه برابره کړې ده. په دې لړکي مي د استاد ډاکټرعبدالرازق پالوال هغه لیکنه په ډېره علاقه مندۍ سره ولوستله چي د ډېوې مجلې د دریم کال په لسمه ګڼه کي یې دامریکا د غږ په نامه خپره سوې ده. د پښتو نشراتو په باب زما په زړه کي له ډېره وخته ځیني خبري راګرزېدلې او د لیکلو زړه مې ځکه نه سوای کولای چي یو خود چاخبره" الم نشرح هغه الم نشرح ده خو خوله د ملاعثمان غواړي"، بل مي په ځان کي دوني بیچ هم نه لیدئ چي د دغه راز عمومي جریان په غېږدې ورسم. اوس چي مي ښاغلي استاد پالوال پدل رامات کړئ نو به زه هم خپل معروضات درته وړاندي کړم. واردواره به یې له (په)او (پر) څخه راونښلوم. د دغو دوو اداتو بیځایه کارولو ځیني ببخوندۍ، یا باید وو ایم تېروتني پېښي کړي دي. په اوسنیو زیاتره نشراتو کي د دغه ادات لکه څرنګه چي باید وي، نه استعمالېږي او ځای ځای خولاداسي هم راته ښکاره سوې ده چي (پر) د (په) پرځای په ارادي توګه راوړل سوئ او په پښتو کي دیوراز نوي انکشاف رنګ ورکول سوی دئ.

"په پښتو یې ولیکم"جملې معنا داده، چي دلیکني ژبه مي پښتو ده، د مفاهمې وسیله مي پښتو ده، پارسي یا انګرېزي یا کومه بله ژبه نه ده او"پرپښتو یې ولیکم" معنا داده، چي لیکنه د پښتو ژبې په باب ده، یا یې پرګرامر، یا یې پرتاریخ او ادب یا پر نورو اړخونو ږغېږم. زه چي اوس ځیني نشرات لولم زیاتره یې (پر)د (په)پرځای راوړی وي. د مثال په توګه د ډېوې مجلې په همدغه ګڼه کي چي وړاندي مې یادونه وکړه، یوه جمله داسي ده"... د مغازو او لویو ځایو نو ښیښې ماتول، د ماشومانو او ښځو تښتول، په هغو تېرې کول او بیا یې وژل....."

دلته" په هغو تېرې کول" هغه راز معنا نه ورکوي، چي دلیکونکي مراد ده. دلیکونکي مراد داد ئ چي له بې سرپرسته ماشومانو څخه په غرب کي داسي ډلي جوړي سي، چي د مغازو او لویو ځایو نو ښیښې ماتوي، ماشومان او ښځي تښتوي او ښځوته بیا بدنامي وراړوي، بې عفتي کوي یې. چي دغه راز مطلب باید" پرهغو تېرې کول" وي، نه" په هغو تېرې کول". د" په هغو تېرې کول"

(c) ketabton.com: The Digital Library

دا معنا ، چي له دغو تېښتول سوو ښځو څخه د نورو ښځو د بېعفتۍ له پاره کارا خیستل کېږي. یالکه . مور چي وو ایو ٌ په ښځویي غلاوي وکړ ٌ ، یعني دا غله د جنس له مخي ښځي وې

د (پر) دغه راز بېځایه کارول په هیواد کي د ننه هم رواج سوي و . کال مي د قیق نه دئ په یاد ، چي کوم و ، په پوهنتون کي په یوه علمي سیمینار کي ښاغلي زلمي هیوادمل د فاضل استاد پوهاند رشاد صاحب د مضمون لوستل زما پر غاړه را واچول. پخپله استاد سیمینار ته تشریف نه و راوړی. مضمون د رحمان بابا د مړیني د نېټي په باب نوي خبرېنه وه او عنوان یې و ٌ رحمان بابا په کوم کال مړ دئ ؟ ٌ. له دې عنوان څخه ٌ رحمان پر کوم کال مړ دئ ؟ ٌ جوړ سوی و . د استاد مقصد خو دا و ، چي د رحمان بابا د مړیني سنه وښیي چي کومه یوه ده ؟ ۱۱۱۸ هجري قمري که ۱۱۲۸ هجري قمري. خو تر لاسوهلو وروسته د جملې معنا داسي اوښتې وه چي ګویا د لیکوال مطلب دا دئ چي رحمان بابا په څوکلنۍ کي مړ سوی دئ. ٌ پر کوم کال مړ ٌ همدغه مفهوم افاده کوي. په دا سبا چي مي استاد ته د سیمینار بیان کاوه او په ضمن کي مي د خبرني د عنوان یادونه ورته وکړه ، په خندا یې راته وویله چي ٌ معیاري کړی یې دئ ٌ. خوزه پوه سوم ، چي له دغه راز لاسوهلو څخه خوښ نه و . ٌ پر کوم کال مړ ٌ ترکیب مي په ډېره مجله کي هم یو وار په سترګه سوی دئ چي په ناسم ډول یې کار کړی و . ما ته دیوې پېښي د وخت د ښوولو له پاره د (پر) کارول هله غوره ایسي ، چي وغواړو پر کال سربېره یې د میاشتي ورځ هم وښیو . د مثال په توګه :

زه په یوزرو دري سوه شپږویشتم هجري شمسي کال د دلوي پر شپاړسمه زېږېدلی یم. د لته چي د میاشتي و ورځي خبره را غله نو (پر) کارول پر ځای کار دئ. یا روسانو په یوزرو دري سوه اته پنځوسم کال د جدي پر شپږمه پر افغانستان یرغل وکړ. د (پر) نور موارد به هم راوړم. پلانی یې په توپک وواژه او هابل یې پر توپک وواژه. په لومړي مثال کي د وژلو وسیله توپک دئ. په چاړه یا سوتي یې نه دئ وژلی او په دوهم مثال کي مطلب دا دئ چي توپک ورڅخه و ، غله پر پېښ سول ، توپک یې ځني اخیستی ، ده نه ورکاوه ، ځویې مړ کړی او توپک یې ځني وا خیست. ګویا پر توپک . (یې سر وخوړ. دا دوه مورده باید سره بېل سي. (۱

(c) ketabton.com: The Digital Library

دا مقاله د ډېوې مجلې د څلرم کال په لومړۍ ګڼه (جنوري ـ ۱۹۹۷ ع) کي خپره سوه. د همدې (۱) کال په دوهمه ګڼه کي د راغلي لیک تر عنوان لاندي پوهاند زیارصاحب زما پر پورتنۍ مقاله تبصره کړې ده. لیک ته په واضح ډول د زیار صاحب نوم نه دئ لیکل سوی.

(c) ketabton.com: The Digital Library

ټکي په ټکي ژباړي ــ تلفظي بېخوندي

دېوې په تېرو دوو ګڼو کي د (نوار غزه) پر ټکي په ټکي ترجمې باندي خبري سوي دي. په دې باب زما سره یوه خاطره سته چي خپله لیکنه به په همدې پیل کړم. زه چي په کابل کي وم ، د باختر اژانس په پښتو څانګه کي مي څه موده د بالمقطع اجیر په توګه او بیا وروسته د رسمي غړي په صفت کار کاوه. د دفتر غړي ټول د پښتو ژبې خواخوږي وو. مشر مو د پښتو ژبې شاعر ، لیکوال او په مطبوعاتو کي د نسبتاً اوږدې سابقې لرونکی و. چي رشتیا سي ، په ترجمه کي یې خارق العاده استعداد درلود . په دومره دقت او چټکۍ سره چي ده ترجمه کوله ، زموږ د یوه هم له وسه پوره نه وه. له دې ټولو صفتو سره بیا هم د مقاماتو په نزد کړلی و ځکه چي د واکمن ګوند غړیتوب یې نه لاره. موږ ټولو په ژباړه کي یو راز بیروکراتیک او اداري خنډونه درلودل او هغه دا چي د مطالبو په ترجمه کي مو "میرزایي" هم په پام کي نیوله. هڅه مو کوله چي اداري مسئولیت ځانو ته متوجه نه کړو. دې کار ټکي په ټکي ترجمې ته اړتیا پېښوله او هغه هم په دې دلیل چي که سبا چا پوښتنه وکړه پلانی ټکی ولي دا راز ترجمه سوی و ؟ ، موږ به ورته وو ایو" چیزی که د خط بود". استاد پوهاند زیار صاحب به هر وخت زموږ له ټکي په ټکي ترجمې څخه ډېر سر ټکاوه. یو وخت د (نوار غزه)له ترکیب سره مخامخ سو . د دفتر په یکتیا والو غړو کي یوه (تړانګه) پېشنهاد کړه ، ما (تراډه) وړاندي کړه او بل یوه بل څه. یوه خولا په ټوکـــــو کي (پټۍ)سمه ترجمه ورته وبلله او د(قطع نوار) مثال یې راووړ، چي ډېر موپر وخندل. د مقاماتو له ځپېړي څخه د خلاصون په خاطــــر باید د (نوار)له پاره یوه کلمه پر (غزه) باندي زیاته سوې وای. کنه نو سمه خبره خوداوه چي یوازي مو (غزه)لیکلې وای. په پای کي داسي سوه ،چي که به له نوار غزه سره زه مخامخ سوم ،تراډه مي لیکله او نورو به تړانګه اوو زما په خیال د ترجمې د اصلاح په وخت کي دواړه (دغزې په ناوه) اوښتل ! چي دا به بیا تر هغو دواړو لا شوډنګ و . کله کله چي به د دفتر د مشر په غیاب کي ما یا بل چا د ژباړل سوي متن د سمولو چانس مونده نو به یا تړانګه تېربدله یا به تراډه. په داسي حال کي چي(تراډه) او (تړانګه) دواړه له یوې جغرافیایي ساحې سره راوړل ، بېخونده ایسېدل. په پای کي لکه چي (تړانګي) میدان یووړ او یو وخت مي له بي بي سي څخه هم واوریدله. مشکل دا و ، چي له پوهاند زیار صاحب

(c) ketabton.com: The Digital Library

پرته چي هر وخت به پرمو ړ را ګرزېدی او ګټوري لارښووني به يې راته کولې ، نورنو نه يوه ټاکلې موسسه وه چي ژبه دي کره کړي او نه هم يوه واحده مرجع . د اژانس پښتو څانګي يو راز پښتو ليکله اوورځپاڼو بيا پرخپل سر ډنګوله او بل راز ژبه يې ليکله . په داسي حال کي چي د اژانس ژبه بايد تر ټولو غوره ، کره ، خوندوره او د اولس ژبې ته نژدې او په اصطلاح معياري ژبه وای دا ځکه چي ډېرو خلکو اورېدله . د کابل راډيو ويندويو به بيا د نويو کلمو په تلفظ کي پرابلمونه درلودل چي د څو نا سمو تلفظونو په باب به څو کرښي وروسته وړغېږم . په نړۍ کي د مطبوعاتو ژبه تر بل هر ځای ډېره کره او فهم ته نژدې ژبه وي مګر زمو ړ د اژانس د ترجمې په څانګه کي ، چي غړي يې ټول زماډېر صميمي دوستان او پر پښتني کلتورمين خلک وو ، د دفتر له مشراو يو دوو تنو پرته چي د پښتو ژبې په ليکنه او ژباړه کي يې سابقه درلوده ، نور ټول زما په ګډون غير فني خلک وو او يوازي د ماموريت د تغيروتبديل په لړ کي يا د يوې ګولې مړۍ پيدا کولو په خاطر تر اژانسه رارسېدلي وو . همدا علت و ، چي د مطبوعاتو په ژبه کي بېخوندي ليدل کېدله او د خلکو له ژبې څخه ورو ورو پردۍ کېدله . په دې برخه کي پښتو يوازي نه ده ، بلکي پاړسي ډېره پردمخه ده . اوسنۍ ليکلې پاړسي . خو د اولس له ژبې سره بېخي ډېره فاصله لري

د تلفظي بدلون په برخه کي به زه يو څو کلمې د نمونې په توګه راوړم چي اولس يې يو راز او کابلي . سوو پښتنو او دهغو په تقليد يې مهاجر سوي پښتانه بل راز تلفظ کوي

دنده ـ دې کلمې دوظيفې ، مصروفيت په معنا مطبوعاتو ته له څو کلونو راهيسي لارموندلې ده . په لويديځه لهجه کي يې د (بنده) پر وزن تلفظ کوي يعني فشار يې پر دوهمه څپه راوړي . د کراچي په ښار کي مي له پښتو نخوا څخه د راغلو پښتنو له خولې هم د دغي کلمې تلفظ کټ مټ دلويديځي لهجې د تلفظ په شکل اورېدلی دئ . په پښتو تشريحي قاموس کي يې هم فشار پر وروستۍ څپه راوړی دئ . خو د کابل راډيو دويندويو په پيروۍ يې ځيني کسان فشار لومړۍ څپې ته ورکوي او د :(لنډه ـ د اوږدې ضد) پروزن يې تلفظ کوي چي زما په خيال سمېده غواړي . دغه راز

اغېزه ، خواله، وړانګه ـ دا کلمې ګرده پر وروستۍ څپه فشار لري . پښتو تشريحي قاموس (اغېزه) نه ده راوړې خو (خواله)ته يې پر وروستۍ څپه فشار ورکړی دئ . په رواج سوي تلفظ کي يې

(c) ketabton.com: The Digital Library

لومړی ځپي ته فشار ورکول کېږي چي ماته د کندهاریانو په اصطلاح په زامه کي خوندنه راکوي. ځکه (خواله)که دلومړی ځپي په فشار تلفظ سي د (خوا + له) شکل اخلي ، چي (ځنګ ته)معناورکوي. ((خواله مي راسه چي خواله درسره وکړم)) یعني ځنګ ته مي راسه ، چي زړه درته تش کړم. ماته خوسمدلاسه ددغوکلموپه باب په کلاسیک ادب کي د ځېړني امکانات نسته خو د (. هربنده خپله يې کرونده) متل مي د (هربنده خپله يې دنده) په شکل ترسترګوسوی دئ

البته داخبره باید وسي ، چي تلفظونه مقدسات نه دي، چي باید بدلون ونه مومي. لکه دکلموشکلونه چي بدلېږي ، دغه رازيې تلفظونه هم پرله اوړي. خوکه دتلفظ اوښتني التباس . پېښاوه ، هلته نوبیاکلکه پاملرنه غواړي چي مثال يې ماپه (خواله)کي وړاندي کړ

دسمبر ۱۹۹۲ع ۱۴

(ټورنټو ـ کاناډا)۱

داللنده لیکنه مي ((ډیوې)) مجلې ته ولېږل خولکه چي دچاپ د واري ترسېدو وړاندي ډېوه (۱) . له بده مرغه خاموشه سوه اونوره چاپ نسوه

(c) ketabton.com: The Digital Library

پر پښتو کره ليکنه باندي د نيولوجيزم سيوري

د ژبي کره کول يوه اکاډميکه اړتيا ده. د نړۍ د ټولو ژبو ويونکو دا اړتيا حس کړې او ور سره سم يې د خپلو ژبو د بېلابېلو ګړدودونو (لهجو) څخه يوه سمه، سوچه، پر اصولو برابره او ټولو ته د منلو وړ ژبه را ايستلې او عامه کړې ده. د کره کولو په بهير کې د يوې ژبې وينګ (تلفظ) لوستنګ او ليکل درې سره په پام کې نيول کيږي. تر کومه ځايه چې ما ته معلومه ده د نړۍ په ټولو متمدنو ژبه معياري ژبه وې او د هغې له مخې وګړي خپله ژبه سموي. د (Media) هيوادونو کې ميډيا پښتو ژبي کره کېدل هم د وخت غوښتنه ده او د خوښۍ ځای دئ چې دې بهير ته له تېرو د پرشو پنځه د پرشو کلونو راهيسي ډېر پام اړول سوئ دئ. نيولوجيزم (لغت جوړونه) د ژبي د کره کېدني يوه برخه ده. دا چي موږ ته د پښتو نيولوجيزم څرکونه د امير کروړه رانيولې تر حمزه شينواري پوري راښول کيږي، معنا يې دا نه ده چي په دغه اوږده واټن کي د ژبي د معياري کېدلو له پاره هلي ځلي کېدلې. د امير شېرعلي خان، امير حبيب الله خان او امير امان الله خان په وختونو کي چي د پښتو د رواجېدني له پاره کوم تلاښونه سوي دي د ژبي د معياري کېدني عنصر پکښي کورټ نه ليدل کيږي او نه د هغه وخت واکدارانو او د پښتو ژبي خواخوږو د معياري کېدني اړتيا محسوسه کړې وه. دا د ژبي د ژوندي کېدو او بابېدو له پاره لومړنۍ هڅي وې چي موږ يې د احسان بشپړ منونکي يو. که تاسي د امير شېرعلی خان د وخت پښتو نظامي لقبونه او د امير امان الله خان د وخت د پښتو مرکې ليکنې ژبي ته ځير سئ ،و به وينئ چي د عربي ژبي په پېښو يې پخپله ژبه کي يو لړ مقلوب اضافي ترکيبونه په پېخر سره کوترم کړي دي. پخپله د پښتو مرکې نوم د پښتو پر معيار برابر نه و (مرکه د پښتو) يې بلله. زما مطلب کورټ دا نه دئ چي خدای مه کړه د هغو خواخوږو هڅو ته په درنه سترګه نه ګورم. د هغوی هلي ځلي د اوسنيو د لاري مشال وې او چا خبره سعي يې مشکوري دي. زما مطلب دا دئ چي د پښتو د کره کېدني هڅي ډېر زوړ تاريخ نه لري. له بده مرغه په تېرو شلو د پرشو کلونو کي چي چا د پښتو نيولوجيزم په وړاندي خپل ملاحظات ښوولي دي، ټولني ته داسي معرفي کيږي چي ګويا هغوی د پښتو د کره کېدني په مقابل کي ټينګار کوي. په داسي حال کي چي موضوع دا ډول نه وه او نه ده. پر پښتو باندي د عربيت تر اغېزې لاندي د ناوړه

(c) ketabton.com: The Digital Library

ترکیبونو عمومي توب ټول پښتانه خواخوږي ځورول. د ملایی پښتو دغو عبارتونو (په کتابو کي یې دفقه راوړي دي)، (نیت د لمانځه د اختر د اسي دئ)، (شهادت ورکوم په وړاندي د محکمې)، (بر قراره دي وي تخت و بخت د پاچا د اسلام) او دې ورته جوړښتونو زموږ پر ژبه سیوري اچولئ دئ. د دغو جوړښتونو د سمون له پاره له طلوع افغانه رانیولې بیا د وخت تر پښتو ټولني پوري ټولو د خپل اهلیت و صلاحیت په اندازه کار کړئ دئ او دا چي کافي و یا نه و، بېله خبره ده. زما مشاهدات راښیي د کره کېدني (معیاري توب) بهیر چي هر وخت او په هر نیت پیل سوئ دئ، پای یې پر لغت جوړني (نیولوجیزم) دربدلئ دئ او نوري چاري ځني پاته سوي دي. زما د مسالې پر همدغه اړخ باندي غواړم خپلي لیدني او کتني بیان کړم او ورسره سم د دغه بهیر د ځینو نورو اړخونو په باب هم وږغېږم.

لکه وړاندي چي مي وویل د پښتو نیولوجیزم څرکونه موږ ته له امیر کروړه رانیولې بیا تر حمزه شینواري پوري راښول کیږي، خو د دغه بهیر د چټکتیا او زیاتي را برسېرېدني زمانه له تېرو درو لسېزو را پیلېږي. دغه کلونه دي چي د پښتو لغت جوړوني یا نیولوجیزم د اړتیا او څرګندتیا په برخه کي شعوري هڅي پیل کېږي او ور سره سم یې پلویان او مخالفین میدان ته راوزي. د نیولوجیزم بهیر که چا پیل کړئ که یې کړلئ دئ، دواړه د پښتو ژبي خواخوږي وو او دي. دواړه له خپلي ژبي سره د میني په مقصدلاس و پښې وهي. دا نه د جګړې ډګر دئ او نه د سیاست میدان چي ځوک پکښې ماته خوري او ځوک پکښې بریالی کیږي. که د پښتو نیولوجیزم یا د پښتو کره لیکني بهیر ته په دغي روحیې سره ځوک وګوري او وو یې څېړي زما په خیال ګټه به یې ډېره وي. نیولوجیزم په حقیقت کي د پښتو کره لیکني د لوی بهیر یوه کړۍ ده. نوري کړۍ یې د زړو لغتونو را ژوندي کول (ارکاییزم)، له ګړودونو څخه د لغاتو را ایستل او د غه راز له نورو ژبو څخه را پورول دي. لکه وړاندي چي مي وویل د پښتو نیولوجیزم منظم او سیستماتیک بهیر له تیرو درو لسیزو را پیلېږي خو د ارکاییزم برخه یې یو څه مخکینی تاریخ لري او کله چي موږ د پښتو د لرغونو لغتونو د بېرته را ژوندي کولو او یا له محاورو څخه و لیکني ته د را لېږدولو پر بهیر وږغېږو، نو د انصاف په حکم باید د فاضل استاد پوهاند رشاد صاحب (۱) هلي ځلي له پامه وانه چوو. استاد د لرغونو لغتونو یوه لویه برخه نظم او نثر ته را نقل کړې ده او ډېر داسي لغتونه یې په

(c) ketabton.com: The Digital Library

لیکنه کي کارولي دي چي په محاوره کي وو خو قاموسونو ثبت کړي نه وو. اروانښاد استاد ګل پاچا الفت د (لودي پښتانه � د پوهاند رشاد تالیف) په سریزه کي لیکي: ٌ.... ښاغلی رشاد په پښتو لیکلو کښي داسي لغاتو (زاړه لغات � م. هوتک) ته زیات مایل دئ او د پخوانو په شان ځیني زاړه لغات په زاړه ډول استعمالوي، دا کار د ځینو مړو یا نیمژواندو لغاتو د ژوندي کولو د . پاره ښه دی او ده پکښي هو دغه ګټه لیدلې ده ٌ

ددغو لغتونو لیست زما د همدې لیکني تر بحث وتلې خبره ده ځکه نو نه پر ړغېږم. داسي ښکاري چي د کره لیکني بهیر اوس یوازي نیولوجیزم ته را لنډ سوئ دئ او نوري برخي یې په دومره جدیت نه پالل کیږي لکه د نیولوجیزم دا . د کره لیکني له پاره چي ښاغلي استاد پوهاند زیار صاحب کوم لارښود کتابونه (پښتو لیکلار) او (ویي پوهنه) کښلي وو اوس د انځروني ګل سوي دي. نوم یې سته خو موندل یې سخت دي دا ځکه چي پر هیواد باندي د نازل سوو بخولو (فاجعو) له شامته د فرهنګي زېرمو په ګډون زموږ هر څه پوپنا سول. په هغو کتابونو کي د کره لیکني عمومي اصول او ورسره سم یې یو شمېر مثالونه راوړل سوي وو . خو د هغو په دوام نور تشریحي او تفسیري کتابونه هم اړتیا وه او سته. د مثال په توګه د پښتو فعلونو د ګردان په برخه کي چي د (ورسېدئ، ورسېدلئ، ورسېدو ، ورسېده، ورسېدلو ، او رسېدو) په وړاندي (ورسېد) د استاد په نظر معیاري ګڼل سوئ دئ. (ګوربت مجله، دویمه ګڼه، لومړئ کال، ۷۴ مخ) د دې لړۍ د ښه تراپوهېدلو له پاره په کار وه او ده چي د پښتو فعلونو د ګردانونو چوکاټونه په یوه مجموعه کي ولیکل سي او په پراخه بیمانه تکثیر سي.زما د معلوماتو له مخي د روسي او فرانسوي ژبو په زیاترو ډیکشنریو کي د افعالو د ګردانو یوه لویه برخه د ضمیمي په توګه ور سره چاپ سوي دي. د افعالو غیر منظم ګردانونه خو یې هرومرو راوړي وي، ان د منظمو افعالو ګردانونه یې هم ورسره مل کړي وي. په روسي ژبه کي خو د پدیړونو ( ) د ګردانونو غټي غټي مجموعي په ځانګړې توګه په غټ تیراژ خپرې سوي دي او د هر چا لاس ته ور رسېږي. په پښتو کي دا کار په پخوانیو کتابو کي یو څه سوئ دئ خو په اوسنیو کي یا نه دئ سوئ، یا زه نه یم پر پېښ سوئ. زما پیشنهاد دا دئ چي د پښتو افعالو د ګردانو مجموعې دي هم چاپ سي او په هغو کي دي د مثال په توګه د (ورسېدل) مصدر ټولي صیغي درج سي (زه ورسېدم، ته ورسېدې، دی ورسېد ، تاسي

(c) ketabton.com: The Digital Library

ورسېداست،دوی ورسېدل، موږ ورسېدلو)دغه راز نور افعال هم درواخله.په دی ډول به نو د (ورسېدلم، ورسېدلې، ورسېدلاست، ورسېدلو) د ليکلو مخه نيوله سوې وي، ځکه د استاد په نظر غير معياري دي .

زه چي اوس د کره کتني اوسني بهير ته ګورم لارويان يې له نيولوجيزم (لغت جوړوني) پرته له نورو اړخونو څخه لار چپوي زما په خيال په دې برخه کي يو څه عيني ستونزي سته. د مثال په توګه په ارکاييکو لغتو پسي د زړو متنو لټول يا له ګړدودونو څخه لغتونه را غونډول خو ستونزمن کار دئ ځکه نو د پښتو ويی پانګي (لغوی زېرمي) نور درې اصله د هېريدو په درشل کي دي او يوازي د کاغذ پر مخ سته خو په عمل کي نه پلي کيږي. ښاغلي صميم صاحب د جملو د جوړښتت په برخه کي ډېري خواری ګالي، خورا ښه، پر اصولو برابر، خوندور رغښتونه راښيي خو څوک يې لږ مراعتوي. علت يې دا دئ چي د پښتو د سوچتابه شوقيانو ته دا ډېره اسانه ده چي لغتونه پښتو کړي او نور نو ورته خوشاله وي چي ګني کره ليکنه يې وکړه. دا بهير که د خوند و شخوند خواوي لري د پاملرني او اندېښني وړ اړخونه هم لري چي يادونه يې زه يوازي او يوازي په دې نيامت کوم چي پر خپله ژبه او خپلو هم ژبو مي زړه خوږېږي .

(c) ketabton.com: The Digital Library

: د لوستنګ او وینګ ستونزي

پښتو الفبې (ابېڅې) لا تر اسه پر دې نه ده بریالۍ سوې چي د ژبي ټولي ږغېزي ځانګړتیاوي دي وښولای سي، د خج له پاره خو هڅه و څه سته نه. پښتو ته نوري جوړوني د کتاب، مجلې، ورځپاڼي له لاري رسېږي، له لیک څخه د پښتو لغت سم لوستنګ که ناشوني نه دئ نو ستونزمن خو هرو مرو دئ. له دې ستونزي سره زه پخپله مخامخ سوئ یم ما د پښتو د پخوانی مقنن او د دفتر څښتن (شېخ ملي) نوم وار د واره په کتاب کي ولووست، یو وار به مي وزن ورته (لړګی) وټاکه، بیا به مي پر وزن ووایه او کله به مي له (ادې) سره په یوه قافیه کي برابر کړ په پای کي د (National) د ملي خوشحال خان یوه بیت له جنجاله خلاص کړم :

په سوات کي دي دوه شیزه که خفي دي که جلي

مخــــــــــزن د درویزه دئ او دفتر د شېخ ملي

. ګویا (ملي) د (جلي) پر وزن دئ

اوس مي د پښتنو له خولې (بیلګه، دنده، خواله، اغېزه) په څو رازه اوربدلي ده، علت یې دا دئ چي دوی هم پورتني لغتونه د لیک له لاري زده کړي دي، زما په اوربدو خو د دې څلورو سرو لغتو فشار پر وروستۍ څپه دئ ، او د (لنده یا ډنډه) پر وزن باید وویل سي. په اولس کي مي پر لومړۍ څپې فشار نه دئ اوربدلئ، د کراچي په ښار کي د اوسېدونکو پښتنو په منځ کي د (دنده) لغت ډېر باب دئ، (په څه دنده لګیا یې؟) هغوی یې هم فشار دوهمي څپې ته ورکوي، ما ته دا خبره لا سمه روښانه نه ده چي په وینګ کي بدلون ته نیمګړتیا ویلای سو که نه؟ وینګ خو به د چا خبره د قرآن توری نه وي چي که په ناسم ډول تلفظ سي، له سره ایمان ځي. خو زما په فکر که له ناسم وینګ سره التباس پېښ سي نو بیا د اندېښني وړ خبره ده. (خواله) که د لومړۍ څپې په فشار وویله سي، د

(c) ketabton.com: The Digital Library

(خوا-له) يعني (طرف-ته) مانا وركوي، (خواله مي راسه) ياني (څنګ ته مي راسه) خو كه فشار لومړۍ څپې ته وركوو نو بيا (د زړه راز)، (د زړه د درد خبري) مانا لري. د دغي ستونزي يو اړخ د ښاغلي استاد پوهاند زيار صاحب په سپارښتونو كي بيان سوئ دئ (ګوربت مجله ۷۸ مخ، ۸ نومره) خو هوري يې د خج له بابته سمعي ولفظي ټكرته اشاره نه ده سوې. هلته د (لرښت) او (لګښت) ټكر ته ګوته نيول سوې ده. زما په ګومان د خج ستونزه هم جدي ستونزه ده او تر هغو چي موږ سمعي و بصري وسايل و مومو � سمدلاسه كه له فونوميک الفبې يا نورو اشارو څخه كار واخلو، ښه به وي. د ليک له مخي د لغت زده كول يوه بله ستونزه هم لري او هغه د ټايپيست له خوا نا سمه ليكنه ده. لكه (ښېلنګونه وتړنګونه) چي يو ځاى د (ښېلنګ او تړنګ) په شكل راوړل سوئ دئ (ګوربت مجله � ۷۸ مخ). د ناسم لوستنګ او وينګ ستونزه د پښتو الفبې (ابېڅې) د څو واره اړولو را اړولو په خاطر څو چنده سوې ده. موږ ته له پخوا څخه د پښتو ټولني فيصلې پرتې وې او له هغه سره مو ځانونه عيار كړي وو. ما پخپله سره له دې چي د ښونځي په لومړيو ټولګيو كي مي (كښې) هم لوو ست او هم مي كيښې، خو كله چي مي هغه هېر كړ او پر ځاى يې له (كي) سره هم په ليكلو او هم ويلو كي عادي سوم، ناڅاپه د باره ګلۍ فيصلې را باندي راغلې ((سپېدې)) ته چي به مي څه لېږل، مجبور وم چي د شلو دېرشو كلو عادت پر خلاف كار وكړم. د (ياګانو) يو راز لا هم د (نيولوجيزم) په (Neologism) كارولو بيا بل غم پېښ كړئ دئ. له اوږدې يا سره ميني خو ښه واړاوه! په اوږده يا سره د نيولوجيزم وينګ كه يوه انګرېز ته واورول سي، نو به يا په پوه نه سي، يا به له خندا ورته شين وي. د جوړونو په برخه كي دا خبره منم چي دا كار د مسلكي پوهانو Suffix او Prefix دنده ده خو اوس زه پكښې يو راز انحصاريت وينم. زما مخي ته اوس سم دلاسه د له پاره دوه لغتونه چي دواړه د ژبې د مسلكي پوهانو له خوا كارول سوي دي، د (مختاړي او روستاړي) او (مخوندي اووشاندي) په شكلونو كي پراته دي، خو دا دوهم ته يې څوک زړه نه ښه كوي. (پروفيسر ګل جنان ظريف ورته مخنيانى او وروستيانى ټاكلي دي). د كره ليكونكو په ليكنه كي هم كله كله د (خو) ځاى موندل كېدلاى سي. د مثال په توګه (ښېلنګ د يوه تاړي... په زياتونه يا پيوندونه له يوه ساده وېي څخه رغېدنه مومي) له (رغېدني مومي) پر ځاى ماته (رغېږي) فصيح و خوندور ښكاري. د (په) او (پر) د كارولو په برخه كي بيا هم ملاحظات لرم. په

(c) ketabton.com: The Digital Library

(وابنه پر خوله رسی پر غاړه) کي خو (رسی پر غاړه) د چا خبره د خدای رضا ده، مګر (وابنه پر خوله) نو د (حسن او حسين غزا) ده. ذهن مي يې هيڅ نه سي منلای. زه د (وابنه پر خوله) څخه داسي مفهوم اخلم چي (وابنه) د خولې (د پاسه) پراته دي. نور مثالونه يې (مچ پر پزه)، (برېت پر شونډو) دي. چي (مچ) او (برېت) دواړه په ترتيب سره د (پزي) او (شونډي) د پاسه دي. (وابنه) خو بايد (په خوله) کي وي نه (پر خوله). که دا لاندي مثالوته ځير سئ و به وينئ چي په ټولو کي (پر) د (د پاسه) په مفهوم راغلئ دئ .

پاس پر کمر ولاړه ګله

نصيب د چا يې او به زه در څېژومه

++++++++

چي مازيګر سي زړه مي ښه سي

پر ګودر جوړ سي د منګيو کتارونه

++++++++++

++

ــ پر څه ټګ سړي واوښتم، پر خوله يې غوزار کړم

ــ پر خره سپور خر ځيني ورک

ــ ولي مي پور نه راکوی؟ وروره ! ناداره يم ناګاره نه يم، څه وخت مي لا د خدای پر اويجه پرېږده که خدای کول پر رشه به دي غاړه دروباسم .

ــ ښځي په ښراوو کي وايي: د مغزي پر دړه غوزار سې، دا کار د کړو و چي تا وکړ .

ــ جنګ پر غله دئ، غله په کندو کي ده .

(c) ketabton.com: The Digital Library

له دې مثالو څخه به څرګنده سوې وي چې (پر) د یو شي د پاسه مفهوم ښندي. څکه نو (واښه پر (خوله) معنا (واښه د خولې د پاسه) او (واښه په خوله) یعني (واښه په خوله کي نیولي .

دا چي ویل کېږي ٌله (په) سره (کي) هرومرو باید راوړل سي ٌ، زما په خیال قاطع حکم نه دئ. تاسي دا لاندي مثالونه ولولئ چي اولس يې په ورځنیو خبرو کي کاروي :

. ــ پلانی پیاز په ګنډه په ډوډۍ پسي ګرزي. یعني ډېر غریب دئ

. ــ پلانی ډېر خوا کرځن عادت لري، نصوار په خوله ،خبري کوي

. ــ زوی مي کور پرېښوو زه په منډه ځیني راغلم

. ــ هلکه ! په ماشه ګوتي مه وهه، نه وینې چي توپک ډک دئ

: یا دا لنډۍ هم واورئ

ګل مي په لاس درته ولاړ یم

یا مي ګل واخله یا رخصت راکه چي ځمه

. په پورتنیو مثالو کي ضمني (کي) سته خو حذف سوئ دئ

ٌ طالبان غواړي پر ټولو قومونو (لږکیو) د پښتنو کلتور ومني ٌ (ګوربت مجله � دویمه ګڼه � ۱۲ مخ) (کلتور) په قومونو منل کیږي، نه (پر قومونو). که د (منلو) پر ځای (تپل) وای نو (پر قومونو) ورسره جوړېدل. (طالبان غواړي پر قومونو (لږکیو) د پښتنو کلتور و تپي)د (په) او (پر) بیځایه کاروني د متقدمینو متونو ته هم لار موندلې ده. د احمدشاه بابا دېوان په نوي چاپ

(c) ketabton.com: The Digital Library

(۱۹۹۹م کال) کي د بابا کلام کي د (په) پر ځای (پر) د سوتي په زور ځای سوئ دئ او ګویا د بابا کلام معیاري سوئ دئ. آیا دا کار به مو په څېړنه کي بې لاري نه کړي ؟آیا راتلونکي په داسي فکر ونه کړي چي د (پر) دغه راز کارول له احمد شاهي عصر څخه را پېل سوي دي. زه دا کار د لوی استاد علامه حبیبي خبرهٔ پر پښتو خوارکی باندي ظلمٌ بولم .

د پښتو لغت جوړوني د څلورو اصلو فېصدی خو کوړت په پام کي نه نیول کیږي. مېږه هغه دئ چي ډېر یې جوړ کړل. له څوارلس سوو کالو راهیسي عربي دود سوی لغت ته داسي په کرکه کتل کیږي لکه چي دا نن چي د چلتاروالو لښکر زموږ پر خاوره راتوی سوي دي. که چا د (هیواد) پر ځای (وطن)، که یې د (لامل) پر ځای (علت، سبب) وکېښ د (ناکره) ګوزار پر کیږي. پر دخیلو لغاتو چي پېړی واوړي نور نو د ژبي خپل مال وګرزي. د دري ژبي په کمالاتو کي یو دا راوړي چي دري ژبي خورا ډېري دخیلي کلمې په ځان کي داسي هضم کړي دي چي څوک د پردي لغتونو خیال نه سي ورباندي. پوهاند دوکتور جاوید په خپله یوه لیکنه کي لوستونکي (سبا ناري)ته وربولي او لیکي چي مېز، صندلي، چاینکه، قاشق، نعلبکی ټولي پردی کلمې دي یوازي وچه ډوډی (نان) د دري ژبي خپل مال دئ مګر دوی هیڅ کله و مېز، صندلي، چاینکه، قاشق، نعلبکی ته لغتونه نه جوړوي. موږ لګیا یو شنبه و یکشنبه پښتو کوو ! د عربي ژبي د خیلو کلمو چي زمږ ژبه په دې څوارلس سوه کاله کي و نه خوړله، نور یې هم نه سي خوړلای. زما دا خبري باید په هیڅ راز د (ملایي عربیت) په تر منځ راښکیل یو . له یوې خوا مو Extremism مانا تعبیر نه سي. خبره دا ده چي موږ د دوو (جرګې) ته(حل و عقد)، (روغتون) ته(مستشفی) رواجېږي له بلي خوا مو د سلګونو کلو دود سوو کلمو ته هر څوک په خپل سر نوي بدیلونه ایږدي. د سیاست په ډګر کي خو مو ددوو ایکستریمزمو په انډ و خر کي وطن بایلو � نه پوهېږم چي په ژبنی برخه کي به څه شي د لاسه ورکو؟ دري ژبه چي د دومرو دخیلو کلمو سره نه مړه سوه نه تر سیالانو کمه، پښتو به ولي سي؟ تاسي تلویزیون د منصور له داره راکښته کړئ نوم به یې خدای خیر کړي. (مېږه یې دار ته خېژاوه � میرمني ورته وویل چي ماته له ښاره کوښي راوړه !) د دود سوو نومونو له پاره نوو ټاکنو سمه نتیجه هم نه ده ښندلې. (کوته سنګي) هیڅچا هم (میرویس میدان) نه کړ او (خوشحال مېنه) هزارګان لا هم په داغه نامه بولي. د ځینو لغتونو دوبلیکېټونه بیخي د ورکېدو په حال کي دي د

(c) ketabton.com: The Digital Library

(تلوار) کلمه خو هډو کارېږي نه. او داسي نوري هم ډېري بېلګي سته. ځيني چي په لهجو کي پاته دي هم د زکندن سلګۍ وهي. په لهجه کي (سرانښ) د (حريص) په مانا سته مګر د محلي ديالکټ . ټاپه يې خوړلې ده او پر ځای يې د (وړسترګي) ثقيل لغت کارېږي

زما په نزد د نيولوجيزم په برخه کي په مورډ د (کډي مو بارېږي، زوی مي را ملا که) کانه سوې ده. موږته اوس د ځان او ژبي د فنا و بقا مساله پرته ده (کره) و (ناکره) خو يې پر لويه لار پرېږده. که د کوچني ملا اذان اورئ نو کومه فيصدي چي د پښتو د لغوی زېرمي له پاره د کره ليکني د لارويانو لخوا اينښول سوې ده ، هغه مراعات کړئ. او که مراعات نه سي نو به پښتو ژبه د نيولوجيزم تر ګونډو لاندي سي او په دې ډول به د هند و اروپايي ژبو په چوکاټ کي يوه بله ژبه وزېږي او نوم به (يې نو ګوره چي څه وي ؟(٢

د مارچ لسمه ۲۰۰۰

ټورنټو � کاناډا

. علامه رشاد مرحوم د مقالې دليکلو پروخت ژوندی و (١)

دا ليکنه په ګوربت مجله کي (لومړي کال � څلورمه ګڼه � اپرېل، مي ۲۰۰۰ م) خپره سوه. په (٢) ورپسي ګڼه کي ښاغلي آصف صميم د هغې او ښاغلي شپون د ليکني په جواب کي يوه مقاله خپره کړه (لومړی کال � پنځمه ګڼه � جون، جولای ۲۰۰۰ م). په دې مقاله کي دينولوجيزم پر اړتيا خبري سوي وې ، چي ګټوري خوبيخي ډېري وې ، مګر زماداند ېښنوجواب ځکه نه و ، چي زه خودنيولوجيزم له واقعي او اصولي مفهوم سره مخالف نه يم. نيولوجيزم خودنوو علمي ، ساينسي ، تخنيکي ، سياسي نومونو له پاره روا دئ ، نه په ژبه کي د ځورلسوپېړيو اوږده عمرلرونکولغتوله پاره. ددې ليکني جواب ماوکيښ او ګوربت مجلې ته ورولېږئ. د خپرېدو په باب يې پوره ډاډه نه . يم. دغه جوابيه مقاله به د همدې ضميمې په ۱۲۹ مخ کي ولولئ

(c) ketabton.com: The Digital Library

دمتروکواوارکاییکو

لغتونوپه ژوندي کولوکي دعلامه رشاد(رح) هڅې

د پښتوژبي اوبلي هري ژبي لغوي زېرمه د ځلوروچینوله لاري شتمنه کېدلای سي. یوه یې دمتروکواوارکاییکولغتونو بیرته ژوندي کول او بابول (دودول) دي. نوري دري یې له لهجوڅخه رااخیستنه ، له نوروژبوڅخه پورونه او دنویولغتونوجوړونه ده. متروک لغتونه یووخت په ژبه کي مروج لغتونه وو او په ورځنیومحاوروکي کارېدل. دې پوښتني ته چي ولي دزمانې په تېرېدلوسره دالغتونه له استعماله لوېدلي دي ، ژبپوهان جواب ویلای سي. زه یې نه صلاحیت لرم اونه لایسنس. خودومره پوهېږم چي ځیني لغتونه دخپل ژوندپه اوږدوکي له عمومي ژبي څخه لهجوته رامحدودسي اوبیاپه ټاکلي جغرافیایي ساحه کي دکورنیوترچوکاټه پوري دګوښه کېدلو پروسه تعقیب کړي اوورپسې له استعماله ولوېږي چي دانوزماپه فکردیوه لغت (ویي) مړینه بایدوبولو. دارکاییکواومتروکولغتونوبیاژوندي کول یوه ژبنۍ دنده ده چي ځیني پوهان یې په مینه اومسئولیت سره پالي. علامه رشاد(رح) یوله دغو پوهانوڅخه و ، چي دزړولغتونوراژوندي کول . او بیرته رواجول یې د پښتوژبي دغناله پاره ګټورکارباله اوپه ټینګه یې پاله

اروانباداستادګل پاچاالفت پخپله هغه تقریظ ډوله یادونه کي ، چي د پښتوټولني درئیس په توګه یې دعلامه رشادمرحوم د(لودي پښتانه) دکتاب په سرکي راغلې ده اوپه هغې کي یې دعلامه استادله خوادزړو لغتونودکارولوپه برخه کي ، سربېره پردې چي داکارېې دافادې د ګرانولوسبب ګڼلی دئ ، بیاهم داسي کښلي دي:" ... ښاغلی رشادپه پښتولیکلوکښی دغسی لغاتوته زیات مایل دی اودپخوانوپه شان ځیني زاړه لغات په زاړه ډول استعمالوی ، داکارد ځینو مړو یا نیم ژواندولغاتودژوندی کولودپاره ښه دی اوده پکښی همدغه ګټه لیدلې ده. زه داکتاب (یودروند اثرګڼم اوخپل ملګری ته ددغه بریالیتوب تبریک وایم." (۱

(c) ketabton.com: The Digital Library

علامه استاد مرحوم چې د متروکو لغتونو د ژوندي کولو تلاښ کا وه ، حق یې درلود .ځکه که دالغتونه په ورځنیو خبرو اترو او لیکنو کې کارنه سي او له استعماله ولوېږي نو وروسته مري. زما د خپل ژوند تجربې را ښوولې ده یوزیات شمېر لغتونه ، چې ما ځو کاله وړاندي په لیکنو کې لوستل ، اوس یې ان د خپلو ښاروالو او لهجه والو په لیکنو کي لږ وینم او بېربېږم چې که دا بهیر . همداسي روان وي ، یو وخت به د دغو لغتو د پاتاله پاره لاسونه پورته سي

زما د مشاهدې له مخې موږ په تېرو دوو درولسیزو کې (بډای) او (موږ) لغات په (شتمن) باندي تري تم کړل ، (یرغل) مو په (برید) له منځه یوړ ، (ایلچي) مو په (استازي) ورک کړ ، (جنګ) مو په (جګړه) ووا هه ، (وطن) مو په (هیواد)نیستي کړ، (غولی) مو په(انګړ) پایمال کړ ، (تاداو) مو په(بنسټ) له بېخه وکیښ ، (ربړه) مو په (ستونزه) پسي واخیستله ، (لیکه) مو په(کرښه) پاکه کړه ، (کوچنیواله) په (وړکتوب) ووژله ، (جنګیالی) مو په (جګړه مار) ښخ کړ ، (اخته) (بوخت) او (مشغول) مو په (لګیا) الیش کړل ، (تلاښ) مو په (هڅه) نفی کړ، (کړنه) مو په (غندنه) محوه کړه ، (نجلۍ) مو په (جنۍ) تر پښو لاندي کړه ،(کرار) مو په (ورو) وخوړ، (په) مو د(پر) په فتوا مسخه کړ او لالګیا یو د مسخه کولو او محوه کولو دا بهېر پسي پالو او په ځان نه پوهېږو چي دخپلي ژبي لغوي زېرمه مو د چونګښو د هغه منګوټي په شان ګرزولې ده چي ((یوه وراچوو ، دوې بیرته ځني غورځي)) . دغه معادل لغتونه اوس نو یو زلمیو ته داسي ښوول کېږي لکه دا چي یوازني اومعیاري لغتونه وي او دا نور غیرمعیاري ،بې خونده او پردي لغتونه. د دغو معادلو لغتونو . پررنګ وخوند زه هیڅ اعتراض نه لرم خو اند ښنه مي د دا نورو لغتو د مړیني په باب زیاته ده

دلغتونو مرګ وژوند یوه طبیعي پېښه ګڼلای سو خو که وساتل سي او له مرګه وژغورل سي دژبي غنا او رزیاتوي ، د مطالبو د افادې وسایل غښتلي کوي او پراخوي یې او د کلام رنګیني ورډېروي. کاظم خان شیدا که (رنګین الفاظ) د (شعرد پیکر) له پاره (رخت وزېور) بللي دي ، زما په خیال د(نثر) د ناوې ښکلا هم ورزیاتولای سي او د دغه راز ښکلا د جلوو تماشه هغه وخت کولای سو ، چې دژبې د کره کولو اخلاص د هغې د سوچه کولو او محدودولو په لېونتوب را ځخه الیش نه سي. ماته چي یو وخت پخپل وطن کي دژوند کولو نېکمرغي میسره وه نو مي د څه مودې له پاره د پښتو ترجمې په یوه څانګه کي کارکاوه. هورې مو پارسي مطالب او خبرونه په پښتو اړول. دژباړې

(c) ketabton.com: The Digital Library

په جریان کي که به د (اظهارنمود ، ابرازکرد ، وانمودکرد ، خاطرنشان ساخت ، افزود ، خاطرنشان نمود ، خاطرنشان کرد ، اضافه نمود ، اضافه کرد) له رنگارنگو عبارتو سره مخامخ کېدلو ، یوازي اویوازي مو په (څرگنده کړه) یا کله کله (زیاته کړه) ترجمه کاوه . که به ما یابل چا دهغه پرځای (وښوول ، وښودل ، وویل ، ښکاره کړل) عبارت راوړ ، دنه معیاریتوب په گناه محکومېدی او په اصطلاح تصحیح کېدی به .ماته به له خپلي ژبي څخه دلغتونو پردغه رازایستلو باندي هم غوسه راتله اوهم به خواشینی کېدلم . غوسه به په دې راتله چي د معیاریت له علمي مفهوم سره ولي لوبي کېږي او خپه به په دې وم چي زموږژبه خوله لو یه سره دومره خواره لا هم نه وه . داخواري یې اوس ور په پېښه کوو . د ډېرو په عصر کي مورډ انگرېزي ژبي ستون د انواعوله پاره (ډېره ، تیږه ، سخره ، کرکنده ، کاڼي ، شگه ، گوسه ، غرگی ...) درلودل . اوس د معیاریت په هڅه یوازي (تیږه یا ډبره) کاروو ، دانور ټول له استعماله ورو ورولوېږي . گویا په بدویت کي مودیوه مفهوم له پاره اووه اته واریانته درلودل خونن په یوویشتمه پېړۍ کي د متنوعو رنگارنگو لغتونو په پوجي کولو نو کان باسو .

علامه استاد مرحوم له دخیلو لغتونو سره دومره زیاته دښمني نه درلوده . متروک لغتونه یې زیاتره په شعر کي کارول او په نثر کي یې ددخیلو لغتونو پر کارولو صرفه نه کوله . کوم هدف چي استاد مرحوم په خبرنو کي پاله ،لنډه تنگه ژبه ددغه هدف درسولو ترعهدې نسوای وتلای . زه پخپله په سرسره له دغه رازستونزي سره مخامخ سوی یم . ماد پښتنو قومونو داتنیکي جوړښت په باب یوه خبرنه کړې وه . دهغې په باب په یوه کتاب کي یادونه هم سوې وه . ما غوښتل چي پخپله یوه بله لیکنه کي خپل استدلال ته دپیاوړتیا له پاره ددغه کتاب حواله ورکړم خو مشکل مي داو چي په کتاب کي د کارول سوي ژبي له اسیته نه پوهېدلم چي زما خبرنه پکښې تایید سوې ده که رد سوې !
علامه استاد خپله خبرنه په هغه رازژبه کښله چي استفاده ورڅخه عامه کېدلای سوای . خوشعرېې بیا د متروکو لغاتو دژوندي کولو له پاره وسیله گرزولې وه . دوی به زما په فکر دا حقیقت په پام کي نیولی و چي دلغتونو په بابا و انا (نیا) پسي څراغ ولیلته را اخیستل د ژبي د متخصصینو مشغولا بایدوي . یو لغت چي په یوه ژبه کي کي پېړۍ پېړۍ تېري کړې وي ، باید د خپلي ژبي مال یې وبلل سي او د افادې په عملیه کي یې په کارولو باندي څوک ونه شرمېږي .

(c) ketabton.com: The Digital Library

ماته چي کله د حمید د (نیرنګ عشق) مطالعه میسره سي ، ډېر خوند پر اخلم او د شعري ښایست و رنګینۍ له خاطره خوږې د پښتو ژبې او پښتنو له پاره ستر ویاړ بولم. د ښاغلي استاد صمیم دا خبره دزړه له کومي منم چي وایي نیرنګ عشق ٌ زموږ منلي شاعر عبد الحمید مومند په ډېره خوږه او روانه پښتو مثنوي په خورا لوړ ادبي قوت ژباړلي ده ٌ (۲) خو پر ځنګ سمدلاسه دا خبره ذهن ته راسي چي آیا دغه ویاړ به د رنګارنګو د خیلو لغتونو له کارولو پرته زموږ پښتنو په نصیب سوی وای ؟ او په یوه محدوده و محصوره ژبه به دغه راز ښهکار نړیوالو ته د وړاندي کېدو جوګه سوی وای. زه خو وایم . هیڅکله نه

استاد مرحوم به تل ترنویو جوړونو دزړو لغتونو ژوندي کولو ته ترجیح ورکوله. دی د نویو جوړونو په اړتیا پوه و او داکارېې د نني نړۍ د علمي پرمختګونو او ورسرسم یې د نویو ساینسي او سیاسي اصطلاحاتو د منځ ته راتلو د بهېر د چټکتیا له خاطره یوژبنۍ ضرورت ګاڼه او په دې لار کي یې اخیستل سوي ګامونه په کلکه ځارل. زما په یاد دي یو وخت یې په تیلفوني خبروکي راته د(چاروا کي) نوې جوړه سوې کلمه خورا ډېره وستایله. خو پخپله یې دلغت جوړونو په برخه کي عملي برخه نه اخیستله. مسلمه خبره ده چي په دې برخه کي یې تربل هر چا هم علمي صلاحیت درلود او هم کفایت. نو دا کاریې ولي نه کاوه؟ ځکه یې نه کاوه چي استاد مرحوم دژبنۍ زېرمي اینبي وو او په Preiorities دېډایولو له پاره پخپل علمي و ادبي فعالیت کي ځانته اولویتونه هغو کي له لهجو څخه د لغتونو اخیستل او بابول او د متروکو لغاتو دوهم وار رواجول ددوی د . مثمر کار په سر کي راغلي وو

زما په فکر علامه استاد (رح) دا بل حقیقت هم په پام کي نیولی و ، چي د نړۍ دژبو د پرمختیا پړاوونه دهري ژبي پخپل ځانګړي علمي و ادبي و تاریخي دریځ پوري تړلي دي. ځیني ژبي د پرمختیا په داسي یوه پړاو کي وي چي دلیکدود یووالي او تجانس ته یې تر هر څه وړاندي باید چاره وسنجول سي خو ځیني بیا تردې پړاو قرنونه وړاندي تیري سوي دي. زه خو وایم که یو څوک د خپلي ژبي . دلیکدود پر توحید باندي کار ته اړتیا احساس کړي ، ځان او خپله ژبه باید ورته سپکه ونه ایسي

(c) ketabton.com: The Digital Library

موږ زیاتره وختونه د دغه راز حقارت ښکار سوي یو او په نتیجه کي مو ادبي وژبنیو غښتاوو ته لاس اچولی دئ. د نړۍ له ډېرو پرمختللیو او بډایو ژبو سره مو د سیالۍ او برابرۍ غیر واقعبینانه ادعاوي سرکړي دي. په داسي حال کي چي د ژبو پرمختیا او سمبالتیا د هغې د ویونکو له پرمختګ او سمبالښت سره سیده اړه لري. د پښتو ژبي د بشپړتیا او کره تیا له پاره د نورو ژبو له تجربو څخه ګټه اخیستل یو معقول او پرځای عمل دئ خو هره تجربه باید د خپلي ژبي د واقعي حالت په پام کي نیولو سره تطبیق سي. داسي کالی په واغوستل سي ، چي پرتن یې برابروي. دا قانون د ټولني دژوندانه په ټولو اړخونو کي جاري و طاري دئ. که یو ملت پخپله خاوره کي اورګاډی ونه لري او واکمنان یې له نورو دولتو سره د سیالۍ په انګېزه د اټومي پروګرام د تطبیق په سوچ کي سي ، زما په فکر به یې هم ځان خطا ایستلي وي هم نور. خپله ژبه هرچا ته هم خوږه وي هم اصیله. د چا خبره (کارګه وایي زما سپینککیه زویه ، جرګی وایي زما پستکیه زویه) . په دې لړکي د پښتو انکشاف و انحطاط ، خوږوالی وتریخوالی،زیږوالی ونرموالی ، پرمختګ و شاته تګ ، بډایي ونېستي پخپله په پښتنو اړه لري په بل هیچا اړه نه لري. د هغې د غنا او بډایۍ له پاره که څوک د پښتو د خپل واقعي حالت له په پام کي نیولو پرته د نړۍ د نورو ډېرو پرمختللیو ژبو د انکشاف پړاوونه د سوټي په زور پر خپله ژبه باندي تطبیقوي ، نتیجه به یې هغه راز وي لکه
زموږ سوسیالیستانو او سویتیستانو چي د افغاني ټولني د وړاندي بېولو له پاره د پخواني شوروي اتحاد نسخې ټکي په ټکي عملي کول غوښتل او په نتیجه کي یې هیواد له او سنیو سیاسي و ټولنیزو مصیبتونو سره مخامخ کړ. دلغت جوړوني خبره باید د ژبي ماهرانو ته پرېښوول سي خو په ژبه کي په مروجو دخیلو یا غیر دخیلو اخښلو بخښلو لغاتو باندي باید په دې خندنۍ پلمه لاس ونه وهل سي چي ګویا ، دا کار ایرانیان هم کوي ، المانیان یې هم ، .... ، ځکه یې موږ هم باید وکړو !
د هرچا او هري ژبي اولویتونه تو پیر سره لري او دا هغه خبره وه چي علامه استاد (رح) هر وخت پرې ټینګار کاوه. په (افغان ولس) نومې مجله کي د دوی له خولې څخه پر را نقل سویو خبرو باندي زه هم شهادت ورکوم چي ویلي یې دي: "... د نوو لغاتو ضرورت زه هغه وخت احساسوم چي موږ ټولي لهجې را ټولي کړي وي او ددې څخه نور مایوس یو چي په لهجو کي نور څه نه دي پاته او یا فرضاً ادب مو ټول داسي ذکر کړی وي ، بیان کړی موږ ، چاپ کړی موږ ، د خلکو په لاس مو ورکړی وي ، چي هیڅ نه وي پاته ، نو اوس موږ وضعي ته ضرورت لرو . نو تر هغه وخته چي مو دا کار نه وي کړی ، د نوي

(c) ketabton.com: The Digital Library

وضعی له پاره قدم اخیستل تقریباً د ژبي پر دغه برخه باندي چي دا په لهجو کي ساتل سوې ده ، یو ظلم دئ.ٌ (۳) زه به دومره پرزیات کړم چي له (نوي وضعي) څخه د استاد(رح) مراد د مروجو لغتونو له پاره وضعه کول دي. نوي ساینسي وفني وعلمي اصطلاحات له دې حکمه څخه مستثنا دي .

زموږ د منلي استاد پوهاند دوکتور زیار صاحب د خولې خبره ده چي وایيٌ ... دلري او بري پښتونخوا یوه سیمه او خېل اوزی رانه پاتې نه دی چي څه له پاسه دوه سوه کتابچې مي پرې (۴) ډکې کړې دي. د پښتو ویپانګې دویمه برخه (زړه پانګه یا ارکاییزمونه) څېړاند دوست او استاد صمیم خپاره کړي او نوې پانګه یا نیولوجیزمونه هم ما په یو لس زریزسیندګي کې له چا په راکښلې ....ٌ (۵) . خو د خواشینۍ خبره داده چي دغه ستره زړه پانګه همداسي لاس نه وهلې په کتاب کي بندي پاته ده او خوک یې دژوندي کولو او رواجولو هڅه خو پرېږده ، د کارولو توصیه لا هم نه کوي. زموږ پر زور پر نیولوجیزمونو دئ او بس همدا مو د ژبي د کره کېدني تاداو ګرزولی دئ. علامه رشاد(رح) زړې پانګي ته ډېره پاملرنه کوله په تېره بیا په شعر کي. او دا پاملرنه یې یوازي دخپلي لهجې پانګي ته نه وه بلکي د پښتو ټولي لهجې یې په پام کي وې. طبیعي ده چي په دې لړکي یې د خپلي لهجې زاړه لغتونه ډېر کارولي دي. ما یو وخت په یو شعر کي (دوړدوړکه) استعمال کړې وه. علامه استاد سمدلاسه د عبدالقادرخان خټک دا بیت راته وو ایه، چي په هغه کي : شاعرد (بړبوکۍ) ویې د کندهارۍ لهجې (دوړدوړکي) له پاره راوړی دئ

که سفله ښېښتن د جاه شي په دا څه شو ؟

په معنی بړبوکۍ پـــــورته کړ خسرې

او ورپسي یې د دغي کلمې په باب مشرح تفصیل ورکړ او زیاته یې کړه: د عبدالقادرخان خټک په کندهار چاپ د یوان کي دا کلمه (بړبوګۍ) ثبت سوې ده . په پخوانیو خطي نسخو کي ګاف هم د کاف په شکل لیکل کېدلی او د بړبوکۍ په ثبت وضبط کي د دغي قاعدې اغېزه کړې ده. ما ته یې د بړبوکۍ د استعمالولو توصیه هم وکړه .

(c) ketabton.com: The Digital Library

بل وخت یې د (ترمي) او (کوشیر) کلمې راته تشریح کړې اوویې فرمایل: دا کلمې زموږ او ستاسې په کندهارۍ لهجه کې نه کارېږي ، زده یې که او په لیکنه کې یې استعمالوه .

زمایقین دئ چې د ژبود اطلس د برابرولو په باب د ساحوي ریسرچ په ترڅ کې به د سیمه ییزو لغتونولویه برخه ،چې په ټاکلې جغرافیوي محدوده کې ایسارپاته دي ، ثبت سوي وي. په دې کې به ډېرداسې لغات هم وي ، چې نن یې معادل نیولوجیزمونه کارېږي. کاشکې د دغو لغاتو د خپرېدوله پاره هم هڅې سوې وای او یوازې په کتابچو کې یې په ثبت بسنه نه وای سوې .

په دې ترڅ کې مې یوه بله دیادوني ضمني خبره هم پرزړه باندې راغله او هغه د ژبود اطلس د برابرولو په برخه کې د یونسکو او افغاني ټیم دکار او فعالیت په باب ده. موږته دا خبره معلومه ده چې په دغه افغاني ټیم کې یو فعال او هڅاند غړی پوهاند دوکتورزیار او ورو ده پرڅنګ د ټیم نورو غړو اروانباد الهام ، ډاکټرعبد الرازق پالوال ، استاد حبیب الله پښتون زوی جاج ، استاد پوهندوی نور احمد شاکر او استاد بایزید اخک هم شامل وو او په مینه وجدیت سره یې خپلې څېړني مخ ته بېولې. د دې ټیم له غړو څخه له نېکه مرغه دوکتورزیار ، ډاکټرپالوال ، استاد بایزید اخک ،استاد پښتون زوی ژوندي دي .استاد پوهندوی شاکر په کاناډا کې اوسي ،په فزیکي لحاظ ژوندی دئ خو له بده مرغه داسې ناروغي په پوري ده چې د رغېدلو امید یې لږ دئ (۲) .
موږ له دغو ښاغلو څخه ټینګه هیله لرو چې د خپلو کلونو کلونو زیار او کړاو په باب راتلونکي ځوان نسل ته معلومات ورکړي. زموږ هیواد د حوادثو او توپانونو مېنه ده. خدای مه کړه د دوی ارزښتمن زیار د توپانو څپې له ځانه سره یو نه سي اوتري تم یې نه کړي او یا سبایې بل څوک د ځان مال و نه ګڼي .

دعلامه استاد رشاد(رح) دلیکني او تدریس په ژبه دده هرشاګرد او لوستونکی پوهېدی او پوهېږي . دده شعر دزړو او متروکو لغاتو نو سره هرچا ته خوږ او د پوهېدلو وړو اودئ. دده په زرګونو شاګردانو کې څوک به یوتن لاهم نسي موندلای چې ودي وایي: زه دا استاد په تشریح اولوست نه پوهېدلم. دده دافادې ستاینه د هرچا پر خوله وه. داولې ؟ دا ځکه چې دده ژبه له پښتنانه قامه څخه

(c) ketabton.com: The Digital Library

پردې نه وه. له بده مرغه نن پښتانه دهغې ژبې په پوهېدلو کې مشکلات او ستونزې لري ، چې د (کره) په نامه ورښوول کېږي .

(علامه استاد رشاد دې پاک خدای وبخښي او ددوی کار دې تل د پښتنو زلمیو دلارې مشال وي (۷ .

محمد معصوم هوتک

اوکویل ـ کاناډا

نومبر ۲۰۰۵ ع ۲

رشاد ـ عبدالشکور ـ لودي پښتانه ـ (ب) مخ ، پښتو ټولنه ـ ۱۳۳۲ ش (۱)

. دعبدالحمید مومند کلیات ـ (پینځه) مخ ـ دانش خپرندویه ټولنه ـ ۱۳۸۳ ل (۲)

افغان ولس مجله ـ شپږم کال ـ لومړۍ ګڼه ـ ۴۲ مخ . دلمبې مجلې د ۱۳۸۳ ل کال د ۴ ـ ۵ ګڼې په (۳) حواله .

داشمېره په (استاد زیار ـ د پښتني فرهنګ یوځلاند ستورې) نومې اثر ، ۱۴۹ مخ کې (۱۰۴) بلل (۴) سوې دئ .

افغان ولس مجله ـ شپږم کال لومړۍ ګڼه ـ ۹۹ مخ (۵)

پوهندوی نوراحمد شاکر ددې مقالې ترلیکلو څه د پاسه یو کال وروسته د ۲۰۰۶ ع کال د جنورۍ په (۶) ۱۲ مه د پنجشنبې په ورځ په تورنټو کې مړاو د افغانانو په هدیره کې ښخ سو .

دالیکنه په کندهار کې دعلامه رشاد (رح) دلومړي تلین په مراسمو کې ګران سعید لودین (۷) ولوستله او په کندهار مجله خلرم کال ، پنځمه او شپږمه ګڼه (لېندۍ ، کب ـ ۱۳۸۴ ل) کې چاپ . سوې ده . ددغه تلین په مراسمو کې ما (هوتک) له بده مرغه ګډون ونسو کړلای

(c) ketabton.com: The Digital Library

دا یوه مي لا واورئ، نور نو ستاسي خوښه

موږ پښتانه اوس د ډیموکراسۍ د تمرین په حال کي یو . په ځېنو مو لا نه ده اخیستې. زه دا خپل ځان درښیم چي ځوک مي خبره را غبرګه کړي، لږ څه سره وپېچل سم. خو خیر دي وي دا تمرین به نه پرېږدو . که یې نن د سهلو وس نه لرو ، سبا ته به یې پیدا کړو . خبره مي د ښاغلي استاد صمیم صاحب کوله."که اباسین راغلی نه وای" ښه عنوان، ښه استدلال او ښه وړاندیز. لوستلو یې خوند راکړ. دوه پښتانه خواخوږي باید یو له بله سره همدا سي د زړه خواله وکړي. ما پخپله تېره لیکنه کي له نیولوجیزم سره په اصولو کي مخالفت نه دی کړی. ها د چا خبره ګوته مي خدای مه کړه (اسلام) ته نه ده نیولې، (مسلمانی ما) ته مي نیولې ده. د خوښۍ ځای دا دئ چي استاد صمیم زما له معروضاتو سره په مجموع کي موافقه ښودلې ده او په لړ کي یې تر (ډېره پر حقه)بللی یم. کومو ځایو ته چي یې (خو) اېښې دئ هغه حاشیوي خبري یا د کلي بیان څنډي دي چي شمېر یې اته دئ.زه به اتو سرو ته یو څه توضیح ورکړم .

ښاغلی استاد وایي "د ژبي د وییپانګي په بشپړتیا کي ریښتیا هم چي څلور واره آرونه -۱ (ارکاییزم، ډیالکتیزم، نیولوجیزم او اډاپټیزم) د دې زنځیر څلور پخې کړۍ دي، خو زما په اند د لاس په ګوتو کي هم د اړتیا او استفادې د ارزښت له مخي توپیر جوت دی...." زه هم سل په سلو کي همدا خبره کوم. زه غواړم هغه فیصدي عملي سي چي د کره لیکني بنسټ اېښوونکو اېښې ده او په دې برخه کي دومره دوګماتیک نظر هم نه لرم چي که په سلو کي پنځه ویشت، دېرش سوه زما به چیغي پورته سي. یه، زه وایم اوس خو موږ هغه نوري درې برخي بېخي هېري کړي دي. ښاغلي استاد د امیر عبدالرحمان خان د درباریانو د نکل په راوړلو سره پر دوو خبرو ضمني اعتراف کړی دئ یو دا چي پر نیولوجیزم باندي تراندازې زیات زور اچول د (ګونګوټیو)خوړل دي، نه د وڅکو . او بل یې په دې نکل زما هغه خبره تایید کړې چي موږ په اولس یا پخواني ادب کي د لغاتو موندلو له بهیر څخه په دې دلیل (لار چپه) کړې ده چي ارکاییزمونه خو (همېشه پلټل کېدای شي)، راځئ نیولوجیزم ته پونده ورکړو. او په دې پونده کي مو د پښتو خوارکۍ نوکان وایستل. زه خو د

(c) ketabton.com: The Digital Library

ښاغلي صمیم صاحب په دغه جمله کي هیڅ راز نیمګړتیا نه وینم چي وایيٌ د انحوی ترکیب یا اسمیه جمله دوه فاعله لريٌ کلمات به یې د آر له مخي عربي وي خو دې کلمو زموږ په ژبه کي د څوارلس سوه کلن ژوند په ترڅ کي د اقامي سند تر لاسه کړی دئ. زه یې کورټ پښتو جمله بولم. د پښتانه له خولې راوتلې ده او بل پښتون له قاموس پرته پرې پوهیږي. د ژبي دنده (وظیفه) هم دغه ده.

د استاد صمیم دوهمه څرګندونه زما د لیکني یو حاشیوي ټکی دئ او د زیاتي تبصرې وړ یې نه -۲ بولم. زه بالکل موافق یم چي اروابناد دوست شینواری د ارکاییزمونو په راغونډونه کي نه هبرېدونکي هڅي کړي دي. اروا دې ښاده وي. او ټول پښتانه یې کار ته په درنه سترګه ګورو. ما چي د فاضل استاد رشاد صاحب خبره کړې وه، مطلب مي دا و چي هغوی ارکاییک لغتونه په نظم و نثر کي کاروي. له دې پرته مي بله خیره په زړه کي نسته. ما ته چي څوک د پښتو د پیاوړتیا په لار کي یو کوچنوتی ګام واخلي، د سترګو تور ښکاري. اروابناد دوست شینواری خو د پښتو (ستورو) په کتار کي راولم.

په دې یادونه کي د ښاغلي صمیم صاحب زما په ٌنو ورته خوشحاله وي ٌ جمله سر نه دئ خلاص -۳ سوی.علت یې دا دئ ،چي کنډوېي لوستې ده او پر (وي) باندي یې ختمه کړې ده. که یې تر پایه لوستې وای، سر یې په خلاصېدئ.

د باره ګلۍ له پریکړو څخه وارد واره زما محترم استاد پوهاند زیار صاحب سر ټکولی دئ او -۴ ماته یې هم جرأت راکړ چي څه پر ووایم. په لوی لاس چي څوک ودانه ورانوي نو نتیجه یې هرو مرو دا رازوي چي ان استاد صمیم صاحب لا د باره ګلۍ د غونډي د برخه وال په توګه(دقیق خبر نه یم) د هغې فیصلې نه مراعاتوي. نه(کښې) لیکي نه (پکښې) بلکي (کي) او (پکي) کاروي. د پښتو اکاډیمۍ مشر ښاغلی ډاکټر راج ولي شاه خټک خو هم د همدغو نه مراعاتېدو له لاسه ژاړي.
(ګوربت � ۴ګڼه � اپریل � می -۲۰۰۰) هغه د چا خبره، وایي (د کال خوارۍ مي ولاړې، سپیني روپۍ مي ولاړې!) پاته سوه د لیک د بدلون خبره. روښانیانو که له ځانه لیکدود را ایست خو په هغه وخت کي د دولت لوانې خبرهٌ افغاني لفظ مشکل و لوست کېښ مه شهٌ. دغسي دروېزه یې او

(c) ketabton.com: The Digital Library

خوشحالخاني ليکدود هم درواخله. اوس خو ّ افغاني لفظ لوست کښښ شهٌ دا چي ځيني مشرانو او خواخوږو سليقه يې بدلونونه پکښي راوستي دي، د هغو اغېزه خو کورټ صفر ده. نه باب (دود) سوي دي، نه چا منلي. نه د وزير محمد ګل خان مرحوم ليکدود کوم پيرو وموند، نه د خادم صاحب مرحوم، نه د خان شهيد او نه هم د قلندر صاحب. دا هسيٌ عبث دارو مردک دي، فتح خان يې ډزوي. ٌ

۵- په دي يادونه کي د پريفيکس او سوفيکس خبره پاته سوې ده او پر ځای يې ويل سوي دي چي زه (هوتک) ولي په (س) باندي د (شول) د مرستيال فعل او د هغه د بېلابېلو صيغو د ليکلو پهٌ امتيازٌ کي د خپلو مشرانو استادانو (علامه حبيبي او پوهاند رشاد) په پيروی کي ونډه نه اخلم؟

ښاغلي صميم صاحب. زه خو دا ونډه اخلم او د خپلو استادانو پر پله باندي په منظم ډول روان يم خو د (سانسور) استبداد دا واک را ځخه اخيستی چي لوستونکو ته خپل د زړه بيان په هغه (ډول و شکل) وکړم، لکه غواړم چي يې. که يو وخت درته زما د ليکنو د اصلي مسودو د کتلو فرصت برابر سو، تاسي به ووينئ چي په (شول) کي مي د (س) له امتيازه ! ښه پوره ګټه اخيستې ده. خو د خپرونو چلوونکي زما ليکني هغه راز نه چاپوي لکه زه چي يې کاږم. ان زما څخه يې دا واک هم اخيستئ چي جملې دي پر خپل زړه برابري وترم، لغتونه دي پر خپله سليقه ورته وټاکم. زه (پر پښتو ليکنه باندي...) وليکم، دوی يې (پر پښتو ليکنی...) کړي. زه (د انصاف په حکم)وکاږم، دوی يې (د نياو په پريکړه) کړي. (ګوربت � لومړی کال � خلرمه ګڼه) . زه (سول) وکاږم، دوی يې (شول) کړي. زه (په) وليکم، دوی يې (پر) کړي. زه (دوې وځکي) وليکم، دوی يې (دوه وڅکي) کړي (هيله � دريم کال � شپږمه ګڼه) . زه (رانيوی) د (خريدم) په معنا وليکم، دوی يې (راونيو) د (ګرفتم، ګرفتار کردم) په معنا کړي. زه خپلي ليکني د دوی د اسانی له پاره په کمپيوټر کي چاپ ورولېږم خو چي وروسته خپله ليکنه لولم ((ربړه زما وي اختيار يې د قاضي غلام)) . نو ښاغلی صميم صاحب. ما اريان خو د خپلو استادانو پيروی ته شوک پرېږدي نه. هغه آثار چي ما پخپله يا تر خپل نظر لاندي خپاره کړي دي، هورې تاسي پکښې دغه (پيروي) موندلای سئ .

(c) ketabton.com: The Digital Library

په دې برخه کي ښاغلي صمیم ورور زما په شپږو اوو ببلګو کي چي راوړي مي وې، له ټولو سره -۶ موافق ښکاري. یوازي یې له یوې سره خپله نه موافقه ښوولې ده او هغهٌ پر قومونو باندي... د کلتورٌ منل دي. په دې برخه کي به د خپلي ادعا د ثبوت له پاره د اولس دا دوې وراشې په ډېر صمیمیت وړاندي کړم:

.ـــ دا یې قباله، په چا یې منې

.ـــ د چا پلار یې ولاکه په ومني

له (منل) سره د (پر) وییکي نه سي راتلای. که یې څوک د فاعلیت و مفعولیت په دلایلو (په چا منی). په هغه کي نو څه سي ویل کېدلای. د پېچومي او به دي په زور څېړي

دلته (سرابن) تر (وړسترګي) بسیط بلل سوی اوٌ وربانديٌ دربدلٌ ښه ګڼل سوي دي. ګویا زما له -۷ نظر سره موافقه ښوول سوې ده. ما هورې د (تلوار) کلمه هم راوړې وې چي (هډو کار بړي نه). په دې برخه کي لکه چي هم موافق وي. خو دا چي ما دې پر (وړسترګي) باندي د محلي ډیالکټ ټاپه وهلې وي، یوه غلط فهمي شانته ښکاري، یا به ښاغلي صمیم ورور زما عبارت هورې سم لوستی نه وي. ما په خپل عبارت کي غوښتي دي وښیم چي (سرابن) د محلي ډیالکټ ټاپه خوړلې ده ځکه نو له استعماله لوېدلې دئ. (وړسترګي) دا ټاپه نه ده خوړلې. د مجلې په اووم مخ کي زما عبارت سم را نقل سوي دئ خو د تبصرې په وخت کي خبره ورانه سوې ده او داسي یې انګېرلي دي چي ګویا ما (هوتک) پر (وړسترګي) باندي د (محلي ډیالکټ ټاپه) لګولې ده ؟ ما ((وړسترګي)) ثقیل بللی دئ او ثقیل خو نو دئ. د خوشحال بابا او معزالله خان مومند او ګنج پښتو مثالونه یې د ((ثقلت)) بار له اوږو څخه اخیستلای نه سي. که یو لغت په اولنیو متونو کي راغلی و، معنا یې دا نه ده ،چي هرو مرو دي فصیح وي. که داسي وای نو پیر محمد کاکړ به ولي ویلای چي:

(c) ketabton.com: The Digital Library

د میرزا شعر به ښه و ، ولــي د ربغه

په وحشي الفاظو ده کړ ویران شعر

دغه برخه د ارواښاد پوهاند علامه حبیبي له لیکنې څخه په یوه اوږده اقتباس پای ته رسېدلې ده. دا خبري ارواښاد علامه لکه ښاغلي صمیم صاحب چي اشاره ورته کړې ده ۳۱ کاله وړاندي کړي دي او د لغاتو د وضعه کولو پر عمومي اړتیا او اصولو یې روښا اچولې ده. هغه وخت د هیواد په فرهنګي کړیو کي یو راز نظم تینګ و. که به د لغاتو وضع ته اړتیا پیدا سوه، د پوهانو په سلا مشوره به لغت ورته وټاکل سو او دود به سو. دا کار به سوکه و خو اصولي و. داسي نه و چي هر چا په خپل سر، حق و ناحق جوړوني کولې. کله چي د لغت جوړوني بهیر سر وا خیست نو بیا تاسي وګورئ سره له دې چي علامه حبیبي مرحوم د جووړونو اړتیا مني خو له روان بهیر څخه څه راز سر ټکوي؟ غوږ راته کښېږدئ. علامه حبیبي وايي : -۸

"د پښتو نثر چي اوس په متبوعاتو کي لیدل کیږي یا له راډیو اورېدل کیږي د نورو ژبو تر اثر لاندي یو کړ غېږن نثر دی چي باید تصحیح او د پوهېدلو وړ سي � د ژبي اصلي ښه او د ادا ډول او قواعد وساتل سي ملفوظ او مکتوب سره لیري نسي � له ځانه جوړ کړي کلمات پکښې کوترم نسي... په هر صورت اوسنی نثر چي کومي خواته روان دی د علمي ټولنو د توجه وړ دی. زه پر دې بېرېږم چي سبا به د لیکوالو او عامه خلکو پښتو دوني سره لیري سوي وي چي یود بله به نه سره پوهیږي... ځني خلک په ښه نیت د پښتو د سوچه کېدو ته اړم سوي دي له ځانه کلمات جوړوي او په پښتو یې ور ننباسي چي نور خلک نه په پوهېږي. د ژبي دغسي سوچه کول که په ښه نیت وي هم د ګټي پر ځای تاوان لري او یوه نامفهومه د پېرانیانو ژبه ځني جوړوي. دا کار د یوه سړي نه دئ. ښايي چي د پښتو ژبي یو ګڼ د پوهانو انجمن دا کار وکي او هغه هم په داسي وخت کي چي ژبي عمومي څېړنه او پلټنه سوې وي او هغه کلمې چي په ژبه کي موندلی نسي بیا وضع سي � د ژبي د سوچه کولو فکر لږ. څه افراطي هم ښکاري ځکه چي پر کری مځکه داسي ژبه نسته چي د نورو ژبو له کلماتو څخه کورټ سوچه وي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

تاسي پرېږدئ چي د پښتونثر د ګردو دخيلو کلماتو سره د دې وړ سي چي علمي او فکري او ادبي او ګران او پېچلي مفاهيم ادا کي چي علمي او فکري پانګه يې ډېره سوه او دا خوار بشرکی يې لږ څه غټ او تکړه سو بيا هغه هر څه چي وغواړی زغم به يې ولري مګر اوس شيدو رودونکي کوچني ته د غټ سړي خواړه مه ورکوی چي سبا به يې په چاره پوري اريان يو .ٌ (وګورئ: پښتو چاپي آثار په (دوو تېرو پېړيو کي � ٢٢-٢٣ مخونه � کابل - ١٣٥٧

د ژبي يو بل ماهر دوکتورٌ د زړو يا مړو کلماتو پښتو کونه او د نوو لغاتو جوړونه يو راز ساري او حياتي مبتلايي ٌګڼلې ده او زياتوي چي د دغي ساري ناروغۍ په مقابل کيٌ او مه ځوانان لکه متعلمين او محصلين معافيت نه لريٌ او ژر په مبتلا کېږي (وګورئ هماغه اثر � ٢٧٠-٢٧١ مخونه) زه د دغي ساري ناروغۍ د شيوع نخښي نښاني اوس وينم ځکه مي نو غاړي خلاصي کړې . (.نور نو ستاسي خوښه (١

سکاربورو � کاناډا

سپټمبر ٢٠٠٠ ٢٨

. دا جوابيه مقاله دګوربت مجلې اداري ته ورولېږله او ښايي خپره کړي يې وي(١)

(c) ketabton.com: The Digital Library

سپلمۍ وهڅولم

څوورځې وړاندې مې د خپل مصروف ژوند په سرګردانيو کې دومره وخت وموند چې په انټرنيټ کې د « سپلمۍ پاڼه » وګورم. په دغه پاڼه کې مې د (داود جنبش هم په سيند لاهوشو) مضمون ولوو ست چې په دې لنډۍ پيل سوی و :

مينې دې داسې لېونی کړم

په لاره ځم په لوټوولم زيارتونه

او په هغه کې مې يوه ګيله ډوله يادونه دځان په باب وليدله. ګيله داسې وه « ... معصوم هوتک هم د علم په هسکو څوکو زماله شره خلاص بويه ، چې هرځومره معياري ژبه په لغتو هم ووهي ، له علمه . يې ګټه اخلم ، غاښ پر غاښ کښېمنده م خوليکني يې لولم »

زه د مضمون ليکوال ته د دوی د هغه درناوي له امله کورودانی وايم چې زماليکني له ناخوښۍ سره سره لولي. دا يې دا کاډميک چلند يوه نخښه ګڼم. خدای دې تل پر همدې چلند ټينګ ولري. ما پخپلو ليکنو کې کوم داسې څه نه دي موندلي چې هغه دې د پښتو ژبې د معياري کولو هڅو ته لغته ورکول « وي. زه د بل هر پښتانه په شان له خپلې ژبې سره مينه لرم او غواړم چې دا ژبه غني سي ، مواد او کتابونه پکښې زيات سي د علم او پوهنې په هره برخه کې د پښتنو اړتياوې ورپوره سي په پښتنو کې د کتاب لوستلو او څه ليکلو روحيه او عادت پياوړی سي .... دې عالي هدف ته د رسېدو په لاره کې تر خپله وسه او امکاناتو پوري هڅې هم کوم. خو د دې هڅوله پاره خپل اصول لرم ، خپل نظريات لرم او د نورو درنو دوستانو اصولو او نظرياتو ته درناوی هم لرم. موږ پښتنو ته په کار ده چې د مهاجرت په ببخونده ژوند کې له دې نوي چاپيريال څخه که نور څه نه وي ، نو دا ا يکي يوه خبره خو بايد هرو مرو زده کړو او هغه د نورو نظرياتو ته په پراخ تندي غوږ نيول دي. هرڅه بايد پر خپل ځان تمام نه کړو. خدای شاهد دئ چې زه په ځان کې د دغسي روحيې د غښتلي کولو په لار کي ښه پوره . هڅه او کوښښ کوم

(c) ketabton.com: The Digital Library

ماته دا خبره نه را معلومېږي چي ما نو د دغو قلمي هڅو په بهېر کي معیاري ژبي ته څرنګه او چیرته
لغتي ورکړي دي. البته د معیاري ژبي دا صولو ، لومړیتوبونو او په تېره بیا د لغت جوړونو په باب
خپل نظریات لرم او هغو ته پابندیم. په علمي نړۍ کي د ځانګړو نظریاتو درلودل باید د (لغته
ورکولو) په معنا تعبیر نه سي. د پښتو ژبي د معیار د منځ ته راتګ په باب
د خپلو ځانګړو نظریاتو پر څنګ خوزه په پخپلو لیکنو کي د (سین او شین) له مسئلې او په یو ، دوو
ځایو کي دا وږدې (ی) پر ځای دلنډې (ی) له کارولو پرته له نورولرو او برو لیکوالو سره په لیکنه کي
هیڅ توپیر نه وینم او زما دې شعوري عادت زما د لیکنو په پوهېدلو کي هیڅ راز ستونزه پېښه کړې نه
ده. زما خپله انتباه خو داده چي زما د لیکنو په پوهېدلو کي لرا و برلو ستونکي هیڅ راز ستونزه نه لري
. زما خو ترننه پوري په لیکلې یا نالیکلې بڼه داسي څه په سترګه سوي نه دي ، چي د معصوم
.هوتک په د غه لیکنه باندي مو ړنه پوهېږو

په څو محدودو افعالو کي په سین باندي د شین اړول دومره وړه او څنګزنه خبره ده چي په معیار
پوري هیڅ اړه نه لري او نه په دې برخه کي دا ولنیو او وسنیو پوهانو له خوا کومه غوڅه فیصله
صادره سوې ده. که دا د معیار یوه اساسي برخه وای نو زمونږ فاضلو مشرانو استادانو او د پښتو ژبي
ستورو (علامه حبیبي، علامه رشاد او اروا ښاد بېنوا) به هم داسي نه لیکلای. ما ترننه پوري
د هیچا له خولې دا خبره نه ده اورېدلې چي د دغه سین او شین دا وښتلو له امله دې د علامه حبیبي ،
علامه رشاد او استاد بېنوا په کومه لیکنه پوه سوي نه وي یا دې د مطلب په پوهېدنه کي
د دغو کلماتو له اسیته ،چي شمېر به یې په مشکل سره لسو ته ورسېږي ، ستونزه ولري. په داسي
حال کي چي د هغوسلګونو کسانو فریاد و نه اسمان ته رسېدلي دي چي د چاخبره په معیاري ! جوړو
سوو کلماتو باندي د نه پوهېدلو له امله یې له کلونو کلونو راهیسي وهي او څوک یې پر چیغو غوږنه
ږدي. د دې چیغو یوه وړه بېلګه به درنو لوستونکو ته وړاندي کړم. ما څه موده مخکي د سویس
دویانا په ښار کي یوه دوست ته خپله یوه نوې چاپ سوې رساله (درنه کورنۍ) لېږلې وه. په لیک
کي یې راته کښلي وه: رساله مي ځکه خوښه سوه چي ٌ ژبه یې همغه ژبه ده چي علامه حبیبي ،
پوهاند رښتین، استاد بینوا او علامه رشاد کاروله. بې مبالغې وایم چي په دې او سنیو زیاترو
لیکنو یا نه پوهېږم او یا مي زړه ورته په تنګ شي او هیسته یې وغورځوم.ٌ داسي

(c) ketabton.com: The Digital Library

دادبیاتو د پوهنځی د پښتو څانګي فارغ او همکارو . زما سره دلهجې یو والی نه لري او ترننه . مود مخامخ لیدني فرصت هم نه دئ موندلی

ددې له پاره چي د خپلو لیکنو د اسلوب او ډول په باب مي ښاغلو لوستونکو ته یو لړ وضاحتونه . وړاندي کړي وي ، بده نه ده چي یو څه پر عمومیاتو باندي ور وغږېږم

د پښتو او نورو ژبو د بېلا بېلو لهجو په ځینو کلماتو کي کانسونینټونه او واولونه تو پیر سره لري او دا توپیر مراعاتول هیڅکله هم د معیار د تر پښو لاندي کولو په معنا نه دي بلل سوي. پښتو ژبه خو لا دمعیاریت درجي ته د رسېدو په لاره کي خالپوځي (خاپوړي) کوي ،زه نوري پر مختللي ژبي در ښیم چي په هغو کي هم تر او سه پوري چا د دغو توپیرونو مراعاتول د معیاریت پر ضد کارنه دئ ګڼلی. په هندي ژبو کي د "سري متي ـ شري متي ، درمسال ـ درمشال ، سري دیوي ـ شري دیوي ، سرینګر ـ شرینګر ، سریلانکا ـ شریلانکا...." په شان کلمات بیخي ډېر دي او هیڅ هندی ژبپوه یا عادي لیکوال ځان ته دا حق نه ورکوي چي په دې دوو کي دي یو سم او بل ناسم وبولي یا دي ددې دواړو شکلونو موجودیت د ژبي ګډوډي وګڼي. هر لیکوال چي له دې دوو څخه یو استعمال کړي ، لوستونکي پوهېږي چي دده مقصد څه دئ. دا یې لا بله ګټه ده چي په هندي ژبو پوه لوستونکي ته لادا خبره هم څرګندېږي چي ددغي یا هغي لیکني لیکوال په کومه سیمه پوري اړه لري. په انګرېزي کلمې چي د واولونو د استعمال د labor اوlabour د favor اوfavour د color او colourژبه کي د له املء توپیر سره لري ، دواړه رواج لري په امریکایي انګرېزي کي یې دوهم شکل او په انګلیسی انګرېزي کي یې لومړی شکل دوددئ. ان تردې چي په قاموسو(ډیکشنریو)کي یې ددغو لغاتو څنګ ته په لېندیو کي دا یادونه هم کړې وي ، چي دا شکل یې امریکایي او دابل یې انګلیسي یا استرالیایي دئ. مګر یوه ته یې هم غلط نه دي ویل سوي. دانګرېزی ژبي امریکایي ، انګلیسي ، استرالیایي لهجې ټولي ددې ژبي لهجې دي او هیڅ یوه انګرېزي ژبي پر بل انګرېزي ژبي باندي د خپلي لهجې د منلو بېځایه او بې هدفه زیار پر ځان نه دئ منلی او نه یې په دې برخه کي وخت ضایع کړی دئ. د عربي غوندي پراخي ژبي مصری ، عراقی ، یمنی ، سوریایی ، فلسطینی او نوري لهجې هره یوه په ځینو برخو کي په ویلو او لیکلو کي توپیر لري خو هیڅکله یو د بل لیکلو او تلفظ ته ناسم نه وایي.. په پاړسي کي د (صدا ، آواز ، نداء)کلمات ټول کارول کېږي. هرڅوک یې په

(c) ketabton.com: The Digital Library

انتخاب کي اختيارلري. داسي نه کوي چي يو واريانت يې د معيارپه نامه خوښ کړي اونوريې هيسته وغورځوي. دا ټول لغتونه د پارسي ژبي دبډايي اودلغوي زېرمي دغنانخښنه ګڼي. خو مورږد هغوی پرخلاف په (ږغ او غږ) کي يوه ته مخ ورکوو اوبل ته نه. که چاږغ وکيښ ګويا کفريې وکړ اومعياريې په لغته وواهه. په داسي حال کي چي دا خبره له معيارسره هيڅ اړه نه لري اونه ژبه پارلماني انتخابات دي چي فيصله يې په اکثريت اواقليت باندي کېږي. زما په نظر (نجلۍ ، جنۍ ، جلۍ ، جن) ، (سوچه ، نګه ، خالص) ، (ليکل ، کښل) ، (وليکم ، وکارږم) ، (ښکلی ، کښلی ، ښايسته) ، (بډای ، شتمن ، هستمن ، غني) اونورپه سوو داسي مترادفات دخوږې پښتو مروج لغتونه دي اوپالل اوليکل يې دهر پښتانه پخپل انتخاب پوري اړه لري. په دې کي د معيارپه نامه سکه وناسکه راايستل ، ديوه غوره کول اودنورو له رواجه ايستل اوورپسې وژل د پښتوپه ګټه کارنه دئ.

د پښتوژبي په ځينو افعالو کي په سين باندي د شين اوښتنه ځان ته تاريخي عوامل لري اوداکارد پېړيو په اوږدو کي عملي سوی دئ. ډاکټرپالوال يې دکوشانيانو دواکمنۍ ژبنۍ اغېزې بولي. داوښتون عامل چي هرڅه وي ، زماورسره په دې ليکنه کي کارنسته خودا اوښتون د پښتنو په يوه ټاکلي جغرافيايي محدوده کي راغلی دئ. د پښتوژبي پياوړي ماهران ټول په دې عقيده دي چي ددغو افعالو دسين شکل لرغونی (آر) دئ.خوزما په عقيده داچي ځينو لهجو دغه ځانګړتيا ساتلې ياپې له لاسه ورکړې ده ، يوه بشپړه طبيعي عمليه ده. نه يې پرېښوول کوم عيب دئ اونه يې ساتل کوم وياړ. دغه طبيعي عمليه زمايادبل پښتانه خپل انتخاب هم نه دئ بلکي داپه يوه مشخصه جغرافيايي سيمه کي ديوه يابل پښتانه دراويېدلوله بابته راپيدا سوی ژبنی واقعيت ياپه بل عبارت تاريخي انتخاب دئ چي په پاللو کي يې هر پښتون بشپړ اختيارلري. عوام الناس که داخبره هرراز ګڼي ، دومره مهمه نه ده ،خودژبي ماهران اوپه ژبه پوه کسان چي ديوه ځانګړي تمايل له مخي دغي طبيعي عمليې ته دمعياريت ترپردې اوپوښ لاندي د کابليوخبره (باد) ورکوي ، ښه کارنه کوي اودغه زياريې د پښتوژبي اوپښتنو په تاوان تماميږي اوتمام سوی هم دئ .

د پښتوژبي ببلابېلي لهجې عيني واقعيتونه دي اوله هغو سره بې پروايي دهغوله ويونکوسره بې پروايي ده. مورږد ټولنيزانکشاف په يوه داسي پړاوکي واقع نه يوچي په ټولوپښتنودي يوه ژبه

(c) ketabton.com: The Digital Library

وو ایو او په ودې لیکو. دا راز هڅه یو شاعرانه ارمان دئ او څرنګه چې تروخت د مخه اذان دئ ، ځکه یې نو په عمل کې د تطبیق زمینه لرېده. د ټولنیز او سیاسي ژوند په داسي یوه حساس پړاو کې چې پښتانه د خپلي بقا او فناله تاریخي ازموینېت سره مخامخ دي د نورو بې شمېرو بې اتفاقیو پر څنګ یې اوس بیا په ژبه کې د معیار او نامعیارپه نامه د لیکوالو ترمنځ نوري بې اتفاقۍ اچول له پښتو او پښتنو سره ظلم دئ. زه خپل پښتانه ورونه په ټینګه رابولم چې له دغه راز درزونو اچولو څخه دي تېرسي. دا کارونه که څه هم له ژبې سره د خوا خوږۍ په انګېزه وي خو زما په خیال .نتیجه یې په زړه پوري نه ده

ماته د پښتو ژبې ډېري کوچنۍ لهجې لاهم دا اهمیت ورږدي. نه هغوته نا سمي وایم او نه د هغو لهجو د لغاتونو او وراشو په استعمال باندي خوابدی کېږم. په هماغه لیکنه کې مي، چې پکښې زما په باب ګیله ډوله یادونه سوې وه (سپلمۍ پانه)، د ؂غاښ پرغاښ کښېمندېم؂ جمله ترسترګو سوه. زه پوهېږم چي (کښېمنډېم) یا (کېمنډېم) زما په لهجه کې د (کښېکښېم) یا (کښېکارېم) په شکل ویل کېږي. زما په لهجه کې د(منډل) مصدر په یوه شي کې د بل شي د ننه ایستلو یا چخلو په معنا کارېږي او د چخل عملیه له غاښ سره برابره نه راځي. زه به هیڅکله د(غاښ پرغاښ کښېمنډېم) عبارت ونه لیکم. زه (غاښ پرغاښ کښېکارېم) عبارت د ځان له پاره غوره ګڼم خو ځان ته به بیا هیڅکله دا حق هم ورنه کړم چي د(کښېمنډېم) کلمه ناسمه وبولم. دا اصطلاح په یوه پراخ اولس کې کارېږي او دا پراخ اولس زما پښتانه ورونه دي. پرېږدئ چي د دغه یوه مفهوم له پاره موږ په ژبه کې دري لغته ولرو. زما نظر د لغتونو په برخه کې بالکل روښانه دئ. زه د نوو لغتونو له تحمیلولو سره مخالف یم. له دې خبري سره مخالف یم چي یو څوک خپل له ځانه جوړ سوی لغت د معیار په نامه په زور را باندي مني. د سپلمۍ پاڼي په نو موړي مضمون کې د ښاغلي جهاني څخه هم ګیله سوې ده چي؂... هغه قسم کړی چي (سو) به پرې څوک (شو) نه کړي او زه یې دا د شاعر په بغاوت کې ورحسابوم ... د زهرو غړپ دی تېروم یې.؂

ګرانه سپلمۍ واله ! دې خبري دي سخت ولړزولم. ما په اصطلاح د معیاري ژبې له پلویانو څخه تل دا غوښتنه کړې ده چي د لغاتو جوړولو پرځای دي یو وار لهجې وپلټي ، که یې کوم لغت ورته وموند ، هغه دي واخلي او که نه ، نو بیا دې ورته نوی لغت جوړ کړي. زما سره هر کله دا اند ښېښنه

(c) ketabton.com: The Digital Library

ملګرې وي چي زما پردې رواغوښتنه ولي چاترنه پوري ښه په پراخ نیت غوږنه دئ نیولئ؟. اوس چي مي ستاسي په لیکنه کي ولوستل چي د معیارعاشقانو ته د پښتو دیوې لویې لهجې ایکې یو لغت (سو) منلۀ دزهروغړپ دئ ، نوباوروکړئ چي سخت وډارېدم. له ځان سره مي وویل: یاخدایه پردې بدبختو پښتنودي څه بلانازله کړې ده. دوی ته چي د خپلي پښتودیوې لهجې دلغت کارېدلۀ دزهروغړپۀ ښکاري نوبیا موږ ولي له نوروڅخه ګیله کووچي د پوهنتون ، پوهنځي لغات له خپلو لیکنوڅخه باسي ؟ خدای دي وکړي چي د سپلمۍ والو دغه جمله زماد مخکینۍ غوښتني . دردولوله پاره جواب نه وي

ماته د حیرانتیاځای دادئ چي د جهاني پرشعرباندي خود پښتنو د ټولو لهجوویونکي خونداخلي اوده شعر د ټولوپښتنوخوښ دئ. زما په نظرخوله معیاریت څخه مرادهم بایدداوي چي په لیکنه یا شعر باندي لوستونکي پوه سي ، دهغه مطلب ژردرک کړای سي اولیکنه یا شعریې پرزړوباندي کښېني. آیادجهاني شعرلۀ سوۀ سره سره د ټولو پښتنو په نزدمحبوب القلوب نه دئ ؟ که جواب (هو) وي. نوزه وایم د جهاني دشعرژبه معیاري ده. اوکه څوک وایي چي نه ، معیاري ژبه همداده چي دازه یې لیکم. ماکهۀ په سیندلاهوۀ وکیښ ، که میۀ په لاره ځمۀ وکیښ ، که میۀ پښې تو یېږيۀ وکیښ ، ټول خکه معیاري دي چي سین مي په شین اړولی دئ ! دې ته نوسرزوري وایي او سرزورۍ ته . نوبیازه هم جواب نه لرم

دژبي معیاریت نه دزاړه اونوي ترمنځ دمبارزې په مارکسیستي فورمول ترلاسه کېدلای سي اونه دئ چي که په طبیعي ډول تعقیب نه (process) دفرمان په ورکولو سره. دایواوړد ژبنی پراسس سي ،ژبي ته خوراډېرتاوانونه رسوي لکه اوس چي یې رسولي هم دي. داطبیعي بهیر که پرچا اوږدېږي یااوږد سوي وي ، وي به. خو تعقیب یې ضروري دئ. له دې بهېرسره دۀکډي مي بارېږي ، زوی مي راملاکهۀ چلند په کارنه دئ. اوکه څوک د سوټې د زورچلند ورسره کوي نوکوي به یې. خوتاسي به یې ووینئ چي دامنده ترکومه ځایه رسېدلای سي. له معیاریت څخه باید دملنډو داسي . شی جوړنه کړوچي بس سین په شین واړوه ، نورنوهرڅه برغزوي چي وایې وایه یې

(c) ketabton.com: The Digital Library

لکه وړاندي چي مي وویل د ژبي د معیار خبره یوه اوږده تدریجي عملیه ده. په انقلابي خبرو نو باندي د هغې عملي کول به هغه راز نتیجه ورکړي لکه زموږ منورینو چي غوښتل په انقلابي شعارونو باندي په افغاني ټولنه کي ټولنیزاو سیاسي بدلونونه راولي خو په پای کي یې دغه بدبخت اولس په یوویشتمه پېړۍ کي د مذهبي فناټیزم ترڅپېړي لاندي کښېناوه او د ښوونځي له تګه یې . ورته د کفر په اندازه ګناه جوړه کړه

ماله ځان سره پتېیلې وه چي پر دغه راز موضوعګانو به خپل وخت او انرژي نه لګوم. خو څرنګه چي په نوموړې لیکنه کي په نامه یادسوی وم اوله بلي خوا د دې لیکني له امله دا اند ښښنو مارانو وا خیستلم نو درنو لوستونکو ته د خپلو عقایدو د څرګند تیا له خاطره مي داخو پاڼې . توري کړې. خدای دې وکړي چي د زړه په مطلب مي لوستونکي پوه کړي وي

که زیارت کړم نه رارسېږي

(یاتګه زه یم یاتګان دي زیارتونه(۱

محمد معصوم هوتک

داګست دیارلسمه ۲۰۰۲ ع

اوکویل ـ کاناډا

. دامقاله د ښکلا مجلې خلرم کال ، پنځمه ګڼه کي خپره سوه (۱)

(c) ketabton.com: The Digital Library

ماخذونه

ددې کتاب په کښلو کې له دالاندې ماخذو څخه استفاده سوې ده :

ـ پالوال ، عبدالرازق (ډاکټر) ، معياري پښتو ، ۱۳۸۴ نمريزکال ۱

ـ خيرالبيان ، دکابل چاپ ، ۱۳۵۳ش ۲

ـ رفيع ، حبيب الله ، ژبپالنه ،پښتوټولنه ، کابل ، ۱۳۶۱ (ميزان ۳

ـ بريالی ، عبدالکريم، دپښتوليکدود ،پښتواکيډمي ، کوئټه ، ۲۰۰۰ع ۴

ـ يون ، محمداسمعيل، استادزيار، دپښتني فرهنګ يو ځلاند ستوری ،۱۳۷۲ ۵

ـ خټک دوست محمد ، بحرالعلوم (لومړی ټوک) ،دمحمدمعصوم هوتک په زيار، صحاف نشراتي موسسه ،۱۳۸۳ل ۶

ـ زيار،دوکتورمجاوراحمد(پوهاند) پښتوپښتانه دژبپوهنې په رڼاکې ، ۱۳۷۹ ش ۷

ـ زيار،دکتورمجاوراحمد(پوهنوال) ويی پوهنه ،کابل پوهنتون ، ۱۳۶۰ ش ۸

ـ زيار، دکتورمجاوراحمد(پوهاند) پښتوپښويه ، دربيم چاپ ، ۱۳۸۴ش ۹

ـ روهي ،سرمحقق محمدصديق (کانديداکادميسن) دپښتو ادبياتو تاريخ ، معاصره دوره ،۱۳۷۸ش ۱۰

ـ رشاد ، عبدالشکور، لودي پښتانه ،پښتوټولنه ، کابل ، ۱۳۳۶ش ۱۱

ـ نوميالی ، محمدانور، دپښتنودټولنيزتاريخ مبادي ،۱۹۹۰ع ۱۲

ـ ويښ ، رازمحمد ، پښتوکتابونه، پښتوټولنه ، کابل ، ۱۳۳۷ش ۱۳

(c) ketabton.com: The Digital Library

ـ بینوا ، عبدالروف ، پښتوروزنه ،د پښتو څېړنو بین المللي مرکز، کابل. ۱۳۵۲ش ۱۴

ـ هوتک ، محمد معصوم ، میرزا عبدالودود هوتک، ۱۳۷۷ش ۱۵

ـ دخان شهید یاد ، د مقالو مجموعه، د سرحدونو چارو وزارت ، کابل ، ۱۳۷۰ش ۱۲

ـ افغان یاد ، د مقالو مجموعه، کابل پوهنتون ، دژبو او ادبیاتو پوهنځی ، ۱۳۲۰ش ۱۷

ـ رویداد لویه جرګهٔ دارالسلطنهٔ کابل ، ۱۳۰۳ ش ۱۸

ـ ډېوه (مجله)، ۴ کال ، ۲ ګڼه ۱۹

ـ ډېوه (مجله)، ۴ کال ، لومړۍ ګڼه ۲۰

ـ افغان ولس (مجله)، ۲ کال ، لومړۍ ګڼه ۲۱

ـ افغان ولس (مجله) ، ۵ کال ، لومړۍ ګڼه ۲۲

، (ـ لېمه (مجله ۲۳

ـ ګوربت (مجله) ، لومړی کال ، ۲ ګڼه ۲۴

ـ کابل (مجله) ، ۱۳۲۵ کال ، ۱۱ـ۱۲ ګڼه ۲۵

ـ ښکلا (مجله) ، ۴ کال ، ۳ ګڼه ۲۲

ـ ښکلا (مجله) ، ۳ کال ، ۲ ګڼه ۲۷

ـ ورځ (مجله) ، ۲ کال ، ۳ ـ ۴ ګڼه ۲۸

ـ آئینهٔ افغانستان (مجله) ، ۱۰۴ ګڼه ، اکتوبر ۲۰۰۲ع ۲۹

ـ امید جریده ۳۰

ـ دعبدالحمید مومند کلیات، د محمد آصف صمیم په زیار، ۱۳۸۳ل ۳۱

(c) ketabton.com: The Digital Library

ـ د میرزا حنان بارکزي دیوان ، د محمد معصوم هوتک په زیار، ۱۳۷۰ش ۳۲

ـ دعبدالحمید مومند دیوان،دزلمي هیوادمل په زیار،کابل ، ۱۳۶۳ش ۳۳

ـ ددعبدالحمید مومند دیوان ،دصدیق الله رښتین په زیار، پښتو ټولنه ،کابل ، ۱۳۳۰ش ۳۴

ـ دحمید درومرجان ، د سیدانوارالحق جیلاني په زیار،۱۹۷۸ع ۳۵

ـ دلوی احمدشاه بابادیوان ، دمومن موحد په زیار،۱۳۷۸ش ۳۶

ـ دلوی احدشاه بابادیوان(دیوان هرا) ، دمحمد معصوم هوتک په زیار، ناچاپ ۳۷

ـ دحاجي جمعه بارکزي دیوان ، دزلمي هیوادمل په زیار، پښتو ټولنه ، کابل ، ۱۳۶۰ش ۳۸

ـ دیوان هجري ،دهمیش خلیل په زیار، پېښور، ۱۹۵۸ع ۳۹

ـ دپښتوژبې دودې اړتیا اولارې چارې (دمقالومجموعه)، ۱۳۷۸ش ۴۰

ـ پښتو چاپي آثار (دمقالومجموعه)، کابل ، ۱۳۵۷ ش ۴۱

ـ دپښتوټولنې تاریخچه ،پښتوټولنه ، کابل ، ۱۳۵۲ش ۴۲

ـ بینواویب پاڼه ، ۲ نومبر ۲۰۰۲ع ۴۳

ـ ټول افغان ویب پاڼه ، ۱۱زمری ۱۳۸۵ش ۴۴

ـ سپلمۍ ویب پاڼه ۴۵

ـ دسراج الاخبارکلکسیون ۴۶

ـ دطلوع افغان کلکسیون ۴۷

ـ زمامتفرق یاداښتونه ۴۸

(c) ketabton.com: The Digital Library

49 � Tony, Crowley, Standard English & the Politics of Language , N.Y

50 � Encyclopaedia Britannica

51 � Illustrated World Encyclopaedia, N.Y.

52 � Oxford, Current English Dictionary, 1998

53 � Wikipedia Encyclopaedia, (Inter-net)

پای

Get more e-books from www.ketabton.com
Ketabton.com: The Digital Library